

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS  
VIEŠOJO VALDYMO IR VERSLO FAKULTETAS

DANIELIUS NOMANOVAS

**NEĮGALIŲJŲ SPORTO POLITIKOS POKYČIŲ POREIKIO VERTINIMAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:  
Prof. dr. Vilma Čingienė

Vilnius, 2022

## TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	3
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	4
PRIEDŲ SĄRAŠAS.....	5
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	6
ĮVADAS.....	7
1. NEĮGALIŲJŲ SPORTO POLITIKOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	10
1.1. Valstybės politikos neįgaliųjų sporte samprata ir esmė.....	10
1.2. Valstybės politikos neįgaliųjų sporto srityje formavimas, tikslai ir kryptys.....	18
1.3. Neįgaliųjų sporto politikos įgyvendinimas Europos Sąjungoje.....	26
2. NEĮGALIŲJŲ SPORTO POLITIKOS LIETUVOJE DINAMIKA.....	35
2.1. Lietuvos neįgaliųjų sporto sistemos teisinės – įstatyminės bazės analizė.....	36
2.2. Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos formavimo ir įgyvendinimo vertinimas.....	40
2.3. Lietuvos neįgaliųjų sporto tarpinstitucinis bendradarbiavimas.....	43
3. TYRIMO METODOLOGIJA.....	50
3.1. Mokslinės literatūros analizė.....	50
3.2. Metodologijos, pasirinktos neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimui tirti, pagrindimas.....	51
4. NEĮGALIŲJŲ SPORTO POLITIKOS POKYČIŲ POREIKIO VERTINIMO REZULTATAI.....	54
4.1. Neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimo empirinio tyrimo atlikimo gautų rezultatų analizė.....	54
4.2. Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimo empirinio tyrimo rezultatų apibendrinimas.....	68
IŠVADOS.....	69
SIŪLYMAI.....	70
LITERATŪRA.....	72
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	77
SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	80
PRIEDAI.....	81

## PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 paveikslas	Asmenų su negalia skaičiaus dinamika pagal amžiaus grupes 2016–2021 metais	35
2 paveikslas	Neįgaliųjų organizacijų ir valstybinių įstaigų atstovai (pusiau struktūruotas interviu)	52
3 paveikslas	Veiklos trukmė neįgaliųjų sporto srityje	64
4 paveikslas	Valstybės paramos būtinumas, siekiant užtikrinti sporto paslaugų / renginių prieinamumą neįgaliesiems	66

## LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė	Neįgaliųjų organizacijų atstovai (vadovų lygmuo)	52
2 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos vaidmuo neįgaliųjų sporto politikoje	54
3 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos prioritetai neįgaliųjų sporto politikoje	55
4 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos strategijos neįgaliųjų sporto politikoje	56
5 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl pokyčių neįgaliųjų sporto politikoje	58
6 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl įtraukties neįgaliųjų sporto politikoje	59
7 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl strategijų, įstatyminės bazės veikimo neįgaliųjų sporto politikoje	62
8 lentelė	Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl priemonių taikomų neįgaliųjų sporto politikoje	63

## **PRIEDŲ SĄRAŠAS**

1 priedas	Interviu klausimynas	81
2 priedas	Pusiau struktūruoto interviu klausimynas	82

## SĄNTRUMPŲ SĄRAŠAS

ES –	Europos Sąjunga
EPAS –	Europos Tarybos tarpvyriausybiniis susitarimas, kuriuo siekiama bendradarbiavimo tarp valstybių narių valdžios institucijų, sporto federacijų ir nevyriausybinių organizacijų sporto srityje, skatinančio geresnio valdymo principus, kad sportas būtų sveikesnis, teisingesnis ir atitiktų aukštus etikos standartus.
ICF –	Tarptautinė funkcionavimo, negalios ir sveikatos klasifikacija
NTK –	Neįgaliųjų teisių konvencija
NVO –	Nevyriausybinių organizacijų
SESV –	Sutartis dėl Europos Sąjungos veikimo

## IVADAS

**Baigiamojo darbo aktualumas.** Sportas valstybės ir visuomenės gyvenime svarbias funkcijas atlieka šimtmečius. Politiniai lyderiai, valstybės institucijos visada turėjo savų ideologinių, komercinių, vidaus politinių ir kitų interesų sporto srityje didesniu ar mažesniu mastu. Problemų ir reiškinių faktinės politinės prigimties apibrėžimas mokslinio diskurso rėmuose tiek anksčiau, tiek dabar kelia didelį susidomėjimą politikos mokslų aplinkoje. Tapimo „politiniu“ procesas iš pažiūros nepolitinėje aplinkoje, sporto sferos elementų transformacija į politinę sistemą – išlieka aktualia mokslinė problema.

Negalią galime pripažinti politikos problema, darančia poveikį gana didelei gyventojų daliai bet kurioje šalyje. Kadangi nesugebėjimas išspręsti neįgalių žmonių iššūkių gali turėti didelį įtaką asmenims, namų ūkiams, bendruomenėms, platesnei visuomenei ir net nacionalinei ekonomikai. Tuo pat metu politikoje sprendžiamos kai kurios aplinkos, struktūrinės, sisteminės, socialinės ir asmeninės kliūtys, trukdančios daugeliui negalią turinčių asmenų būti visateisiais visuomenės dalyviais. Lygybė ir nediskriminavimas yra pagrindinis ir bendras principas, susijęs su visų asmenų žmogaus teisių apsauga. Tai yra nedaloma tarptautinės žmogaus teisių teisės dalis, privaloma visoms pasaulio valstybėms, taigi ir pačiai Europos Sąjungai, pagrįstai demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir teisinės valstybės principais. Nepaisant šio fakto, žmonių su negalia diskriminacija tebėra kasdienė šalių realybė – nuo labiau matomų formų (tokių kaip segreguotas švietimas ir neįsidarbinimo galimybės) iki subtilesnių formų (pvz., fizinių, psichologinių ir socialinių kliūčių įvedimas) dėl kurių atsiranda neįgaliųjų socialinė atskirtis. Nors neįgalieji patiria fizinį, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimus, kaip pažymima Neįgaliųjų teisių konvencijoje (Convention on the Rights of Persons with Disabilities. 2008), būtent šių negalių sąveika su visuomenės sukurtais barjeriais sukuria asmens negalią. Šios kliūtys trukdo visaverčiam ir veiksmingam neįgaliųjų dalyvavimui visuomenėje vienodais pagrindais su kitais.

Valstybės politika, susijusi su neįgaliaisiais, kaip vienos iš labiausiai socialiai pažeidžiamų gyventojų grupės, jų integracija į visuomenę tampa svarbiu perspektyviu komponentu ir viena iš prioritetinių socialinės ir kultūrinės politikos sričių ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Paralimpinėse žaidynėse ir panašiuose renginiuose ginčijami neigiami negalios stereotipai. Kadangi neįgaliųjų sporto politika suteikia pagrindą įtraukti partnerius ir suinteresuotuosius subjektus, tai leidžia inicijuoti pokyčius, kuriais siekiama sumažinti ir galiausiai panaikinti specifines sporto kliūtis, trukdančias neįgaliesiems asmenims dalyvauti sporte. 2009 m. Lisabonos sutartyje buvo nustatyta ES kompetencija sporto politikos srityje, pažymint, kad sportas daro didelę įtaką ES ekonomikai ir visuomenei, o jo svarba vis didėja. Nors tai ir sritis, kurioje ES atsakomybė yra palyginti nauja. ES tikslas – užtikrinant didesnę narių vienybę per Europos Tarybos EPAS, kuris skatina sportą,

pabrėždamas jo teigiamas vertybes ir inspiruoja dialogą tarp valdžios institucijų, sporto federacijų ir NVO. Todėl politika privalo numatyti visišką ir aktyvų neįgaliųjų dalyvavimą Lietuvos sporte visais lygmenimis ir bet kokia forma, atsižvelgiant į jų galimybes ir interesus.

Lietuva, pradėjusi pasaulinį integracijos procesą ir priimdama tarptautiniuose dokumentuose deklaruotas vertybes, privalo derinti savo įstatymus su jais. Taigi viena iš pagrindinių problemų būtų, kad Lietuvoje kol kas nėra politinės valios realiai įgyvendinti visus tarptautinius įsipareigojimus neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto srityje, o tai trukdo jiems integruotis į visuomenę per sportą. Dėmesys neįgaliųjų kūno kultūrai ir sportui šalyje pastaruoju metu smarkiai išaugo, tačiau, ironiška, bet neįgaliųjų (pirmiausia paralimpiečių) sporto sėkmė vertinama mažiau, nei sveikų sportininkų sėkmė. Lietuvoje vis dar stinga programų ir priemonių, kurios neįgaliems asmenims padėtų aktyviau įsitraukti į sporto, fizinio aktyvumo ir rekreacijos veiklas, neįgaliųjų sporto finansavimo. Tai rodo, kad neįgaliųjų sporte reikalingi realūs pokyčiai, o ne „popieriniai“. Tad savo darbe ir bandysiu nustatyti tą pokyčių poreikį, kurie yra reikalingi siekiant suformuoti ilgalaikes valstybės neįgaliųjų sporto politikos plėtros kryptis, įgyvendinant Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus šioje srityje bei neįgaliųjų integraciją per kūno kultūrą ir sportą.

Temos mokslinis ištirtumas pasireiškia tuo, kad mokslinėje literatūroje ši problema yra nepakankamai išplėtotą, taip pat trūksta fundamentinių tyrimų apie neįgaliųjų sporto aspektus. Tik nedidelė dalis mokslinės literatūros, atsižvelgia į tai, kaip vystėsi neįgaliųjų sporto politika, kurios organizacijos turi įtakos formuojant tokią politiką ir kaip veiksniai, pavyzdžiui, pagrindinių veikėjų vertybės, gali būti reikšmingi neįgaliųjų sporto politikos procese. Nors per pastaruosius dešimt metų buvo paskelbta nemažai mokslinių straipsnių ir monografijų apie problematiką ir aktualijas, tiriamos problemos ištyrimo lygis yra dar pakankamai žemas, kadangi į esamą neįgaliųjų sporto situaciją vis dar žvelgiama fragmentiškai, trūksta platesnių diskusijų, kad būtų prieita prie vieningos nuomonės šiuo klausimu. Iš Lietuvos autorių atitinkamas dėmesys turėtų būti skiriamas paskelbtiems Vilmos Čingienės, Mindaugo Gobiko (2019); Akvilės Gedvilaitės (2011) darbams, kurie atspindi teorines ir praktines Lietuvos sporto politikos problemas. Mokslininkai V. Kavaliauskas ir J. V. Vaitkevičius (2013) pakankamai daug dėmesio skyrė neįgaliųjų įsitraukimui į sportinę veiklą aspektams. Lietuvių mokslininkė Ruolytė (2011), ieško atsakymų apie neįgaliųjų organizacijas, kurios kontroliuoja ir vykdo informacijos sklaidą neįgaliųjų bendruomenėse. Užsienio mokslininkai Zhaoa, Zhang, (2018); Groce, N.; Bakhshi, P. (2019); Priestley, Grammenos, (2021), atskleidė fizinis aktyvumo įtaka neįgalių asmenų socialinei gerovei i, Labbé, Mahmood (2021) nagrinėjo įvairias socialinės veiklos formas, atsižvelgiant į asmenų poreikius, atvėrimui ir įgalinimui. Pažymėtina, kad užsienio literatūroje neįgaliųjų sporto klausimai nagrinėti išsamiau, pvz., Barrett, K. A.; O'Day, B.; Roche, A.; Carlson, B. L. (2019); Cieza, A.; Sabariego, C.; Bickenbach, J.; Chatterji, S. (2018), į neįgalumą



žvelgiant ir kaip į biologinę, ir kaip į socialinę kategoriją, analizuojant neįgalumo koncepciją Neille, J.; Penn, C. (2017) įvairiais spektrais technologiškai nuolat tobulėjančiame pasaulyje.

**Tyrimo objektas** – neįgaliųjų sporto politikos pokyčio poreikio vertinimas.

**Darbo problema** – kokie veiksniai lemia neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikį ir kokių priemonių tobulinimas lemtų aukštesnį neįgaliųjų integracijos į sportą lygį?

**Tyrimo tikslas** – išanalizavus veiksnius, sąlygojančius neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikį Lietuvoje, pateikti pasiūlymus neįgaliųjų sporto sistemos gerinimui.

Siekiant šio tikslo būtina išspręsti šiuos **tyrimo uždavinius**:

- Atskleisti neįgaliųjų sporto sampratą bei išnagrinėti neįgaliųjų integravimo per sportą teorinius aspektus;
- Išsiaiškinti Lietuvos neįgaliųjų sporto valdymo sistemą ir dalyvius, identifikuojant neįgaliųjų sporto sistemos problemas, siekiant nustatyti trūkumus ir kliūtis joms įgyvendinti;
- Nustatyti Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos transformacijos poreikius ir plėtros strategines kryptis.

Tyrimo metu buvo naudojami tokie mokslinio **tyrimo metodai**, kaip literatūros sisteminė ir lyginamoji analizė; sintezė; statistikos duomenų analizė ir interpretavimas. Interviu (iš anksto sudaryti klausimai), skirta išryškinti neįgaliųjų sporto atstovų (ekspertų) požiūrį, kaip jie vertina neįgaliųjų sporto politikos įgyvendinimo priemones, siekiant identifikuoti pagrindinius neigiamą įtaką neįgaliųjų sporto politikai darančius veiksnius ir mokslininkų siūlomas priemones, skatinančias negalią turinčių asmenų integracijai į sportą Lietuvoje.

**Tyrimo struktūra.**

Įvade pagrindžiamas mokslinio tyrimo temos aktualumas, atskleidžiamas jo mokslinis išvystymas lygis, apibrėžiamas tyrimo objektas, suformuluotas jo tikslas ir uždaviniai, nurodomas tyrimo mokslinis naujumas, apibūdinamas teorinis, metodologinis ir empirinis pagrindas. Darbo dalyse išdėstomos pagrindinės ginti pateiktos nuostatos, išryškinama mokslinė ir teorinė bei praktinė tyrimo reikšmė.

## **1. NEĮGALIŪJŲ SPORTO POLITIKOS TEORINIAI ASPEKTAI**

Politinis pagrindas dėl vienodo požiūrio į visus Europos piliečius, įskaitant neįgaliems asmenims nevaržomą galimybę užsiimti sportu, atsirado ES darbotvarkėje nuo 1990-ųjų pradžios. Nuo to laiko, be abejonės, įvairūs neįgaliųjų sporto sektoriai ir Europos šalys vystėsi ir įgijo nemažą patirtį. Negalia yra sudėtingas, daugialypis ir ginčijamas terminas, kuriam iki šiol nėra bendro apibrėžimo, bet kuris paprastai suprantamas kaip dinamiška sveikatos būklės ir su tuo susijusių kontekstinių veiksnių, tiek asmeninių, tiek aplinkos, sąveika. Todėl kūno kultūros ir sporto sfera gali veikti kaip viena iš perspektyvių platformų, prisidedančių prie stiprios visuomenės socialinės konsolidacijos, nepaisant amžiaus ir socialinės padėties.

Šiuolaikiniame pasaulyje sportas ir sveika gyvensena kartu su ekonomine plėtra yra vieni pagrindinių piliečių gyvenimo kokybės rodiklių bei pripažįstami svarbiu gyventojų socialinio užimtumo aspektu, kuris ypač svarbus žmonėms su negalia. Kūno kultūra ir sportas yra vienas prieinamiausių ir veiksmingiausių visuomenės sveikatos gerinimo, jos savirealizacijos ir vystymosi mechanizmų, kovos su tokiais asocialiais reiškiniais, kaip diskriminacija, įvairiomis stigmomis, priemonių. Remiantis atitinkamos mokslinės literatūros apžvalga, šiame skyriuje išdėstomi pagrindiniai akademinė diskusijų apie žmonėms su negalia dalyvavimą sportinėje veikloje aspektai, sutinkamos kliūtys, politiniai sprendimo būdai ir kt.

### **1.1. Valstybės politikos neįgaliųjų sporte samprata ir esmė**

Sporto nauda žmonėms su negalia akademinėje literatūroje yra plačiai pripažinta, teigiant, kad sportas ir fizinis aktyvumas teikia žmonėms didelės teigiamos naudos. Apskritai ši nauda daugiausia susijusi su asmenybės ugdymu, darbine drausme, komandiniu darbu, sąžiningu žaidimu ir socialine sąveika. Sportas – veikla, apimanti fizinį krūvį ir įgūdžius, kai asmenys ar komandos konkuruoja tarpusavyje, ar dėl laisvalaikio praleidimo būdo ir pramogos. Sportas suteikia galimybę žmonėms konkuruoti įvairiuose sportiniuose renginiuose (Oxford Living Dictionary, 2022). Oficialūs sporto renginiai žmonėms su negalia gyvuoja daugiau nei šimtmetį.

Kadangi šio darbo tikslas yra išanalizuoti neįgaliųjų sporto politiką, labai svarbu suprasti, ką reiškia „negalia“ ir „neįgalūs žmonės“. Kitaip tariant, svarbu suprasti negalios pobūdį. Viešose diskusijose dėl negalios vis didesnis dėmesys nuo medicininių „negalios“ apibrėžimų krypta prie socialinių sisteminių barjerų supratimo modelių, kurie trukdo visapusiškai ir aktyviai neįgaliesiems dalyvauti visuomenėje. Tai savo ruožtu didina visuomenės supratimą apie negalią ir skatina politikos įsikišimo poreikį. Šiandien dauguma žmonių mano, kad neįgalieji gali ir privalo turėti galimybę dalyvauti socialiniame, ekonominiame ir kultūriniame gyvenime pagal visas savo galimybes. Tačiau nors gali būti nesudėtinga nustatyti organizacijos rašytinę neįgaliųjų sporto

politiką, supratimas ir prasmė, kurie gali būti priskiriami terminų „negalia“ ir „neįgalūs žmonės“ vartojimui, gali būti ne tokie aiškūs (Smith, Bundon, 2017). Iš tiesų kai kuriose šalyse ir kultūrose nėra termino, atitinkančio neįgalumo sampratą, todėl bet kokia su negalia susijusios literatūros apžvalga yra pilna epistemologinių sunkumų, kai visuomenės kultūra ir vertybės vaidina reikšmingą vaidmenį socialinėje negalios konstrukcijoje. Šiuo atžvilgiu reikia nustatyti, kaip neįgalumas buvo paašškintas konceptualiai įgyvendinant su neįgaliųjų sportu susijusią politiką. Kadangi „neįgaliųjų sportas“ vartojamas kaip bendras terminas, apibūdinantis sportinę veiklą, skirtą žmonėms ar sportininkams sunegalia.

Neįgalumas yra sudėtingas daugialypis socialinis reiškiny (Mitra, 2017). Sąvoka „negalia“ apibūdina sudėtingą reiškinį ir daugialypę patirtį, atspindinčią žmogaus kūno savybių ir visuomenės, kurioje jis gyvena, sąveiką (MacDougall, Nyugen, Karg, 2014, 78). Dar 1992 m. Europos Taryba pabandė apibrėžti įvairias neįgalumo kliūti: „negalia yra apribojimas, kurį sukelia fizinės, psichologinės, sensorinės, socialinės, kultūrinės, teisinės ar kitos kliūtys, trukdančios neįgaliesiems integruotis ir dalyvauti šeimos gyvenime. ir bendruomenė tomis pačiomis sąlygomis kaip ir visi kiti (...). Tai apima visus sutrikimus ir nedarbingumą, susijusius su motorikos, regos, klausos, psichiniais/ kognityviniais ir psichologiniais sutrikimais, ir visus apribojimus, atsirandančius dėl kelių iš šių būklių buvimo vienam asmeniui (Parliamentary Assembly, Recommendation 1185, on rehabilitation policies for the disabled, 1992).

Pats žodis „negalia“ dažnai vartojamas kaip bendrinis terminas, apimantis įvairių tipų sutrikimus, veiklos apribojimus, dalyvavimo apribojimus ar net prieinamumo kliūti. Pagrindines negalios savybes galima apibūdinti kaip „nuolatinį ar ilgalaikį fizinio, protinio ar jutiminio asmens funkcinio pajėgumo sutrikimą, kuris išskiria asmenį nuo kitų jo amžiaus asmenų ir yra traumos ar ligos, nuo gimimo, atsiradusio vėliau arba galima tikėtis, kad jis atsiras“ (WHO, 2018). Pagal JT neįgaliųjų teisių konvencijos (2006) nuostatas, neįgalieji yra tie, kurie kenčia nuo ilgalaikės fizinės, psichinės, protinės ar jutimo negalios, kuri kliudo jų veiksmingam ir lygiaverčiam, dalyvavimui visuomenėje. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatyme (1991-12-13, Nr. 249-0), neįgalumas apibrėžiamas, kaip „dėl asmens kūno sandaros ir funkcijų sutrikimo bei nepalankių aplinkos veiksnių sąveikos atsiradęs ilgalaikis sveikatos būklės pablogėjimas, dalyvavimo visuomenės gyvenime ir veiklos galimybių sumažėjimas“.

ICF sukurta tarptautinė negalios ir neįgaliojo klasifikacija, sujungia medicininius ir socialinius aspektus į bio-psichosocialinį modelį ir žiūri į negalią per biologinių, asmeninių ir socialinių veiksnių sąveiką (Li et al., 2016). Neįgalumo apibrėžimai paprastai skirstomi į vieną iš dviejų pagrindinių modelių: individualią, medicininę perspektyvą – „medicinos modelį“ – ir

„socialinį modelį“, kuris laiko žmones neįgaliais visuomenės, o ne jų kūno (Cieza, et al., 2018, 14). Tačiau dabartinėje visuomenėje reikia subalansuoto požiūrio į šį reiškinį, atsižvelgiant į visus skirtingus negalios aspektus, nes jis nėra vien tik medicininis ar tik socialinis.

Kad būtų pasiekti Jungtinių Tautų tvaraus vystymosi tikslai, McCall (2016 m.) pabrėžia būtinybę sukurti pasaulinį įtraukiojo ugdymo standartą „tiems iš mūsų, kurie turi negalią“, nurodydama, kad savo tyrime ji sąmoningai pakeičia bendresnį „žmones su negalia“, kad būtų skatinamas labiau įtraukiančios kalbos vartojimas. Kiuppis (2018) taip pat aptaria skirtingą formuluotę ir įtampą, pastebėtą Neįgalumo tyrimuose dėl terminų „žmonės su negalia“ ir „neįgalieji“ (dažnai vartojamų JK) vartojimo, o tai vertinama kaip objektyvizuojanti kalba ir ugdant asmenybės svarbą. Toks mąstymas, teigia Kiuppis (2018), „atitinka tarptautinių organizacijų, tokių kaip JT, PSO ir UNICEF, vartojamą „žmogus pirmiausia“ terminiją. Jis teigia, kad Jungtinių Valstijų Neįgalumo studijų bendruomenė teikia pirmenybę formuluotei „žmonės su negalia“, kuri remiasi žmogaus teisių perspektyva, kuri pašalina socialinę stigmą, susijusią su negalia, liga, ir reiškia, kad negalią lemia kultūriniai, socialiniai, ekonominiai ir politiniai veiksniai, nes tam tikrų sąlygų negalima paaiškinti nei biologiškai, nei biologijos mokslu. Tyrimai taip pat teigia, kad turėtume vengti vartoti tokius terminus kaip skirtingi gebėjimai, įvairūs gebėjimai ir normalūs (Wilson, McColl, 2019). Be to, kalbant apie ankstesnę nuorodą apie asmenybės svarbą, manoma, kad čia būtina pridurti, kad asmenybė taip pat yra egzistencinis-filosofinis konstruktas, taip pat santykinis konstruktas, kurį apibrėžia visuomenė. Kitaip tariant, kaip socialiniai mokslininkai paaiškina naudojamus kalbinius įrankius: prasingus ir dinamiškus socialinius, politinius ir kultūrinius įrankius, padedančius suprasti sąvokas, lengviau suvokti socialinės tikrovės segmentus ar probleminius aspektus, virsmo-keitimo būseną. Vadinasi, kalba yra ne statiška, o reikšmių nešėja, idėjų pernešėja ir simbolinė sistema, kurianti, atkurianti ar rekonstruojanti socialinius santykius ir socialinius lūkesčius (Kamberidou, 2019). Todėl prieš sutelkiant dėmesį į negalią ir dalyvavimą sporte kaip priemonę skatinti ar ugdyti socialinę įtrauktį ir integraciją, svarbu trumpai apibrėžti ir (arba) atskirti šiuos du požiūrius / modelius ir aptarti šiandieninį perėjimą prie įtraukties, o tai reiškia politikos vizijos įtraukimo ir visuomenės švietimo kontekste.

Neįgaliųjų sporto apibrėžimas yra toks pat sudėtingas kaip ir termino „sportas“ apibrėžimas. Įvairiose ES šalyse apibrėžimai skiriasi nuo „elitinis sportas“ iki „rekreacinio sporto“ ir „pritaikytas fizinis lavinimas“ iki „reabilitacinis sportas“ (Kiefer, 2019). Pastaruoju metu sportą galima suprasti kaip socialinį reiškinį, kultūros dalį, ypatingą ekonominės veiklos rūšį, socialinių santykių sferą. Galiausiai sportą galima vertinti kaip viešosios politikos objektą. Sporto politika egzistuoja įvairiuose kontekstuose – nuo nacionalinio ir tarptautinio lygmens iki vietos valdžios ir sporto klubų. Sporto ir vystymosi srityje šis terminas dažnai vartojamas kalbant apie vyriausybių, tarpvyriausybinių

organizacijų ir sporto federacijų priimtus sprendimus – tų, kurios linkusios daryti įtaką sporto ir plėtros sektoriui plačiau. Tačiau politikos reikšmė ir įgyvendinimo procesas labai skiriasi priklausomai nuo konteksto. Kaip žinia, politika iš esmės reiškia veiksmų rinkinį, skirtą problemai spręsti arba konkretiems rezultatams pasiekti. Todėl norint nustatyti neįgaliųjų sporto prasmę, būtina atsižvelgti į teisinius kūno kultūros ir sporto srities pagrindus, nes būtent įstatymų nuostatomis nustatoma pirminė valstybės intervencijos sistema (Bonias, 2019).

Kai kurios neįgaliųjų sporto šakos yra tradicinės sporto šakos, tik šiek tiek pakeistos, kad atitiktų žmonių su negalia poreikius, ir yra vadinamos „pritaikyta (adaptuota) sporto šaka“. Neįgaliųjų, užsiimančių sportu ir fiziniu poilsiu, skaičius nuolat didėja visame pasaulyje, organizuojamas neįgaliųjų sportininkų sportas suskirstytas į tris pagrindines negalios grupes:

- Sportas kurtiesiems
- Sportas žmonėms su fizine negalia
- Sportas žmonėms su proto negalia

Nuo devintojo dešimtmečio pabaigos organizacijos pradėjo įtraukti neįgalius sportininkus į tokius sporto renginius kaip olimpinės žaidynės ir Sandraugos žaidynės. Tačiau daugelį sporto šakų neįgalieji užsiima ne formaliais sporto judesiais, pavyzdžiui: krepšinis vežimėliuose, šokiai neįgaliųjų vežimėliuose, Apskritai, neįgaliųjų sportas vartojamas kaip skėtinis terminas, apibūdinantis sportinę veiklą, plėtojamą žmonių ar sportininkų su negalia labai (Kiefer, 2019). Paralimpinės sporto šakos konkrečiai reiškia tas sporto šakas, kuriose negalią turintys sportininkai varžosi vasaros ir žiemos paralimpinėse žaidynėse. Pažymėtina, kad ne visos paralimpinio judėjimo sporto šakos yra paralimpinių žaidynių dalis, be to, žmonės su negalia dalyvauja daugelyje sporto šakų, nepriklausančių oficialiam sporto judėjimui. Be to, neįgaliųjų sportas ir renginiai nuolat tobulėja. Praėjusį šimtmetį daug neįgaliųjų sporto šakų ir varžybų buvo sukurta ir vykdoma globojant įvairioms tarptautinėms organizacijoms.

Sportas yra tas veiksnys, kai dėmesys skiriamas dalyvavimui, o ne rezultato siekimui, padeda užtikrinti integraciją įvairiais aspektais (Kiuppis, 2018). „Neįgaliųjų sportas“ reiškia visų lygių ir bet kokio pobūdžio neįgaliųjų sportinę veiklą. Tai apima sportininkus ir neįgalius dalyvius, kurie užsiima varžybomis ar laisvalaikiu. Joje dalyvauja kiti dalyviai, turintys negalią ar be jos, kurie veikia kaip lyderiai, treneriai, pareigūnai, administratoriai ir savanoriai arba kiti. Mokslinės literatūros apžvalgoje pabrėžiama, kad dalyvavimas neįgaliųjų žmonių sporte daugiausia duoda naudos trimis skirtingais lygiais (MacDougall, Nyugen, Karg, 2014, 78; Smith, Bundon, 2017):

- asmens sveikata (psichinė ir fizinė gerovė);

- individualus vystymasis (kognityvinės naudos, tokios kaip padidėjęs pasitikėjimas savimi ir kt.);
- socialinė / aplinkosauga (pvz., socialinė įtrauktis).

Dėl unikalaus sporto sugebėjimo peržengti kalbines, kultūrinės ir socialines kliūtis tai yra puiki platforma įtraukties ir prisitaikymo strategijoms. Be to, dėl visuotinio sporto populiarumo ir jo fizinės, socialinės bei ekonominės plėtros naudos jis tampa idealia priemone skatinant neįgaliųjų įtraukimą ir gerovę. Iki šiol neįgaliųjų sporte padaryta pažanga buvo susijusi su integracija: tam tikrų platformų suteikimas neįgaliesiems, kad jie galėtų varžytis ir dalyvauti (Kiefer, 2019). Dabartinės literatūros analizė (Bridgeway Education, 2019 ir kt.) rodo, kad integracija reiškia prisitaikymą prie visuomenės, šalies, institucijos ar organizacijos konkrečių ar įvairių nepakankamai atstovaujamo, mažiau privilegijuotų ar pažeidžiamų žmonių įtraukimą į visuomenę, šalį, instituciją ar organizaciją, socialines grupes ir visada siekiama panaikinti diskriminaciją dėl rasės, etninės kilmės, odos spalvos, lyties, negalios, seksualinės orientacijos, amžiaus ar klasės. Integracijos modelis reiškia tapimo grupės, visuomenės, šalies, institucijos ir pan. dalimi procesą. Trumpai tariant, integruotas požiūris tenkina konkrečios socialinės grupės, asmens ar vaiko poreikius.

Šiandieninės tendencijos, ypač kalbant apie švietimą ir sporto aplinką, tolsta nuo integracijos link įtraukties, kurios tikslas – padėti visiems ir sukurti „Inkluzijos pasaulį“ (UNESCO, 2008). Inkluzinis švietimas yra pagrindinis JT neįgaliųjų teisių konvencijos tikslas – pirmasis teisiškai įpareigojantis tarptautinis dokumentas, skirtas neįgaliųjų teisėms ir sportui, kartu su kitomis JT ir UNESCO iniciatyvomis. Neįgaliųjų teisių konvencijos 30 straipsnyje aptariamos ir pagrindinės, ir neįgaliesiems skirtos sporto šakos ir nurodoma, kad „valstybės, šios Konvencijos Šalys, imasi atitinkamų priemonių, kad kuo labiau skatintų ir skatintų neįgaliuosius dalyvauti įprastoje sporto veikloje visais lygiais“, ir kad vaikai su negalia turi būti įtraukti į fizinį lavinimą mokyklų sistemoje „kiek įmanoma“ ir turėti vienodas galimybes „žaisti, leisti laisvalaikį ir užsiimti sportine veikla“ (United Nations, 2016). Šiame kontekste mokslininkai sportą ir fizinį lavinimą nagrinėjo kaip socialinės įtraukties ir (arba) integracijos įrankius, instrumentus ar priemones, be to, parodė, kad socialinė sporto erdvė yra puiki platforma pašalinti kultūrinės, socialinės ir kalbines kliūtis (Bonias, 2019; Kamberidou, 2019, Kefi Chatzihamperi, 2019, Kiuppis, 2018). Sportas yra ideali priemonė skatinant ir ugdant žmonių su negalia įtrauktį ir gerovę, kurie susiduria su daugybe visuomenės kliūčių – socialine stigma, neigiamu suvokimu, atskirtimi nuo darbo, išsilavinimo perspektyvų ir bendruomeninio gyvenimo, dėl kurių jie daug ką atima. galimybėmis, kurios yra būtinos jų socialiniam vystymuisi, sveikatai ir gerovei (United Nations, 2016). Tačiau, priešingai nei švietimas, sportas nėra privalomas, o pasirinkimas, išskyrus privalomą kūno kultūrą, kuri yra daugiau ar mažiau savanoriška, kaip pabrėžė Kiuppis (2018) savo darbe. Todėl per pastaruosius du dešimtmečius

UNESCO daugiausia dėmesio skyrė įtraukčiai kaip pagrindiniam įvairių sistemų principui visais lygmenimis. Kadangi vyriausybės dažnai žiūri į neįgalųjų sporto ir jo paralimpinio atitiktens integravimą kaip į politikos panacėją, kuri lemia žmonių su negalia darnią asimiliaciją į pagrindines sporto organizacijas (Peers, Konoval ir Naturkach, 2020). Nepaisant to, tyrimais nustatyta, kad integracija neprilygsta įtraukimui ir toli gražu nėra harmoninga (Townsend, Huntley, Cushion ir Fitzgerald, 2020).

Sportas gali būti įtraukties katalizatorius, jis tampa geresnis, kai jo tikslas ir kryptis siekia įtraukties. Neįgalųjų įtraukimas per sportą susijęs su kiekvieno asmens individualiais pasirinkimais, norais bei nuostatomis (Kiuppis, 2018). Įtraukimas į sportą ir per jį reiškia visišką pagarbą, orumą, vertę ir priklausymą bet kokiems vaidmenims, kuriuos galima atlikti – sportininkams, treneriams, politikams, administratoriams ar žiūrovams. Įtraukimas apima visas rasės, kultūros, lyties, seksualinės orientacijos, religijos ir negalios populiacijas (Harman, 2016). Įtraukimui skirtas sportas yra svarbus, nes jis propaguoja vertybes, idealus ir priėmimo viziją, žmogaus teises ir nediskriminavimą. Įtraukimo sportas kelia klausimų ir meta iššūkį pačiai atskirties sąvokai.

Įtraukimas tampa inkluzija tik tada, kai neįgalieji ne tik būna, bet ir prasmingai užsiima. Terminas integracija (lot. atstatymas, atsinaujinimas, kurių nors dalių sujungimas į visumą) suprantamas kaip neįgalių žmonių įsiliejimas į visuomenę (Melnikova, 2017). Neįgalieji turi dalyvauti visose įtraukties į sportą ir per jį iniciatyvose. Kai sportas neįtraukia neįgalųjų, jis nepaiso labiausiai pažeidžiamų gyventojų, kurie turi teisėtą ir pagrindinę vietą sporto aplinkoje. Būtent institucinės, požiūrio ir aplinkos kliūtys, trukdančios įtraukti yra vienos pagrindinių:

- Institucinės kliūtys reiškia netinkamus įstatymus, politiką, praktiką ar strategijas, diskriminuojančias žmones su negalia, pvz. kaip kliūtis užimtumui ir socialinėms paslaugoms gauti (Kiuppis, 2018; United Nations, 2019). Neabejotina, kad neįgalųjų sportas yra nepakankamai atstovaujamas pagrindinėje žiniasklaidoje, bet kai jie nusprendžia apie tai pranešti, profesionalūs sportininkai vaizduojami kaip superkripai (super luošiai). Superkripo stereotipas, aptariamasis daugelyje tyrimų, reiškia, kad sportininkai su negalia vaizduojami kaip įkvepiantys, kaip įkvepiantys arba kaip įveikiantys ir įveikiantys savo negalias didvyriškais ir superžmogiškais žygdarbiais arba aukso medalius laimėjusiais pasirodymais. Tačiau jie taip pat sulaukia lygiai tokio pat dėmesio arba per daug pagyrimų už nedideles, kasdienes ir įprastas užduotis, pvz., nuėjimą į prekybos centrą, indų išplovimą, apsipirkimą, maisto gaminimą ar kambario valymą, o tai atspindi žemus lūkesčius dėl to, ką žmogus su negalia gali padaryti (Bonias, 2019; Chatfield ir Cottingham, 2017; Harnett, 2000; Martin, 2017). Kalbant apie tokias požiūrio kliūtis ir stereotipus, Sheryl L. Chatfield ir Michael Cottingham (2017) meta iššūkį superkripo tapatybei savo tyrime, kuriame nagrinėjamas skirtingas neįgalųjų ir neįgalių sporto šakų sportininkų suvokimas. Jie lygina dalyvių pavyzdžius su negalia ir

jų aprašymus, nurodydami, kad terminas superkrip reiškia nepaprastus žygdarbius ar pasiekimus. Tačiau jis taip pat taikomas bet kam, bet kokiems įgūdžiams ar žinioms, kurias demonstruoja negalia turintis sportininkas, todėl žiūrovai negali objektyviai įvertinti savo pasiekimų. Svarbu pažymėti, kad suvokimas skiriasi, atsižvelgiant į negalios tipą, išsilavinimo lygį ir sprendimus priimančių asmenų patirtį, kaip nurodyta Chatfield ir Cottingham (2017) tyrime.

- Požiūrio kliūtys apima patyčias, socialinius stereotipus, išankstines nuostatas, baimę, suvokimą kaip neįgalų, o ne įgalintą, kitaip tariant, suvokimo apie negalią stoką. Tai apima ir specialistus, tiesiogiai teikiančius paslaugas neįgaliesiems, pavyzdžiui, sporto darbuotojams ir mokytojams, taip pat politikos formuotojams ir žmonės, kurie turi teisę paskirstyti išteklius ir projektavimo paslaugas. Visi šie veiksniai yra tarpusavyje susiję ir turi sudėtingą priežasties ir pasekmės ryšį. Neįgalieji dažnai susiduria su visuomenės barjeriais, o negalia daugelyje visuomenių sukelia neigiamą požiūrį ir diskriminaciją. Dėl stigmatos, susijusios su negalia, neįgaliesiems paprastai netaikomas švietimas, užimtumas ir bendruomenės gyvenimas, o tai atima iš jų galimybes, būtinas jų socialiniam vystymuisi, sveikatai ir gerovei. Kai kuriose visuomenėse neįgalieji laikomi priklausomais ir laikomi nesugebančiais, todėl skatina neveiklumą, dėl kurio fizinę negalią turintys asmenys dažnai patiria ribotą judėjimą ne tik dėl negalios priežasčių. Pagrindinėmis nepakankamos neįgaliųjų integracijos priežastimis galima laikyti lėšų stygių, informacijos trūkumą, nepakankamą ugdytojų pasirengimą dirbti integruotoje grupėje ar klasėje bei visuomenės nepasirengimą priimti kitokius žmones (Melnikova, 2017; Priestly, Grammenos, 2021).

- Aplinkos kliūtys – tai nepasiekiamos profesinės, socialinės ir rekreacinės sąlygos, tokios kaip fizinės kliūtys dalyvauti sporte ar sportuoti, sunku patekti į viešąjį transportą, įlipti į autobusą ar taksį, pastatyti automobilį, palikti namus, apsipirkti, aukšti stalviršiai, laiptai ir siauros durys, pastarosios pagrindinės kliūtys neįgaliojo vežimėliams (Bonias, 2019). Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO, 2018) duomenimis, fizinės kliūtys patekti į pastatus yra neprieinami pastatai ir vidaus laipteliai, netinkamos vonios patalpos ir siauros durų angos, taip pat neprieinamos automobilių stovėjimo aikštelės ir medicininė įranga.

Siekiant skatinti įtrauktį, reikalingos informavimo apie negalią didinimo kampanijos, skirtos pašalinti visas išvardintas kliūtis (institucines, požiūrio ir aplinkos) (Harman, 2016). Įtraukdamas neįgaliuosius, sportas taip pat suteikia galimybių naujovėms ir pripažįsta pačios neįgaliųjų bendruomenės įvairovės spektrą. Sportas negalią turintiems žmonėms gali suteikti įvairias įprastas ir su negalia susijusias galimybes visame inkluzijos spektre. Inkluzijos sąvoka reiškia socialinės atskirties pašalinimą ir įvairovę, o ne toleranciją ir asimiliaciją, kad visi turi vienodas žmogaus teises, socialines privilegijas, pilietines ir konstitucines laisves bei teises, pvz., vienodas galimybes gauti



išsilavinimą, sveikatos priežiūrą ir darbą. Įtraukimas sutelkia dėmesį į pagalbą visiems – nei vieno nepaliekant nuošalyje (McCall, 2016).

Sportas gali padėti sumažinti stigmą ir diskriminaciją, susijusią su negalia, nes gali pakeisti bendruomenės požiūrį į neįgalius asmenis, pabrėždamas jų įgūdžius ir sumažindamas tendenciją matyti negalią, o ne asmenį (Kiuppis, 2018). Sportuodami žmonės su negalia bendrauja su neįgaliaisiais pozityviame kontekste ir verčia juos pertvarkyti prielaidas apie tai, ką neįgalieji gali ir ko negali.

Norint pasiekti įtrauktį, labai svarbu suprasti atskirties detales ir priežastis, tačiau to negalima padaryti be kokybiškų ir išsamių duomenų. Atsižvelgiant į 2006 m. Konvenciją dėl žmonių su negalia teisių ir 2015 m. „Darnaus vystymosi tikslų iki 2030 m.“ darbotvarkės atsiradimą su raginimu „nepalikti nieko už nugaros“, niekada nebuvo geresnio laiko siekti vienodos neįgaliųjų įtraukties, kaip dabar. Be to, neįgaliųjų įtraukimas gali būti vertinamas įgalinimo, naujovių ir galimybių požiūriu, tuo pačiu metant iššūkį gailėsčio, stigmos ir baimės. Kai sportas apima žmones su negalia, jis tampa ne tik dalyvių, bet ir šeimų, trenerių, administratorių, žiūrovų ir renginių ar programų rėmėjų transformacijos pradžia (United Nations, 2019).

Sportas vienodai giliai keičia negalią turintį asmenį, suteikdamas neįgaliesiems galimybę realizuoti visą savo potencialą ir pasisakyti už pokyčius visuomenėje. Sportuodami neįgalieji įgyja gyvybiškai svarbių socialinių įgūdžių, ugdo savarankiškumą ir įgalioja veikti kaip pokyčių veiksniai (Kiuppis, 2018). Sportas moko asmenis, kaip efektyviai bendrauti, taip pat komandinio darbo, bendradarbiavimo ir pagarbos kitiems reikšmės. Sportas taip pat tinka mažinti priklausomybę ir ugdyti didesnę nepriklausomybę padedant neįgaliesiems sustiprėti fiziškai ir protiška (WHO, 2018; PSO, 2018). Šie įgūdžiai gali būti perkelti į kitas naujas arenas, įskaitant užimtumo ir propagavimo darbus, kurie toliau padeda kurti savarankiškumą.

Sporto, kaip transformuojančios priemonės, galia yra ypač svarbi moterims, nes neįgalios moterys dažnai patiria dvigubą diskriminaciją dėl savo lyties ir negalios (Kamberidou, 2019). Manoma, kad 93 proc. neįgalių moterų nesportuoja, o moterys sudaro tik trečdalį neįgalių sportininkų tarptautinėse varžybose. Suteikdamas neįgaliosioms moterims galimybę varžytis ir demonstruoti savo fizinius sugebėjimus, sportas gali padėti sumažinti lyčių stereotipus ir neigiamą suvokimą, susijusį su neįgaliomis moterimis (Kefi Chatzihamperi, 2019).

Apibendrinant, galima teigti, kad asmens su negalia būklę gali lemti nuolatiniai instituciniai, socialiniai aplinkos pokyčiai, fizinių, socialinių ir psichologinių kliūčių atsiradimas siekiant tinkamo gyvenimo lygio ir kokybės. Šiuolaikinės visuomenės požiūriu į asmenis su negalia harmonizavimo tendencijos nulėmė įsitraukimo praktikos socializavimo svarbos augimą. Viena iš pagrindinių šios veiklos kryptių yra kūno kultūra ir sportas. Neįgaliųjų dalyvavimas kūno kultūroje ir sporte yra ne

tik gydymo ir rehabilitacijos priemonė, bet ir esminė sąlyga norint padidinti savo „aš“ savivertę, savęs, kaip potencialiai naudingo visuomenės nario, suvokimo, užtikrinant tinkamą neįgaliųjų gyvenimo lygį ir gyvenimo kokybę. Įtraukimo, o ne atskirties sporto pagrindas yra labai svarbus sporto tvarumui ir ateičiai, ypač vystymuisi. Iš tiesų, įtraukimas yra geras demokratinės šalies sveikatos ir pagarbos žmogaus teisėms bei demokratijai matas, pirmiausia veikiantis bendrąsias šalies politikos kryptis. Nepaisant to, ilgą laiką neįgaliųjų sportas buvo iš esmės ignoruojamas, išliko periferinis nuo pagrindinių sporto šakų arba buvo suvokiamas kaip atskirtas plačiosios visuomenės. Tačiau pastaraisiais metais neįgaliųjų sportas pradėjo sulaukti vis daugiau teigiamo dėmesio tiek mėgėjišku, tiek aukščiausiu sporto lygmeniu.

## **1.2. Valstybės politikos neįgaliųjų sporto srityje formavimas, tikslai ir kryptys**

Diskursas apie sporto ir kūno kultūros naudą žmonėms su negalia įgalinti paskatino reikšmingus politikos pokyčius įvairiose šalyse. Daugelis, jau anksčiau aptartų tarptautinių chartijų ir politikos dokumentų bei numatytos sporto plėtros kryptis turėjo įtakos šalių neįgaliųjų sportui ir tolesniam jo vystymuisi. Šiandieninė visuomenė tampa vis daugiakultūriškesnė, todėl sportas gali labai svariai prisidėti prie ekonominės, socialinės sanglaudos, labiau integruojant visuomenę bei išnaudojant sporto potencialą socialinei įtraukčiai, integracijai ir lygioms galimybėms, tuo pačiu pabrėžiant visišką rasizmo nepriimtinumą ir ksenofobiją (Wilson, McColl, 2019). Suinteresuotųjų šalių dalyvavimas yra gyvybiškai svarbus kuriant neįgaliųjų sporto politiką. Tai leidžia suderinti skirtingus požiūrius į neįgaliųjų sporto problemas ir reikalingiems pokyčiams skirtą veiklą.

Neįgaliųjų sporto politikos įsisavinimas ir vystymasis įvairiose šalyse skiriasi, dažniausiai šis procesas priklauso nuo turimų finansinių išteklių, esamų socialinių ir ekonominių iššūkių, su kuriais susiduria valstybė, ankstesnio vyriausybės ištraukimo į sportą ir nuo to, kurios valstybės institucijos yra atsakingos už sporto politiką (Priestly, Grammenos, 2021). Asmenys su negalia turi teises tiek kaip fizinės veiklos ir sporto dalyviai, tiek kaip žiūrovai, vartotojai ar veiklos organizatoriai. Kalbant plačiau, valstybės turi pareigą aktyviai įtraukti neįgaliuosius ir jiems atstovaujančias organizacijas į sprendimų, susijusių su sportu ir fizine veikla, priėmimą.

Siekiant įvykdyti įsipareigojimus pagal Neįgaliųjų teisių konvencijos 30 straipsnio 5 dalį, valstybės turėtų imtis atitinkamų veiksmų:

- peržiūrėti teisės aktus ir reglamentus, kad būtų užtikrintas nediskriminavimas, vienodos galimybės ir teisingas finansavimo paskirstymas įtraukiam ir neįgaliesiems skirtoms sporto šakoms. Sporto politika susijusi su oficialiomis sporto organizacijos (arba vyriausybės) taisyklėmis ir nuostatais, kuriais siekiama vadovauti darbuotojų veiksams. Sporto politika, anot politikos formuotojų, apibūdina sporto kryptį (King Pung, Taylor, 2014). Siekdami nukreipti sportą norima

linkme, politiką kuria nacionalinės vyriausybės ir sporto organizacijos. Todėl neįgaliųjų sporto organizacijos ar vyriausybės politika, susijusi su neįgaliųjų sportu, gali turėti didelį poveikį tokios organizacijos valdymui. Neįgaliųjų sporto politika iš esmės yra maksimalus dalyvavimo ir potencialo padidinimas visais lygmenimis: nuo vietos organizacijos iki nacionalinių vyriausybių, nuo atskirų asmenų iki pasaulinių bendruomenių;

- investuoti į prieinamą infrastruktūrą, įskaitant viešųjų pirkimų politiką. Kiuppis (2018) pastebi, kad tipiškos kliūtys žmonėms su negalia dalyvauti sporte yra treniruočių ir varžybų galimybių ir programų trūkumas; riboti prieinami įrenginiai dėl fizinių-aplinkos barjerų; ribota informacija apie išteklius ir prieiga prie jų; ir žmonių be negalios sąmoningumo stoka. Šis nežinojimas arba sąmoningumo, patirties, žinių ir informacijos trūkumas aiškiai pabrėžiamas „superkripo“ tapatybėje;

- užtikrinti, kad būtų prieinamos pagalbines technologijas ir parama, įskaitant dotacijas užsiimti įtraukiomis ir neįgaliesiems skirtomis sporto šakomis, skatinant neįgalių sportininkų ir didesnės sportininkų bendruomenės bendradarbiavimą įvairiose srityje (Wilson, McColl, 2019). Kitaip tariant, žmonių su negalia didesnė dalyvavimo kvota įvairiais lygmenimis būtų naudinga politiniam dialogui, sprendimų priėmimo pozicijoms, žiniasklaidai, konferencijoms ir susitikimams, susijusiems su neįgaliųjų klausimais, temomis, tokiais kaip kūno kultūra, neįgaliųjų sportas, įtraukiosios terminijos vartojimas, institucinės aplinkos požiūris, ypač informuotumo didinimo kampanijoms ir veiksams, skatinantiems neįgaliųjų įtrauktį, pagarbą ir orumą. Kaip matome, politinių institucijų bendradarbiavimas, partnerystė ir diskursas su neįgaliųjų bendruomene galėtų būti produktyvūs formuojant strategijas ir siūlant naudingos bei geros praktikos metodus politikos formuotojams ir praktikams, siekiant sudominti įvairias suinteresuotąsias šalis prisidėti prie neįgaliųjų sporto vystymosi ir kaitos.

- skatinti informuotumo didinimą, tyrimus ir duomenų rinkimą siekiant veiksmingesnių ir pritaikytų priemonių, skirtų didinti neįgaliųjų, ypač neįgalių moterų ir mergaičių, įsitraukimą į fizinę veiklą ir sportą. Kitaip tariant, žiniasklaidoje turėtų būti gerbiamas socialinis identitetas ir sportinis tapatumas, o pastarasis, pavyzdžiui, olimpiniam judėjime negalią turinčius atletus pirmiausia vaizduoti kaip sportininkus, o ne kaip superkripus („super luošius“). McCall (2016) pabrėžė, kad žmonės su negalia patiria daugybę socialinės atskirties formų, todėl reikia strategijų, kaip pašalinti šias spragas, pavyzdžiui, viešinimo žiniasklaidoje, įtraukimo ir (arba) integracijos modelių įgyvendinimo. Be to, kaip teigia mokslininkas, kiekvienas žmogus negalią ir sportinius barjerus išgyvena skirtingai, atsižvelgiant į visuomenę, šalį, įsitikinimų / vertybių sistemas. Cottinghamas (2017) ir Bonias (2019) teigia, kad didėjantis matomumas galėtų padidinti sąmoningumą ir pagerinti suvokimą apie negalią, kadangi vadinama „superkripo etiketė“ gali

apriboti arba iškreipti šį galimą pokytį, taip pat sukurti perdėtus ar nerealius lūkesčius ir pavyzdžius žmonėms negalia.

Taigi kuriantieji valstybės sporto ir plėtros politiką gali susidurti su bendro neįgaliųjų sporto potencialo suvokimo stoka, o sportas kartais suvokiamas kaip prabanga, palyginti su kitais neįgaliųjų veiklos plėtros poreikiais. Todėl būtina didinti informuotumą apie neįgaliųjų sporto ir tobulėjimo naudą, kadangi, dažnai susiduriama su tuo, jei problema nėra įtraukta į pagrindinę žiniasklaidą, problema neegzistuoja. Kad nesuvokimas sporto ir negalios klausimų lemia daugelį kliūčių, patvirtino ir Kiefer (2019 m.) tyrimas, kuriame pabrėžiama, kad šis patirties ir sąmoningumo trūkumas taip pat taikomas sporto valdymo institucijoms. Tai reiškia, kad reikia kalbėtis su įvairiomis vyriausybėmis žinybomis, neformaliomis organizacijomis, naudoti įrodymus ir duomenis, siekiant parodyti, kaip neįgaliųjų sportą galima panaudoti siekiant įvairių įtraukties tikslų (Bonias, 2019). Susidomėjimas neįgaliųjų dalyvavimu sporte dažnai būna mažesnis, nes trūksta pritaikyto informuotumo ir pirmojo kontakto programų. Neįgaliųjų neįtraukimas į skaitmeninę infrastruktūrą ir jos prieinamumas gali neleisti neįgaliesiems galimybę naudotis pagrindine informacija ir sporto paslaugomis (Priestly, Grammenos, 2021). Pavyzdžiui, technologijos gali pagerinti neįgaliųjų kasdienio gyvenimo kokybę ir jų savarankiško gyvenimo galimybes, pavyzdžiui, didinti sporto užsiėmimo įgūdžius. Tačiau dabar egzistuojanti infrastruktūra, gali neatitikti neįgaliųjų sporto sistemos poreikių ir pan.

Neįgaliųjų sporto politika gali būti grindžiama arba visiškai šios sferos pavaldumo valstybei principu, arba visiškai valstybės nesikišimu į kūno kultūros ir sporto sritį. Todėl galime kalbėti apie du idealius dialogo kūrimo modelius – intervencinį ir neintervencinį. Mokslinėje literatūroje išsakomi ir kiti požiūriai į valstybės ir neįgaliųjų sporto santykį (Wilson, McColl, 2019; Priestly, Grammenos, 2021). Taigi pagal vieną iš jų sportas sąlyginai skirstomas į dvi lygiagrečias sistemas – valstybinį ir nevalstybinį sportą. Pagrindinis tokios klasifikacijos kriterijus yra valstybės suinteresuotumas išlaikyti tam tikrą sporto šaką, sritį ir pan., kur be jokios abejonės, susidomėjimą tam tikra sporto sritimi aiškiai demonstruoja valstybė. Priešingai, vadinamasis nevalstybinis sportas egzistuoja lygiagrečiai, absoliučiai autonomiškai nuo valstybės politikos, todėl formuoja savo unikalią valdymo sistemą.

Pagal intervencinį modelį valstybė diktuoja sporto sistemos subjektams pagrindines organizavimo taisykles ir formas. Taip konstruodama santykius valstybė, visų pirma, sukuria tvirtą įstatyminę bazę sporto funkcionavimui, užtikrina pastovų sporto veiklos finansavimą, kontroliuoja sporto renginių dalyvių elgesį, užtikrina jų saugumą, prižiūri sporto infrastruktūrą, t. y. veikia kaip vadovas, kurio pagrindinė funkcija – spręsti visus organizacinius klausimus (Priestly, Grammenos, 2021). Toks modelis egzistuoja daugelyje šalių, kaip pavyzdžiui, Kinija, Rusija ir kt.

Priešingai, neintervencinis modelis suponuoja valstybės pripažinimą sporto, kaip savireguliuojančios sistemos, autonomiją, kur valstybė aktyviai nedalyvauja neįgaliųjų sporto reguliavime. Pasak Kiuppis (2018) masinį ir komercinį sportą geriau įtraukti į šią perspektyvą kaip nevalstybinį sportą. Masinio sporto tikslas – sveikata, komercinio – pelnas, valstybės – sporto rekordai ir vadinamasis „valstybės prestižas“. Svarbus kriterijus skirstant sporto šakas į valstybines ir privačias, anot ..., yra finansavimo šaltinis, kaip ryškiausias valstybės pasitikėjimo tam tikra sporto sritimi, šaka ar sporto renginiu rodiklis. Tačiau remiantis finansiniu kriterijumi, daugelio autorių nuomone, tuomet reikėtų išskirti ne tik valstybinį ir nevalstybinį sportą, bet ir valstybinį sportą su privačių investicijų dalimi, valstybinį sportą su viešųjų ir tarptautinių finansų dalimi, taip pat nevalstybinį sportą su įvairiomis finansinės paramos formomis iš valstybės pusės (MacDougall, et al., 2014; Mitra, 2017; Priestly, Grammenos, 2021). O kadangi šioje srityje yra gana daug rėmimo derinių, šiandien kalbėti išskirtinai apie neįgaliųjų valstybinį ir nevalstybinį sportą negalima.

Nepaisant to, kad neįgaliųjų valstybinis ir nevalstybinis sportas egzistuoja lygiagrečiai, abi šios rūšys gali būti laikomos valstybės politikos objektu, nepriklausomai nuo finansavimo pobūdžio ir šaltinio. Žinoma, kad kūno kultūra ir sportas vystosi ne tik valstybės mechanizmo pagalba. Atsiranda naujų sporto rūšių, atsiranda techninių ir technologinių naujovių individualiose sporto šakose. Dėl investicinio patrauklumo gyventojų susidomėjimas, tarptautinė patirtis, socialiniai, ekonominiai ir kiti sporto veiklos sferos įsipareigojimai, kuriems valstybė anksčiau neskyrė pakankamai dėmesio, dabar tampa valstybės neįgaliųjų sporto politikos objektu. Reikėtų prisiminti, kad valstybės politikos formavimasi bet kurioje viešųjų ryšių srityje, nesvarbu, ar tai būtų sportas, švietimas ar sveikatos apsauga, įtakoja daugybė veiksnių, pradedant asmeniniais ir visuomenės interesais, komercine dalimi ir baigiant nacionalinio saugumo reikalavimais (Townsend, et al., 2020; Zhao, Zhang, 2018). Visišką nepriklausomybę gavęs sportas ne tik neatsiskaito valstybei, bet ir nėra valstybės paramos objektas. Sportinės veiklos subjektai neturi įstatymiškai įtvirtintų teisių, garantijų, privilegijų ir pareigų, kurios priklauso nuo valstybės valios. Žinoma, toks valstybės ir sporto atskyrimas šiuolaikinėse politinėse sistemose yra gana sunkiai įsivaizduojamas, tačiau savo pozicijoms pateisinti nesikišimo modelio atstovai remiasi Didžiosios Britanijos pavyzdžiu, kur sportą valdo išimtinai nevalstybinės institucijos. Neįgaliųjų sportinei veiklai šiuo atveju taikomos tik savo numatytos taisyklės, kurių laikymosi kontrolė yra pačių sporto organizacijų arba specialiai sukurtų viešosios priežiūros institucijų prerogatyva (Townsend, et al., 2020). Iš tikrųjų toks valstybės nesikišimo į sportą modelis buvo įgyvendintas tarptautinėje sporto sistemoje, kuris oficialiai pristatomas kaip absoliučiai apolitiška visuomeninė institucija.

Tačiau ar galima kalbėti apie visišką šiuolaikinio neįgaliųjų sporto autonomiją nuo valstybių politikos? Atsakymas šiuo atveju akivaizdus: šiandien neįgaliųjų sportui be valstybės egzistuoti

neįmanoma. Sportas, būdamas socialine institucija, yra *a priori* veikiamas daugelio visuomenėje vykstančių procesų, taip pat ir politinių. Tai būdinga santykių, besikuriančių tarp visuomenės ir valstybės, pobūdžiui. Šiuolaikinio neįgaliųjų sporto organizacinis komponentas sunkiai įsivaizduojamas be valstybės paramos. Vargu ar galima kalbėti apie neįgaliųjų sporto sistemų naudingumą be tinkamos materialinės techninės bazės, socialinių garantijų ir sporto dalyvių teisių apsaugą. Galiausiai neįsivaizduojama rengti masinius neįgaliųjų sporto renginius, įskaitant tarptautines varžybas, neužtikrinus viešosios tvarkos ir saugumo.

Atsižvelgdami į tai, kai kurie neintervencinio modelio šalininkai pastebi jo utopinį pobūdį ir daro išvadą, kad dauguma šiuolaikinių valstybių vienokiu ar kitokiu laipsniu valdo kūno kultūrą ir sportą (Townsend, et al., 2020). Valstybės įsikišimas atrodo visiškai pagrįstas, kadangi neįgaliųjų sportinė veikla yra visuomeninė veikla, joje dalyvauja daug subjektų, todėl svarbu išlaikyti tam tikrą balansą tarp neįgaliųjų sportininkų, jų darbdavių (klubų, sporto organizacijų ir pan.) ir visos visuomenės. Reikia pripažinti, kad valstybė, kurios sportininkai laimi daugybę prizinių vietų tarptautinėse varžybose, pasaulinėje arenoje mėgaujasi pagarba ir tam tikra konkurencija tarp sponsorių.

Taigi galima kalbėti apie trečiąjį valstybės ir neįgaliųjų sporto santykių kūrimo modelį, kurį sąlyginai galima vadinti mišriu. Šis modelis siūlo keletą valstybės įsikišimo į neįgaliųjų sportą variantų, priklausomai nuo to, kuriems sporto sistemos segmentams taikomas valstybės reguliavimas. Todėl reikėtų išskirti tris pagrindinius mišraus modelio įkūnijimus (Peers, Konoval, Naturkach, 2020; Townsend, et al., 2020):

- Valstybės ir neįgaliųjų sporto paritetai, kurie veikia vienas kitą keliais aspektais, kurių diapazonas, kaip taisyklė, yra iš anksto nubrėžtas ir fiksuotas. Iš pradžių išdėstoma valstybės institucijų ir visuomeninės savivaldos įstaigų kompetencijos atsižvelgiant į neįgaliųjų sporto tikslus, kryptis, problemų sprendimo būdus. Šio tipo mišraus modelio idėjos įkūrėjas yra Johnas Barnesas (Vakarų Ontarijo universitetas). Jo nuomone, valstybei yra priskirti sporto renginių organizavimo saugumo klausimai, teisinis reglamentavimas nustatant ir įgyvendinant sporto veiklos dalyvių teises, taip pat esminiai verslumo sporto srityje aspektai, įskaitant apmokestinimą (Peers, Konoval, Naturkach, 2020). Todėl neįgaliųjų sportinės veiklos dalyviai, sutikdami su tokiu valstybės dalyvavimu, įgyja galimybę reikalauti iš valstybės deramo šių santykių reguliavimo.

- Visi sporto veiklos dalyviai (tame tarpe ir žmonės su negalia) turi socialinių įsipareigojimų valstybei. Kaip ir bet kuris subjektas, užsiimantis tam tikra veikla valstybės teritorijoje, kūno kultūros ir sporto atstovai privalo laikytis galiojančių teisės aktų, valstybės teisinių reikalavimų bei atsakyti už įvairaus pobūdžio pažeidimus. Valstybė kai kuriuos iš šių įgaliojimų gali deleguoti sporto veiklos subjektams (pavyzdžiui, dėl sporto drausmės nustatymo ir palaikymo), tačiau visiškai

panaikinti iš sporto ir kūno kultūros sistemos savo jurisdikcijos negali. Dėl vienos paprastos priežasties, kad valstybė privalo užtikrinti visų piliečių ir organizacijų, susijusių su sportu, interesus ir teises. Pagal šį modelį valstybei priskiriama nepriklausomos kontrolės institucijos funkcija, kurios pagrindinis uždavinys – viešųjų interesų apsauga.

- Valstybė turi įsipareigojimą remti sportą, o sąveikos klausimai nėra iš anksto nustatyti ir teisiškai nefiksuoti, nes sprendžiami pagal poreikį (Peers, Konoval, Naturkach, 2020). Tokiu atveju valstybė gali numatyti apytikslį tokių problemų sąrašą, rengdama įvairias strategijas ir programas, pavyzdžiui, atsižvelgdama į artėjančias socialines reformas ar surengdama didelio masto sporto renginį.

Pasak Jeffrey ir Martin (2017), nėra ir negali būti „visiems tinkančio“ proceso neįgaliųjų sporto politikos kūrimui. Nepaisant to, verta pabrėžti keletą pagrindinių temų, susijusių su įvairiais kontekstais, kuriuos turėtų apsvarstyti kiekviena šalis, norinti sėkmingai kurti ir įgyvendinti neįgaliųjų sporto politiką. Neįgaliųjų sporto politika turi nustatyti aiškius tikslus ir gaires, kaip sportas gali prisidėti prie visos visuomenės gerovės ir sveikatos. Nors sporto politikai įtaką daro įvairūs veikėjai, įskaitant vyriausybes, tarpvyriausybines agentūras, taip pat vietos bendruomenes ir visuomeninės organizacijos, galima pažymėti, kad neįgaliųjų sporto politikos procesas ir kontekstas įvairiose šalyse skiriasi, nors pagrindinis politikos formavimo procesas vyksta panašiai:

- Pripažinimas: Pirmajame etape atkreipiamas dėmesys į būtinybę spręsti viešąją problemą arba užkirsti kelią jos atsiradimui, keičiant teisės aktus ar atliekant kitus veiksmus. Vyriausybės pareigūnai privalo užtikrinti, kad šis klausimas taptų nacionalinės darbotvarkės dalimi. Kadangi net ir šiandien, kaip pabrėžia Kieferis (2019), „vis dar yra daug kliūčių neįgaliesiems dalyvauti sportinėje veikloje, pavyzdžiui, netinkama infrastruktūros politika, technologijų ir įrangos trūkumas, neskaitant socialinių įsitikinimų ir požiūrio į neįgaliuosius.

- Formulavimas ir priėmimas: pasiūlius problemos sprendimą, politikos formuotojai turi patengti neįgaliųjų sporto politikos projektą. Šis procesas kiekvienoje šalyje yra skirtingas, tačiau paprastai vyriausybės nariai dirba kartu su kitomis suinteresuotosiomis šalimis, kad susitartų dėl teisės aktų ir (arba) planų, kurie bus įgyvendinti. Sporto neįgaliesiems politika suteikia pagrindą įtraukti partnerius ir suinteresuotuosius subjektus inicijuoti institucinius ir elgesio pokyčius, kurie palaipsniui mažina ir galiausiai pašalina konkrečiai sporto šakai būdingas kliūtis, trukdančias neįgaliesiems dalyvauti sporte. jų sugebėjimų ir interesų mastas (Labbé et al., 2021). Tai darydama, neįgaliųjų sporto politika taip pat atsižvelgia į kai kurias aplinkos, struktūrinės, sisteminės, socialinės ir asmeninės kliūtis, trukdančias daugeliui negalią turinčių asmenų būti visateisiais visuomenės dalyviais.

Įgyvendinimas. Priklausomai nuo neįgaliųjų politikos, nacionalinės ir vietos valdžios institucijų, pilietinės visuomenės veikėjai, kitos suinteresuotosios šalys ir bendruomenės turi pasirūpinti, kad neįgaliųjų sporto politika būtų vykdoma veiksmingai. Neįgaliųjų sporto įtakos ir svarbos pripažinimą tokioje visuomenėje, nustato nacionalinė sporto politika ir apibrėžia šalies neįgaliųjų sporto viziją, veiksmus ir kryptis, kurių reikia imtis siekiant ambicingų užsibrėžtų tikslų. Politika įgyvendinama pagal veiksmų planą, parengtą konsultuojantis su partneriais ir suinteresuotosiomis šalimis (Peers, Konoval, Naturkach, 2020). Programose ir iniciatyvose didžiausias dėmesys skiriamas trims neįgaliųjų sporto judėjimams – parolimpinėms žaidynėms, specialiosioms olimpinėms žaidynėms ir kurčiųjų olimpinėms žaidynėms ir tiksliniams jų planavimo bei įgyvendinimo aspektams, vadovaujantis ilgalaikio sportininko vystymosi principais (Misener, 2013).

- Vertinimas. Galiausiai būtina užtikrinti, kad politika pasiektų siūlomus rezultatus, kuriuos gali būti sunku išmatuoti. Paprastai socialinė politika galioja ilgą laiką, tačiau gali būti iš dalies pakeista arba nutraukta, jei ja veiksmingai nesprenžžiama pradinė problema arba ši pradinė problema buvo išspręsta (Labbé et al., 2021).

2017 m. JT darnaus vystymosi tikslų ataskaitoje nurodyta, kad patikimų, išskaidytų duomenų apie neįgaliuosius nebuvimas pablogina pažeidžiamumą ir riboja tarptautinės bendruomenės galimybes visiškai suprasti diskriminaciją ir atskirtį, su kuria susiduria neįgalieji. Duomenys reikalingi norint pabrėžti nepriteklių ir inkluzijos lygių skirtumus. Duomenų skirstymas ne tik dėl negalios, bet ir dėl kitų ypatybių, tokių kaip lytis ir pajamų būklė, gali atskleisti kitas specifikas, kurios yra gyvybiškai svarbios efektyviam programos planavimui ir labiausiai marginalių asmenų poreikių tenkinimui. Išskaidžius duomenis tai galima padaryti pabrėžiant nelygybę ir pašalinant marginalizuotų grupių nematomumą.

Galima pažymėti, kad rodiklių įvertinimas ir rodiklių suskirstymas pagal negalią yra svarbūs nustatant atskirties sritis ir vėliau remiant pastangas stebėti ir vertinti pažangą siekiant pašalinti neįgaliųjų sporto kliūtis. Taip yra todėl, kad tikslesnis neįgaliųjų gyventojų realybės supratimas leistų geriau planuoti biudžetą, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos sportuoti žmonėms su negalia. Jei žmonės su negalia lieka nematomi duomenyse, jie lieka neįvertinti.

Įrodymais pagrįsti duomenys apie neįgaliuosius nacionaliniu ir pasauliniu lygmenimis yra gyvybiškai svarbūs nustatant neįgaliųjų sporto politikos iššūkius. Tai gali padėti politikos formuotojams spręsti spragas ir pakeisti esamą politiką bei reglamentus, siekiant užtikrinti neįgaliųjų įtraukimą ir integravimą į kūno kultūrą ir sportą. Kiuppis (2018) pastebi, kad sportas yra gyvenimo sritis, kurioje žmonės su negalia turi mažiau palankios patirties nei jų „įgalūs“ bendraamžiai, nors tyrimai pabrėžia, kad olimpiniam judėjime negalią turintys sportininkai turi būti gerbiami ir



vertinami kaip pirmiausia sportininkai, nes visi sportininkai yra vienodai olimpiečiai. Aptardamas motyvų svarbą, autorius teigė, kad neįgaliųjų sporto organizacijoms būtų naudinga geriau suprasti veiksnius, skatinančius neįgalius asmenis sportuoti. Duomenys apie negalią padėtų politikos formuotojams spręsti spragas ir pakeisti esamą sporto politiką bei reglamentus, siekiant užtikrinti neįgaliųjų įtraukimą ir integravimą. Tačiau politikos formuotojai retai kada įvardija duomenų trūkumą, kaip priežastį pradėti sporto politikos pokyčius prasmingam neįgaliųjų įtraukimui (Rivas, Tomomatsu, Gough, 2021).

Norint įvertinti pažangą siekiant šių rezultatų, turi būti nustatyti pradiniai duomenys ir stebėseną bus atliekama reguliariai ir objektyviai, nuolat vertinant veiklos rezultatus. Remdamasi rezultatais paremta valdymo ir atskaitomybės sistema, kiekviena šalis gali sukurti savo veiklos valdymo strategiją, kad nustatytų, rinktų ir teiktų ataskaitas apie neįgaliųjų sporto veiklą, rezultatus ir rodiklius. Nuolatinis veiklos vertinimas būtų papildytas oficialiu politikos vertinimu. Neįgaliųjų sporto politikos vertinimo aspektai turi apimti (Kefi Chatzihamperi, 2019):

- Įvairių sporto ir valstybinių institucijų sąsajas ir tarpusavio ryšius, taip pat santykius su kitų jurisdikcijų teikiamomis programomis, atsižvelgiant į sritis, kuriose svarbi sinergija, taip pat nustatant spragas ir sutapimus. Kiekviena su sportu susijusi organizacija turi atlikti savo vaidmenį plėtojant sportą į priekį, o politika yra vienas iš būdų tai pasiekti. Sporto neįgaliesiems politika skirta palengvinti visišką ir aktyvų neįgaliųjų dalyvavimą sporte ir prisidėti prie socialinės įtraukties vykdant šią veiklą. Politika grindžiama įsipareigojimais, prisiimta pagal kiekvienos šalies įstatymine baze, skatinant mažesnio atstovavimo grupių, tokių kaip žmonės su negalia dalyvavimą sporte;
- išnagrinėti politikos poveikį, atsižvelgiant į bendro politikos požiūrio poveikį, taip pat į sporto sistemos partnerių teikiamas paslaugas, infrastruktūrą ir pan., teikiamas pagal susitarimus su provincijomis ir teritorijomis;
- stebėti, kaip kitų šalių programos ir politika veikia žmones su negalia ir naudotis gerąja jų patirtimi (Peers, Konoval, Naturkach, 2020).

Sisteminga ataskaita apie pažangą galima tik naudojant įvairius mechanizmus, įskaitant kiekvienos šalies veiklos ataskaitą. Kas leistų vyriausybėms, suinteresuotųjų šalių organizacijoms, išrinktiems pareigūnams ir visuomenei sekti ir įvertinti neįgaliųjų sporto politikos sėkmę. Žmonės su negalia yra labai svarbūs, kad kartu su politikos formuotojais ir pilietinės visuomenės organizacijomis, pasaulinė bendruomenė galėtų įsipareigoti „nepalikti nieko“, kartu užtikrinant, kad neįgaliųjų įtraukimas būtų politikos ir programos įgyvendinimo priešakyje, o duomenų suskirstymas pagal negalią būtų, kaip pagrindinė priemonė pokyčiams stebėti ir įvertinti (Palmer, Harley, 2011).

Apskritai, įvairios epistemologijos, metodai, veikėjai ir negalios modeliai yra suderinami su politikos problemomis, o žmonės su negalia yra politikos procesų subjektai, o geriau, dalyviai, o ne

objektai. Tik tokiu būdu galima sukurti politiką, atspindinčią ir susiejančią kasdienę negalios tikrovę su socialinėmis ir politinėmis struktūromis bei aplinkomis, į kurias turi būti įtraukta neįgaliųjų politika.

Sukūrus ir įgyvendinant neįgaliųjų sporto politiką, kartu turi būti atliekama stebėseną, skirta numatyti galimus iššūkius ir užtikrinti minimalią riziką politikos paveiktiems gyventojams. Kadangi sporto politika priklauso nuo konteksto, klausimai dažnai sukasi apie socialinius, kultūrinius skirtumus, pavyzdžiui, kaip apibrėžiamos tam tikros „vertybės“. Ne visada pakankamai dėmesio skiriama tam, kad diskusijose būtų ryškūs tų suinteresuotųjų subjektų, kuriems ta politika labiausiai paveikia, balsai, todėl kyla klausimų, ar neįgaliųjų sporto vystymosi politika tinkamai atitinka jų poreikius (Peers, Konoval, Naturkach, 2020). Taip pat gali atsirasti takoskyra tarp politikos ir praktikos, kurią reikia taisyti, keisti ar koreguoti.

Taip pat svarbu atsižvelgti į tai, kaip skirstomi ištekliai. Pastaruoju metu finansavimo skyrimas neįgaliųjų sporto plėtrai buvo daugelio šalių nacionalinių diskusijų dalis. Kai kurie politikai, visuomenės nariai ir žiniasklaidos priemonės teigė, kad valstybės finansavimą būtų geriau skirstyti savivaldos lygmeniu. Tačiau šios diskusijos ypač išryškėja po finansinių krizių.

Apibendrinant galima pastebėti, kad nors visame pasaulyje daroma pažanga įtraukiant neįgaliuosius į sporto ir fizinės veiklos sritį, reikia toliau stengtis stiprinti vykdymo ir atskaitomybės mechanizmus, kad būtų galima stebėti išteklių paskirstymą ir sekti pažangą. Be to, valstybės privalo reguliuoti privačius subjektus, kad būtų užtikrintas neįgaliųjų nediskriminavimas ir sudarytos sąlygos užsiimti fizine veikla ir sportu. Valstybės, taip pat turėtų glaudžiau bendradarbiauti su privačiu sektoriumi bei remti įtraukiosios praktikos plėtrą. Požiūrio, aplinkos ir institucinių kliūčių, su kuriomis susiduria žmonės su negalia, pašalinimas pasitelkiant žiniasklaidos kampanijas galėtų būti naudingas keičiant stereotipus, užtikrinant atskaitomybę ir darant spaudimą įgyvendinant politikos priemones ir teisės aktus. Sporto neįgaliesiems politika turi numatyti visapusišką ir aktyvų neįgaliųjų dalyvavimą sporte visais lygmenimis ir bet kokia forma, atsižvelgiant į jų galimybes ir interesus. Kad įgyvendintų šią viziją, sporto bendruomenė turės inicijuoti institucinius ir elgesio pokyčius, kurie padidintų visuomenės supratimą apie neįgaliųjų sportą, sudarytų sąlygas rengti programas be kliūčių sporto sistemoje ir prisidėtų prie socialinės ir kultūrinės aplinkos, skatinančios neįgaliųjų dalyvavimą sporte ir visuomenėje.

### **1.3. Neįgaliųjų sporto politikos įgyvendinimas Europos Sąjungoje**

Sporto vaidmuo ir jo ekonominis poveikis išdėstytas pirmajame Europos Komisijos dokumente dėl sporto politikos gairių „Baltoji knyga apie sportą“ (2007). Kuria buvo siekiama

strategiškai orientuotis į sporto vaidmenį Europoje, skatinti diskusijas konkrečiais klausimais ir padidinti sporto matomumą formuojant ES politiką, nurodant pagrindinius sporto aspektus:

- socialinis sporto vaidmuo: visuomenės sveikatos stiprinimas fiziniu aktyvumu, kova su dopingu, sporto vaidmens ugdyimas, savanorių veikla, socialinė įtrauktis, kova su rasizmu, sportas kaip plėtros priemonė;
- ekonominė sporto dimensija: palyginamų duomenų rinkimas, užtikrinant finansinę paramą paprastoms sporto organizacijoms;
- sporto organizavimas: specifinis sporto pobūdis, laisvas judėjimas, žaidėjų perdavimas, žaidėjų agentai, nepilnamečių apsauga, korupcija ir pinigų plovimas, klubų licencijavimo sistema, žiniasklaidos teisės.

Baltoji knyga padėjo pagrindus plėtoti ES sporto politiką, užmegzti struktūrinį dialogą su sporto suinteresuotosiomis šalimis, sudaryti pagrindą su sportu susijusiai veiklai integruoti į atitinkamus ES fondus, programas ir iniciatyvas ir atverti kelią sustiprintam politiniam bendradarbiavimas su valstybėmis narėmis ir tarp jų. Ji numatė vaidmenį, kurį atliks ES įsigaliojus SESV, kuri suteikė Sąjungai aiškius įgaliojimus kurti ir įgyvendinti ES koordinuojamą sporto politiką, remiamą iš konkretaus biudžeto, ir plėtoti bendradarbiavimą su tarptautinėmis organizacijomis sporto srityje.

Lisabonos sutartis buvo svarbus sporto politikos ir politikos Europoje etapas. 2009 m. SESV 165 straipsnyje ES buvo suteiktas teisinis pagrindas formuoti Europos sporto politiką. Tai suteikė ES aiškius įgaliojimus veikti sporto srityje. Nors ir anksčiau ES pozicionavo, kaip tam tikras subjektas sporto srityje, Sutarties peržiūra suteikė ES ir jos institucijoms aiškius įgaliojimus veikti sporto srityje. Nuo tada Europos Komisija, Taryba, Europos Parlamentas ir patariamosios institucijos kartu su valstybėmis narėmis skatina, remia ir koordinuoja įvairią sporto veiklą. Tačiau ES negali siekti suderinimo ar perkelti savo kompetencijų sporto srityje. Sprendimų priėmimas sporto srityje išlieka nacionalinės kompetencijos ribose.

ES institucijų sporto politikos veikla iš esmės yra nukreipta į švelnią politiką, pvz., mainų ir vertybių sporte skatinimą, taip pat Europos sporto dimensijos plėtojimą. Pirma, pagal Sutarties dėl ES veikimo (SESV) 6 straipsnį ES nuo 2009 m. priskirta kompetencija tik palaikomoji. Tai reiškia, kad ES gali įsikišti tik remdama, koordinuodama ar papildydama sporto politikos priemones, kurių ėmėsi jos valstybės narės. SESV 165 straipsnyje, kuriame nurodomi ES sporto politikos tikslai, tai aiškiai pasakoma, nes jame leidžiama taikyti tik skatinamąsias priemones ir rekomendacijas, aiškiai neįtraukiant valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų derinimo. ES paskirta užduotis yra „prisidėti skatinant Europos sporto problemas“ ir „plėtoti Europos dimensiją sporte“, visų pirma skatinant sąžiningumą ir atvirumą sporto varžybose bei už sportą atsakingų įstaigų bendradarbiavimą, ir

sportininkų fizinio ir moralinio vientisumo apsauga. Antra, ES intervencijos galimybes riboja poreikis atsižvelgti į specifinį sporto pobūdį ir gerbti sporto valdymo struktūrų autonomiją.

Europos bendradarbiavimas sporto politikos srityje vykdomas vadovaujantis trejų metų ES darbo planais sporto srityje, kuriuose valstybės narės, Tarybai pirmininkaujančios valstybės narės ir Komisija kviečiamos bendradarbiauti prioritetinėmis temomis (sporto vientisumas, ekonominiai aspektai ir vaidmuo sporto srityje). visuomenę) ir sudaryti politinio koordinavimo pagrindą. Pirmasis darbo planas buvo parengtas 2011 m. Siekiant patenkinti glaudesnio bendradarbiavimo poreikį įtraukus sportą į ES kompetencijų sąrašą. Po bendros teigiamos jos įgyvendinimo vertinimo ataskaitos, kas trejus metus rengiamas naujas planas.

Komunikate „Europos dimensijos plėtojimas sporte“ (2011 m.), pirmajame politiniame dokumente, išleistame įsigaliojus SESV, Komisija išdėstė savo idėjas, kaip šią naują ES kompetenciją būtų galima praktiškai įgyvendinti. Remiantis Baltąja knyga, kurioje buvo nustatytos bendradarbiavimo ES lygiu sritys, visų pirma reikalaujant pridėtinės vertės, kurią Sąjunga galėtų suteikti, pavyzdžiui, sprendžiant palyginamų duomenų apie ES sporto sektorių, kuris yra politikos formavimo pagrindas, trūkumus, ar tarptautinius iššūkius, tokie kaip dopingas, varžybų derinimas ar sporto agentų veikla.

Atsižvelgiant į Europos Sąjungos ekologišką perėjimą, ekologiškas sportas taip pat ketvirtame darbo plane (2021-2024) laikomas prioritetu, tai apima švietimą ir sporto raidą atsižvelgiant į klimato pokyčius ir pasiūlymą dėl bendros sistemos, prisiimančios bendrus įsipareigojimus, atsižvelgiant į Europos klimato paktą. Kad tai būtų galima dar labiau pabrėžti naujoves ir skaitmeninimą visose sporto sektoriaus srityse, pradėdant nuo vietos lygmens ir baigiant aukščiausio lygio sportu.

Siekdama paremti darbo planų įgyvendinimą, Komisija įsteigė ekspertų grupes. Kiekviena grupė, į kurią įeina valstybių narių paskirti ekspertai, norintys dalyvauti jos darbe, apima tam tikras su sporto politika susijusias sritis ir turi savo darbo grafiką su konkrečiomis užduotimis, kurias reikia atlikti, ir pasiektais rezultatais. Apie pažangą reguliariai pranešama Tarybos darbo struktūroms. Kai kurie ekspertų grupėse pasiekti rezultatai yra konkrečių politikos rezultatų pagrindas, pvz. Tarybos išvadų forma. Grupės naudojasi Komisijos patirtimi, logistine ir sekretoriato pagalba. Dabartinės penkios ekspertų grupės atitinkamai sprendžia (Peers, Konoval, Naturkach, 2020):

- susitarimus dėl varžybų;
- geras sporto valdymas (nepilnamečių apsauga, gero valdymo principų propagavimas, lyčių lygybė, įtrauktis);
- ekonominė sporto dimensija (ekonominė nauda, pagrindinių sporto renginių

palaikimas, tvarus finansavimas);

- palaikimas, tvarus finansavimas); sveikatą stiprinantis fizinis aktyvumas;
- žmogiškųjų išteklių valdymas sporte (švietimas, mokymai, užimtumas ir savanorystė).

Be ekspertų grupių, kiti darbo planuose numatyti darbo metodai ir struktūros yra Tarybai pirmininkaujančios valstybės konferencijos, neformalus sporto direktorių ir ministrų susitikimai, Komisijos tyrimai ir konferencijos.

Vėlesni ES darbo planai, skirti sportui (2014–2017 m.), kuriuos priėmė ES Taryba, dar labiau paaiškino Sąjungos ir jos valstybių narių vaidmenį. Taigi, pastarojo dešimtmečio Europos sporto politikai būdingas augimas ir diferenciacija. Nors devintajame ir dešimtajame dešimtmečiuose veikla pirmiausia buvo skirta Europos sporto dimensijos stiprinimui tik tam tikrose sporto srityse, šiandien beveik nėra sporto srities, kuri nebūtų nagrinėjama ir Europos lygmeniu. Nuo žmogaus teisių ir gero valdymo kartu su sporto poveikiu ekonomikai ir regionų vystymuisi iki sveikatą stiprinančio fizinio aktyvumo ir socialinės įtraukties – nuolatinė vis didesnės sektorių diferenciacijos tendencija gali būti laikoma pagrindine Europos sporto politikos raida.

ES finansavimas savaime yra svarbi sporto politikos priemonė. Dėl šios priežasties labai svarbu buvo įvesti specialią biudžeto eilutę sportui, kurioje svarbų vaidmenį atliko Europos Parlamentas. 2014–2020 m. Pagal „Erasmus +“ sporto skyrių buvo skirti apie 265 mln. eurų kovai su grėsmėmis sporto vientisumui, netolerancijai ir diskriminacijai; skatinant gerą valdymą, dvigubą sportininkų karjerą, savanorišką veiklą, socialinę įtrauktį, lygias galimybes ir sveikatą stiprinantį fizinį aktyvumą.

ES numatytame teisiniame reguliavime, ypatingai tai pabrėžiama ES pagrindinių teisių chartijoje, draudžiama bet kokią diskriminaciją dėl negalios (21 straipsnis), tuo pačiu metu ji pripažįsta neįgaliųjų teisę pasinaudoti priemonėmis, skirtomis užtikrinti jų dalyvavimui visuomeniniame gyvenime (26 straipsnis). Antai, tarptautiniu lygmeniu neįgaliųjų socialinę integraciją reglamentuojančioje Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje (toliau Konvencija), Europos Tarybos 2017–2023 m. strategijoje dėl negalios (Council of Europe Strategy on the Rights of Persons with Disabilities 2017–2023), Europos Parlamento patvirtintoje Europos strategijoje dėl negalios po 2020 m. (The Post-2020 European Disability Strategy) yra pabrėžiama ir kultūra, ir renginiai bei jų prieinamumas. Be pagrindinio Konvencijos tikslo, – skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visų neįgaliųjų visapusišką ir lygiateisį naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, taip pat akcentuojamas prieinamumas ir galimybė asmenims su negalia dalyvauti kultūriniuose, sporto renginiuose, gauti kultūros ir sporto paslaugas.

Šį aspektą taip pat patvirtina ir Europos Tarybos 2017–2023 m. strategija dėl negalios, į kurią įtrauktos neįgaliųjų lygybės ir nediskriminavimo problemos. Tad galima įžvelgti šio dokumento

ir buvusios Europos Tarybos 2010–2020 m. strategijos dėl negalios sąsajas ir tęstinumą, nes pastarajame dokumente taip pat buvo akcentuojamas laisvalaikio, kultūros veiklos, renginių ir vietų prieinamumo gerinimas asmenims su negalia. Europos strategijoje dėl negalios po 2020 m. taip pat nurodoma, kad ES imsis visų reikiamų priemonių siekiant gerinti sporto, laisvalaikio, kultūros ir rekreacijos organizacijų, renginių vietų, prekių ir paslaugų prieinamumą, įskaitant ir ~~advizus~~ priemones bei jų integravimą į prieš tai minėtas veiklas.

Privačios sporto organizacijos yra pagrindiniai sporto politikos ir politikos veikėjai. Dešimtmečius Europos ir tarptautinės sporto federacijos formavo sportą Europoje. Tačiau nuo dešimtojo dešimtmečio vis daugiau privačių veikėjų Europos lygmeniu steigė su sportu susijusias specialias asociacijas, siekdami turėti įtakos sportui Europoje. Šiandien ES sporto politika ir politika apima ES institucijų ir ES valstybių narių veiklą, taip pat Europos sporto federacijų, nacionalinių sporto asociacijų ir su sportu susijusių specialios paskirties asociacijų veiksmus. Atsižvelgiant į šiuos pastebėjimus, horizontali suinteresuotųjų šalių diferenciacija yra dar viena pagrindinė Europos sporto politikos tendencija. Laipsniškas sporto susipynimas su kitomis visuomenės sritimis susidarė situacija, kai vis daugiau suinteresuotųjų šalių derasi dėl su sportu susijusių interesų (Kefi Chatzihamperi, 2019). Kadangi daugelį metų Europos sporto asociacijos su sportu susijusius sprendimus priimdavo iš esmės savarankiškai, šiandien šioje srityje taip pat aktyviai veikia lygos ir klubai, žaidėjų ir trenerių atstovai, žaidėjų patarėjai ir įvairios agentūros, teismai ir vis daugiau visuomenės veikėjų.

Šią horizontalią sporto politikos diferenciaciją atsveria vertikali diferenciacija (Mizunoya, et al., 2018). Sporto politikos veikla jau neapsiriboja nacionalinėmis ar subnacionalinėmis struktūromis, bet apima ir už nacionalinių sienų. Tarpvalstybinės varžybos, tokios kaip Pasaulio taurės ir Europos čempionatai, kaip ir korupcija bei lažybų sukčiavimas, vyksta tarptautiniu mastu.

Žvelgiant į visos ES raidą, neįgaliųjų sporto politikos kūrimas yra palyginti jauna sritis. Europos neįgaliųjų sporto politinės dimensijos atsiradimas dar tik formuojasi. Pagrindinis neįgaliųjų sporto politinės dimensijos iššūkis yra įtraukimas, nepaliekant nei vieno nuošalyje. Šios dimensijos darbotvarkę suformavo klausimai apie organizuoto sporto prieinamumą, naujas priemones ir tikslus, pavyzdžiui, didžiulių sporto renginių rengimą, ir besiformuojančias sporto diplomatijos ir gero valdymo sritis.

Žmogaus ir socialinės teisės SESV suteikia teisinį žmogaus teisių pagrindą ES sporto kontekste. 6 straipsnyje tiesiogiai minima ES pagrindinių teisių chartija (BPS), kuri tapo teisiškai privaloma įsigaliojus Lisabonos sutarčiai (OL C 326, 2012 10 26, p. 391–407). Žmogaus teisių ir demokratijos strateginė programa (2012) apima tikslą įtraukti žmogaus teises į visas ES politikos sritis. Nors sportas nėra šių politikos sričių išimtis, tačiau dėl sporto diskriminacinio potencialo ir

fizinio aktyvumo būtinybės, kad žmonės galėtų gyventi sveikai, diskusijoje apie žmogaus teises sporte ypač išryškėjo šie klausimai:

- žmogaus teisės sporte ir didelių sporto renginių kontekste;
- profesionalių sportininkų teises ir;
- diskriminaciją, susijusi su galimybe dalyvauti sporte.

Diskriminacija dalyvaujant sporte yra problema, pasireiškianti visais lygmenimis: lyties, negalios bei amžiaus aspektais ir gali turėti įtakos aktyviam arba pasyviam dalyvavimui. Šią temą nagrinėjo įvairios ES institucijos, dažniausiai susijusios su lygių galimybių ir įtraukties reikalaujančia arba rekomenduojančia politika. Regionų komitetas ne kartą išreiškė savo nuomonę dėl „Lygių galimybių ir sporto“ (OL C 305, 2007 12 15, p. 53–57), „Negalia, sportas ir laisvalaikis“ (OL C 114, 2014 4 15) ir „Aktyvus senėjimas“ (OL C 39, 2020 2 5, p. 53–57). Europos Komisija kovojo su diskriminacija dėl negalios 2018 m. paskelbdama kartografinį tyrimą apie žmonių su negalia galimybes sportuoti. Remiantis CFR 21 straipsniu, „bet kokia diskriminacija dėl bet kokio pagrindo, pavyzdžiui, lyties, rasės, odos spalvos, etninės ar socialinės kilmės, genetinių savybių, kalbos, religijos ar tikėjimo, politinės ar bet kokios kitos nuomonės, priklausymo tautinei mažumai, negalios ar seksualinės orientacijos draudžiama“.

Sporto ir žmogaus teisių tema nuo 2014 m. įtraukta į sporto politikos diskusijas ES institucijose. Tarpvyriausybinio lygmeniu Europos Taryba taip pat labai aktyviai sprendžia žmogaus teisių klausimus, susijusius su sportu. Sporto įvairovę galima apibūdinti kaip susitelkimą į skirtingas dviejų ar daugiau žmonių grupių savybes, tokias kaip vertybės, nuostatos ir elgesys sporto valdymo ir praktikos srityje. Kadangi priskirtini grupių skirtumai turi institucinį ir struktūrinį pagrindą, įvairovė pabrėžia socialiai reikšmingas kategorijas ar grupes. Šiuo atžvilgiu įvairūs socialiniai vienetai gali būti diferencijuojami daugiausia pagal amžių, etninę kilmę, lytį, religiją, seksualinę orientaciją ar fizinius gebėjimus (Cunningham, 2019).

Nors sporto įvairovė daugiausia dėmesio skiria socialiai svarbių grupių skirtumų nustatymui, socialinė įtrauktis išryškina procesą, leidžiantį asmenims patirti tam tikrą savo tapatybės išraišką ir priklausymą didesnei grupei. Taigi įtraukiančios organizacijos, tokios kaip sporto klubai, atpažįsta ir vertina įvairias charakteristikas bei sukuria organizacinius modelius ir struktūras, kurios leidžia darbuotojams ir dalyviams išreikšti save ir tuo pačiu metu suvokti ryšio jausmą (Cunningham, 2019). Numatoma, kad iki 2020 m. ES gyvens 120 mln. žmonių su negalia (Taryba 2019/C 192/06). Specialusis Eurobarometras 472 dėl sporto ir fizinio aktyvumo ES pabrėžia, kad negalia ar liga yra vienas iš pagrindinių veiksnių, dėl kurių reguliariai nesportuojame (Specialusis Eurobarometras 472: Eurobarometro komisija, 2018c). Vis dėlto organizuotas sportas laikomas priemone, padedančia didinti neįgaliųjų (Taryba 2017/C 198/02) socialinę įtrauktį (Taryba 2019/C 192/06). 2000 m.

Europos Vadovų Taryba paskelbė savo tikslus kovoti su socialine atskirtimi, be kita ko, taikant priemones, didinančias galimybes sportuoti (Europos Taryba, 2000b). Nicos deklaracijoje dėl specifinių sporto ypatybių ir jo socialinės funkcijos Europoje buvo pabrėžta, kad reikia gerinti sporto prieinamumą ir skatinimą „kiekvienam vyrui ir moteriai“, ypač „fiziškai ar protišškai neįgaliesiems“. (Europos Taryba, 2000a, p. 2). Komisija taip pat ypatingą dėmesį skyrė neįgaliesiems skirtiems sporto projektams ir veiklai, papildydama 2003 m. Europos žmonių su negalia metus (ES, 2007a). žmonių socialinės įtraukties kontekste.

Visų pirma 2010–2020 m. Europos neįgaliųjų strategijoje pabrėžta, kad visoms valstybėms narėms ir ES institucijoms svarbu užtikrinti neįgaliesiems prieinamą sportą ir skatinti dalyvavimą įtraukiuosiuose ir konkrečiai neįgaliesiems skirtuose sporto renginiuose (COM(2010) 636 galutinis). ES institucijos vykdė tolesnę veiklą, susijusią su žmonių su negalia įtraukimu į sportą. 2014 m. EK pabrėžė, kad EWoS kontekste būtina numatyti kasmetinę „Europos žmonių su negalia sporto dieną“. Kadangi trūksta duomenų ir Europos standartizuoto negalios ir fizinę negalią turinčių žmonių sporto apibrėžimo, komitetas taip pat paragino pateikti aiškų Europos apibrėžtį ir rinkti konkrečius duomenis apie fizinę negalią turinčių asmenų dalyvavimą sporte, naudojant papildomus klausimynus arba specialų Eurobarometrą.

Į 2017–2020 m. ES darbo planą socialinė įtrauktis buvo įtraukta kaip darbo sritis, kurioje ypatingas dėmesys skiriamas neįgaliųjų ir mažiau galimybių turinčių žmonių prieigai sportuoti (Taryba 2017/C 198/02). Siekdama šio tikslo, 2018 m. pabaigoje Komisija paskelbė tyrimą „Žmonių su negalia galybės sportuoti žemėlapių sudarymas“ (Europos Komisija, 2018e). Tyrimo tikslas buvo išnagrinėti esamą naudą, kliūtis ir finansavimo galimybes programoms 11 valstybių narių, tačiau neįtraukta savanoriškos veiklos sporto, trenerių ir žiūrovų srityse. Buvo nustatyti šie veiksniai, kaip didesnę prieigą skatinantys veiksniai: „sąmoningumo didinimas ir komunikacijos apie neįgaliųjų sporto galimybes gerinimas; (didinti) elitinio sporto plėtros vaidmenį skatinant platesnį dalyvavimą tam tikrose sporto šakose ir kuriant prieinamas bei pritaikytas patalpas, atitinkančias specifinius žmonių su negalia poreikius“ (Europos Komisija, 2018e, p. 2–3).

Tarybos posėdžio išvadose (Taryba 2019/C 192/06) buvo nuspręsta tęsti ir pratęsti darbą ir bendradarbiavimą dėl galybės žmonėms su negalia sportuoti paprastų ir aukštų rezultatų sporte. EP rezoliucijoje dėl Europos strategijos dėl negalios (P9 TA(2020)0156) po 2020 m. Komisija raginama nuolat dėti pastangas, siekiant įgyvendinti ilgalaikę strategiją, skirtą žmonėms su negalia įtraukti į sportą, įskaitant geresnę infrastruktūrą.

Šiuo atžvilgiu 2020 m. liepos mėn. paskelbto EP tyrimo, skirto Europos strategijai dėl negalios po 2020 m., rekomendacijose nurodoma, kad Europoje trūksta aiškių duomenų apie negalią (kurioje persvarstoma Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija), suderinta strategija ES ir



valstybių narių lygmeniu ir nuolatinis ES programų integravimas ir finansavimas žmonių su negalia poreikiams. (IPOL\_STU (2020)656398\_EN).

2021 m. kovo mėn. Europos Komisija patvirtino 2021–2030 m. Neįgaliųjų teisių strategiją. Strategija grindžiama ankstesne 2010–2020 m. Europos strategija dėl negalios, kuria buvo siekiama sukurti Europą be kliūčių ir suteikti galimybių neįgaliesiems, kad jie galėtų naudotis savo teisėmis ir visapusiškai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Nepaisant pastarojo dešimtmečio pažangos, neįgalieji vis dar susiduria su daugeliu kliūčių ir didesne skurdo bei socialinės atskirties rizika. Strategijos tikslas – palaipsniui užtikrinti, kad visi neįgalieji Europoje, neatsižvelgiant į lytį, rasinę ar etninę kilmę, religiją ar įsitikinimus, amžių ir lytinę orientaciją,

- galėtų naudotis savo žmogaus teisėmis
- turėtų lygias galimybes ir galėtų lygiai dalyvauti socialiniame ir ekonominiame gyvenime
- galėtų spręsti, kur, kaip ir su kuo gyventi
- galėtų laisvai judėti ES nepriklausomai nuo pagalbos poreikių
- ir nebepatirtų diskriminacijos

Naujoje, išplėtojoje strategijoje atsižvelgiama į įvairias, dažnai išoriškai nematomas, negalias, sukiamas ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų (kaip apibrėžiama Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos 1 straipsnyje). Strategijoje sprendžiamos problemos, kylančios įvairiomis nepalankiomis sąlygomis esančioms moterims, vaikams, vyresnio amžiaus asmenims, neįgaliesiems ir socialinių ir ekonominių sunkumų turintiems pabėgėliams ir skatinamas daugiasektorinis požiūris, laikantis Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. ir siekiant darnaus vystymosi tikslų.

Todėl į naująją strategiją įtraukti įvairių sričių plataus užmojo tikslai ir pavyzdinės iniciatyvos, joje nustatyti įvairūs prioritetai, kaip antai (Neįgaliųjų teisių strategija, 2021):

- prieinamumas galimybė laisvai judėti ir gyventi ir kartu dalyvauti demokratiname procese;
- derama gyvenimo kokybė ir galimybė gyventi savarankiškai, nes daug dėmesio skiriama deinstitutionalizavimo procesui, socialinei apsaugai ir nediskriminavimui darbe;
- lygios galimybės dalyvauti, siekiant apsaugoti neįgalius asmenis nuo bet kokios formos diskriminavimo ir smurto, užtikrinti lygias galimybes naudotis teisingumu, švietimu, kultūra, sportu ir turizmu, taip pat vienodas galimybes naudotis visomis sveikatos priežiūros paslaugomis;
- ES kaip pavyzdžio vaidmuo;
- ES siekis užtikrinti šios strategijos rezultatus;
- neįgaliųjų teisių skatinimas visame pasaulyje.

Atsižvelgus į tai Komisija padeda valstybėms narėms formuoti jų nacionalines strategijas ir veiksmų planus, kad būtų galima toliau įgyvendinti Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją ir ES šios srities teisės aktus.

Atsižvelgiant į rekomendaciją, pateiktą neseniai atliktame tyrime dėl žmonių su negalia galimybės sportuoti ir dėl Europos strategijos dėl negalios po 2020 m. tyrimo, politiniais veiksmais turėtų būti siekiama vieningesnio neįgaliųjų ir sporto apibrėžimo, griežčiau rinkti duomenis apie kliūtis ir pagalbines priemones sportui ir esamas programas žmonėms su negalia. Šiame kontekste reikėtų atsižvelgti į įvairias masinio sporto, neformalaus sporto ir didelio rezultatyvumo sporto sritis. Kadangi socialinės įtraukties požiūriu siekiama nukreipti į daugybę skirtingų grupių, turinčių didelę atskirties riziką, siūloma atsižvelgti į visas skirtingas grupes.

Nors visi šie prioritetai atitinka pagrindines ES veiklos sporto sritis, daugybė sporto srities kompetencijų priklauso valstybėms narėms. Todėl norint pagrįsti ES veiksmus būtina jiems suteikti pridėtinę vertę, pavyzdžiui, trūksta palyginamų duomenų apie ES sporto sektorių arba tarpvalstybinės problemos, su kuriomis susiduria sportas, pvz., neįgaliųjų dalyvavimas sporte. Tačiau ten ES turi susitarti su kitais veikėjais, pavyzdžiui, su Europos Taryba, kuri beveik 40 metų aktyviai veikia sporto srityje ir kuri sudarė pagrindą svarbiausių privalomų priemonių pradžiai.

Skaitmeniniame amžiuje, ypatingai svarbu, naudoti teisėmis pagrįstus lygybės rodiklius, kurie yra svarbūs reikalaujant valstybių atskaitomybės. Būtent rodikliai gali pateikti gaires, pagal kurias visuomenė gali įvertinti neįgaliųjų politikos pažangą. Ir kai yra susiduriama su politiniu pasipriešinimu lygybės matavimui, turėtume paklausti, ar tai atspindi techninių galimybių trūkumą, ar politinės valios trūkumą. Valstybių pasirinkimai matuoti lygybės rezultatus kai kurioms grupėms, o ne kitoms, išreiškia santykinę pagarbą tų grupių teisėms (Priestly, Grammenos, 2021).

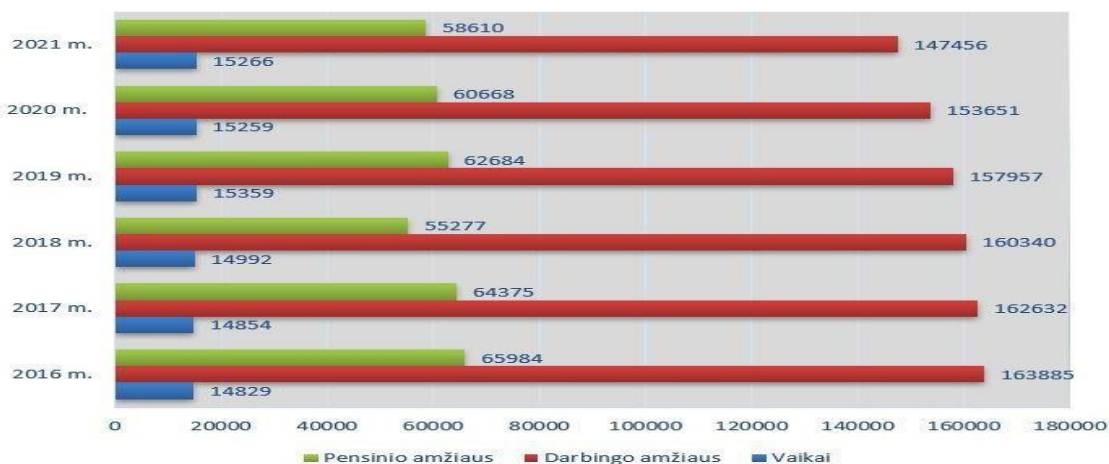
Apibendrinant, galima teigti, kad neįgaliųjų sportas pasaulyje įgauna naują prasmę bei perspektyvą ir šiandien suvokiamas žymiai plačiau – kaip kiekvieno piliečio teisė. Neįgalieji išsiskiria savo statusu ir būdingomis problemomis, kurios egzistuoja visose visuomeninio gyvenimo srityse: švietime, darbo rinkoje, bendravime, visuomeniniame gyvenime ir aišku, kad sporte. Taip pat pastebima, kad neįgalumo reikšmė asmens gyvenime priklauso tiek nuo negalios tipo, tiek nuo to, kaip visuomenė apibrėžia ir priima neįgalumą. Asmenys su negalia yra diskomforto ir nesaugumo tema visuomenei, taip pat akademinėi bendruomenei. XXI amžiuje nustatyta, kad klaidinga informacija yra pagrindinė kliūtis priimti tai, kas laikoma „kitokiais“. Individualistinėje, netolerantiškoje ir trumparegiškoje visuomenėje skirtingi žmonės, nesvarbu, ar jie turėtų kitokį kūno tipą, ar mąstymo būdą, ar požiūrį, vis tiek sukelia susvetimėjimą su kitais visuomenės nariais. Mąstyti ir skatinti veiksmus, kurie sukuria harmoningesnę ir tolerantiškesnę pasaulį žmoniškesnėje visuomenėje, kuri priima ir gerbia skirtumus, yra viena iš neįgaliųjų sporto politikos iššūkių.

## 2. NEĮGALIŪJŲ SPORTO POLITIKOS LIETUVOJE DINAMIKA

Lietuva pradėdama pasaulinį integracijos procesą ir priimdama tarptautiniuose dokumentuose deklaruojamas vertybes, suderina savo įstatymus su jais. Neįgaliųjų fizinė kultūra buvo plačiai išplėtotą tik XX a. Valstybės politika kūno kultūros ir sporto srityje – tai ilgalaikis ir kryptingas priemonių rinkinys, reguliuojantis veiklos Lietuvos Respublikos kūno kultūros ir sporto srityje teisinius, organizacinius, ekonominius ir socialinius pagrindus, skirtus plėtojant masinius, profesinius ir sportinius bei aukštesnius pasiekimus. Šiuo metu šis judėjimas vystosi plačiai ir jame dalyvaujančių žmonių skaičius leidžia surengti tiek nacionalines, tiek tarptautines varžybas. Pergalės, prizų laimėjimas ir netgi dalyvavimas tokiose varžybose yra svarbūs ne tik patiems neįgaliesiems sportininkams, bet ir visos valstybės prestižui, nes rūpinimasis neįgaliaisiais yra svarbiausias šalies socialinės politikos komponentas.

Neįgaliųjų socialinės integracijos politika Lietuvoje pastaraisiais metais keičiasi nuo šalpos ir palaikymo link pačių asmenų su negalia gebėjimo integruotis į socialinį gyvenimą. Remiantis Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) duomenimis, 2021 m. šalyje gyveno apie 221,3 tūkst. gyventojų su negalia, tai sudarė apie 8 proc. nuo bendro šalies gyventojų skaičiaus. Palyginti su 2020 m., neįgaliųjų skaičius sumažėjo apie 8,5 tūkstančiais. Neįgaliųjų skaičiaus mažėjimą lėmė demografinė padėtis, migracija bei sveikatos apsaugos paslaugų kokybės gerėjimas.

**Asmenų su negalia skaičiaus dinamika pagal amžiaus grupes 2016–2021 metais**



**1 pav. Asmenų su negalia skaičiaus dinamika pagal amžiaus grupes 2016–2021 metais**

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

Tačiau, kaip pastebi Valstybės kontrolės (2021) atliktas auditas „Asmenų su negalia socialinė integracija“ – asmenų su negalia integracija nepakankamai užtikrina galimybes gyventi savarankiškai bendruomenėje ir gauti individualias paslaugas pagal poreikius. Paslaugų plėtra

vykdoma neturint patikimų duomenų ir yra nepakankama, socialinės ir užimtumo paslaugos planuojamos ir teikiamos kompleksiskai neįvertinus individualių poreikių <...> Ne visi viešieji pastatai, transportas, interneto svetainės pritaikyti asmenims su negalia, o mobiliųjų programų pritaikymas nevertinamas.

## **2.1. Lietuvos neįgaliųjų sporto sistemos teisinės – įstatyminės bazės analizė**

2010 metais Lietuvoje ratifikuotoje Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje, dalyvaujant sportinėje veikloje neįgalieji turi galimybę atskleisti savo poreikius, iškelti problemas ir siūlyti galimus sprendimo būdus. Taip pat, dalyvaudami sportinėje ar kitokio pobūdžio veikloje, neįgalieji tampa labiau matomi, ir tai skatina didesnę socialinį dialogą tarp neįgaliųjų ir sveikosios visuomenės. Neabejotinai svarbiausią vaidmenį formuojant neįgaliųjų sporto politiką atlieka nacionalinės vyriausybės, tačiau ne mažiau svarbios yra ir kitos suinteresuotosios šalys.

Lietuvos Respublikos sporto įstatymo 3 straipsnyje nustatyta, kad kūno kultūra grindžiama lygiateisiškumo principu. Šis principas reiškia, kad visi asmenys, nediskriminuodami dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, amžiaus, negalios, religijos ar tikėjimo, seksualinės orientacijos ir socialinės ar ekonominės padėties, turi lygias teises į sportą; lygybės principo pažeidimu nelaikomos atskiros vyrų, moterų, neįgaliųjų sporto varžybos, sporto varžybos pagal amžiaus grupes, sporto varžybų dalyvių skaičiaus ribojimas. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 2 straipsnis nustato, kad tiesioginė diskriminacija yra elgesys su asmeniu dėl lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, religijos, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu su asmeniu elgiamasi mažiau palankiomis sąlygomis, nei yra, buvo ar būtų elgiamasi kitam asmeniui panašiomis aplinkybėmis. Tačiau tarp išimčių yra numatyta, kad tiesiogine diskriminacija nelaikomos atskiros neįgaliųjų sporto varžybos.

Siekiant gerinti asmenų su negalia integracijos sistemą socialinės apsaugos srityje, 2020 m. buvo priimtas Transporto lengvatų įstatymo Nr. VIII-1605 5 ir 7 straipsnių pakeitimo įstatymas, kurio vienas iš tikslų – padidinti lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensaciją 100 proc. asmenims, kuriems nustatytas specialusis lengvojo automobilio įsigijimo ir jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijos poreikis, ir šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus. Nuo 2021 m. minėta kompensacija siekia iki 2496 eurų. Taip pat nustatyta teisė įsigyti vienkartinę arba terminuotą vardinį važiavimo tolimojo, vietinio (miesto ir priemiestinio) reguliaraus susisiekimo autobusais ir troleibusais, keleiviniais traukiniais, reguliaraus susisiekimo laivais ir keltais bilietą su 80 procentų nuolaida asmenims, sergantiems onkologinėmis ligomis. Siekiant užtikrinti asmeninio asistento paslaugų organizavimo ir teikimo tęstinumą (šiuo metu asmeninė pagalba teikiama per projektus, finansuojamus iš ES struktūrinių fondų lėšomis 58 savivaldybėse), 2020 m. birželio 17 d.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 637 pritarė Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo Nr. I-2044 2, 6, 18 ir 201 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 25<sup>1</sup> straipsniu įstatymo projektui ir pateikė jį Lietuvos Respublikos Seimui. Minėto įstatymo projektu siūloma nustatyti asmeninės pagalbos organizavimo ir teikimo mechanizmą. Įstatymo įsigaliojimas yra numatytas 2021 m. liepos 1 dieną. Užtikrinant neįgaliųjų socialinės integracijos priemonių įgyvendinimo tęstinumą, siekiant įgyvendinti naujas priemones, būtinas siekiant įtraukti neįgaliuosius į socialinį gyvenimą, skatinti valstybės institucijas bendradarbiauti su nevyriausybinėmis organizacijomis, dirbančiomis neįgaliųjų socialinės integracijos srityje, socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymu buvo patvirtintas Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų planas. Įgyvendinant Neįgaliųjų socialinės integracijos 2021–2023 metų veiksmų plano neįgaliųjų socialinės integracijos priemones, yra teikiamas finansavimas nevyriausybinėms organizacijoms, veikiančioms asmenų su negalia socialinės integracijos srityje, ir įgyvendinančioms įvairaus pobūdžio veiklas: socialinės reabilitacijos paslaugų asmenims su negalia bendruomenėje teikimo, mobilumo ir savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo, periodinių ir informacinių leidinių asmenims su negalia leidybos ir platinimo bei neįgaliųjų nevyriausybinių organizacijų veiklos rėmimo. Veiksmų plano priemonės įgyvendina taip pat kitos ministerijos bei institucijos.

Būtina pažymėti, kad norint pilnai įgyvendinti aukščiau pateiktų tarptautinių ir nacionalinių dokumentų nuostatas, visi renginiai privalo būti pritaikyti ir bet kada prieinami žmonėms su negalia, lygiai su kitais asmenimis, tačiau, kaip pateikia Grigaitė ir Jurevičiūtė (2020), labai dažnai yra tik iliustruojami renginių prieinamumo pavyzdžiai, kurie jau būna iš anksto orientuoti tik į žmones su negalia, ir jų vykimo laikas bei vieta būna pritaikyti ir pasirinkti neatsitiktinai, o tai, anot autorių, yra laikoma kaip nepilnavertė žmonių su negalia įtrauktis į visuomenę. Pastarąją nuomonę patvirtina ir Dambrauskaitė (2018), pabrėžianti faktą, kad nors LR Vyriausybės ir savivaldybės yra įpareigosos užtikrinti kultūros prieinamumą asmenims su negalia, tačiau dėl sisteminių ir kompleksinių sprendimų trūkumo, bendros politikos šiuo klausimu nebuvimo, kultūros prieinamumas asmenims su negalia dažniausiai apsiriboja NVO organizuojamais specifiniais ir tikslingais renginiais, taip pat prisidedant atskiroms kultūros įstaigoms, kartais ši veikla vykdoma pavienių asmenų iniciatyva.

Tai liudija ir 2016 m. atlikta Lietuvos negalios organizacijų forumo alternatyvioji Konvencijos ataskaita, kurioje pabrėžiama kultūros renginių, paslaugų nepritaikomumo asmenims su negalia specialioms poreikiams problema. Renginiai, priklausomai nuo jo pobūdžio bei tipo, gali vykti ir vyksta įvairios paskirties infrastruktūros objektuose ar erdvėse – aikštėse, parkuose, viešbučiuose, kultūros įstaigose ir kituose visuomeninės ir ne tik paskirties pastatuose. Tačiau ne visi paminėti objektai yra tinkami ir pritaikyti asmenims su negalia, tai, savo ruožtu, didina atotrūkį ir stabdo asmenų su specialiaisiais poreikiais integracijos į visuomenę procesus. Todėl būtina atsižvelgti

į neįgaliųjų poreikius įgyvendinant prioritetinius nacionalinius projektus ir kuriant regionines tikslines programas.

Lietuvos Respublikos Statybos techninis reglamentas STR 2.03.01:2019 „Pastatų prieinamumas“ nustato statinių rengimo, statybos, rekonstravimo, pastato atnaujinimo (modernizavimo), kapitalinio remonto, supaprastintos statybos, supaprastintos rekonstravimo projektų rengimo reikalavimus, kapitalinio remonto, eilinio remonto projektų ar įprastų remonto aprašų, arba pastatų paskirties keitimo į visuomeninės paskirties pastatus. Atnaujinant (modernizuojant), rekonstruojant ar remontuojant statinius Reglamento nuostatos taikomos tik toms statinio dalims, kurios perstatomos atnaujinant (modernizuojant), rekonstruojant ar remontuojant; ši išimtis netaikoma, kai keičiama statinių paskirtis. Sprendimas pritaikyti daugiabučių namų bendrojo naudojimo objektus specialiesiems neįgaliųjų poreikiams priimamas Neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymo 11 straipsnio 3 dalyje nustatyta tvarka.

Darbingųjų ir neįgaliųjų sporto organizacijų programos finansuojamos iš valstybės biudžeto per Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministeriją. Nacionalinių neįgaliųjų sporto organizacijų programoms (5 programos) įgyvendinti 2020 metais buvo skirta 0,84 mln. eurų (tai sudaro 11,95 proc. visų aukšto meistriškumo sporto programoms įgyvendinti skirtų lėšų). Programoms įgyvendinti skirtos lėšos naudojamos respublikos žmonių su negalia čempionatams ir kitiems neįgaliųjų renginiams, rengimuisi ir dalyvavimui svarbiausiose tarptautinėse varžybose, nacionalinių neįgaliųjų sporto organizacijų darbuotojų atlyginimams ir rinktinės treneriai. Nacionalinių darbingų sporto organizacijų programoms įgyvendinti (59 programos) skirta 6,19 mln.

Pagal Lietuvos Respublikos sporto įstatymo 22 straipsnį valstybė užtikrina lygiateisiškumo principo įgyvendinimą ir motyvuoja sportininkus už pasiekimus sporte, atsižvelgdama į skirtingas atrankos varžybų sistemas, šalių kvotas, varžybas. reitingas, šalių ir sporto varžybų dalyvių skaičius. Sporto įstatymo 23 straipsnis nustato, kad sportininkas su negalia turi teisę į valstybinį prizą, jeigu jis pagal atitinkamos sporto šakos tarptautinės federacijos ar kitų tarptautinių sporto organizacijų nustatytas taisykles atstovavo Lietuvai ir laimėjo. 1 – 3 vieta renginyje, įtrauktame į paralimpinių žaidynių ar Kurčiųjų žaidynių pasaulio ar Europos neįgaliųjų čempionatų programą, 1 – 4 vieta kurčiųjų paralimpinėse žaidynėse arba kurčiųjų žaidynėse 1 – 3 vieta. specialiosiose olimpinėse žaidynėse.

Pagal Lietuvos Respublikos sporto įstatymo 24 str., sportininkai su negalia turi teisę į kiekvieną mėnesį mokamą valstybės stipendiją, jeigu atstovaudami Lietuvai paralimpinėse žaidynėse ar žaidynėse iškovoję 1-6 vietas. kurtiesiems, 1 – 3 vieta renginyje, įtrauktame į paralimpinių žaidynių ar Kurčiųjų žaidynių Pasaulio ar Europos žmonių su negalia čempionate programą, arba 1 vieta pasaulio ar Europos jaunimo čempionate. 2020 metų liepą

valstybės stipendijos buvo išmokėtos 59 sportininkams su negalia. Yra 79 darbingi sportininkai, gaunantys valstybės stipendijas.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. sausio 23 d. nutarimo Nr. 85 „Dėl Sporto rėmimo fondo lėšų skyrimo proporcijų patvirtinimo, Lėšų, skiriamų administruoti skiriamų lėšų dalies nustatymo, 1.2 papunktis. Sporto rėmimo fondas ir Sporto rėmimo fondo lėšomis finansuojamų sporto projektų finansavimo tvarkos aprašas“ nustato, kad neįgaliųjų sporto plėtrą skatinantiems projektams įgyvendinti skiriama 10 procentų Sporto rėmimo fondo lėšų. Tokia nuostata įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos sporto įstatymo 17 str. Šis pakeitimas davė postūmį mažesnėms žmonių su negalia organizacijoms teikti projektus ir gauti ilgalaikį (iki 4 metų) finansavimą veiklai organizuoti. Pirmenybė teikiama projektams, skirtiems žmonėms su negalia, jų projektai nekonkuruoja su kitų organizacijų projektais. Tačiau tokio pobūdžio finansavimas sulaukė didelio susidomėjimo ir paklausos, t. y. buvo pateikta daugiau paraiškų nei išmokėta lėšų. Neįgaliųjų sporto plėtrą skatinantiems projektams įgyvendinti kvietimo biudžetas yra 10 proc. kvietimo lėšų, arba 1 145 107 Eur, 2020 m. Pagal Lietuvos Respublikos sporto įstatymo 25 straipsnio nuostatas sportininkas su negalia turi teisę į mėnesinį nuomos mokesį, jeigu jis turi Lietuvos Respublikos pilietybę ir atstovauja Lietuvos Respublikai arba įgijo pilietybę.

Specialiojo ugdymo centrų neįgaliesiems Lietuvoje nėra. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymu „Dėl sporto rekomendacijų patvirtinimo patvirtinti Formalųjį ugdymą papildančių neįgaliųjų sportinio ugdymo grupių formavimo rodikliai ir kontaktinių akademinų valandų skaičius per savaitę pagal sporto šaką. Švietimas“. Dokumentas yra rekomendacinio pobūdžio savivaldybėms. Savivaldybės turi pačios apsispręsti, kiek ir kokių rūšių sportinio ugdymo grupių steigs, nustatydamas neįgaliųjų sportininkų skaičių įtraukiant į sportinio ugdymo grupes, steigdamas naujas trenerių ir vadovų (asistentų) pareigybes sporto ugdymo centruose.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos atsakingos institucijos turėtų įsitraukti į strateginį planavimą, susiejant fizinės ir psichinės sveikatos, švietimo ir psichosocialinės gerovės rezultatus su neįgaliųjų sporto politikos kūrimo ir įgyvendinimo procesais, siekdamas sumažinti neigiamą neveiklumo poveikį neįgaliesiems. Atskaitomybės už sportą ir fizinę veiklą mechanizmai Lietuvos neįgaliųjų sporte yra silpni, nepakankamai naudojami arba nepakankamai aprūpinti ištekliais neįgaliųjų sportininkai ir treneriai, o tai gali lemti diskrecinę praktiką. Strateginiai tikslai turėtų apimti vienodą neįgaliųjų ir kitų negalią turinčių asmenų, dirbančių sporto, švietimo ir poilsio bei laisvalaikio srityse, dalyvavimą ir nediskriminavimą, palyginti su jų kolegomis, neturinčiais negalios.

Lietuvos Respublikos Švietimo, sporto ir mokslo ministerija turėtų pagalvoti apie neįgaliųjų sporto politiką, paremtą su rezultatais pagrįstu biudžetu susietą ataskaitų teikimo sistema, kuri galėtų

stebėti tokios politikos įgyvendinimą ir jos poveikį sportininkams su negalia. Teisėmis pagrįsto požiūrio į biudžetą taikymas gali padėti teisingai paskirstyti lėšas sudėtingame sporto sektoriuje. Užtikrinant dalyvavimą, atskaitomybę, nediskriminavimą ir galimybę dalyvauti sudarant biudžetą, galima išvengti savavališkų ir neefektyvių asignavimų bei skatinti neįgaliųjų teisių įgyvendinimą. Nacionalinis biudžetas turi užtikrinti neįgaliųjų sportininkų dalyvavimą varžybose, atsižvelgiant į papildomas išlaidas ir paslaugas bei pajamų lygybę. Biudžetas taip pat turėtų užtikrinti vienodas stipendijas ir apdovanojimus neįgaliems sportininkams.

Nors valstybės garantijos neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto plėtrai yra įtvirtintos įstatymuose, tačiau reikia patobulinti adaptyviosios kūno kultūros ir sporto reguliavimo sistemą sudarančiose dalyse, nes ji tinkamai nesprendžia adaptyviosios kūno kultūros problemų. Kadangi esami politikos įgyvendinimo mechanizmai neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto srityje neduoda laukiamų rezultatų, nepaisant pastaraisiais metais santykinai išaugusio finansavimo ir valstybės institucijų dėmesio šiai problemai. Todėl, kaip viena pagrindinių krypčių šiame darbe turėtų būti neįgaliųjų sporto organizacijų, geografiškai arti gyvenamosios vietos, plėtra ir stiprinimas.

## **2.2. Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos formavimo ir įgyvendinimo vertinimas**

Lietuvos Respublikos vykdoma neįgaliųjų sporto sistemos politika bei strategija ne visada užtikrina jai keliamus reikalavimus, todėl galimi ir reikalingi pokyčiai, kurie užtikrintų visapusišką neįgaliųjų sporto sistemos vystymąsi ir efektyvų jos administravimą. Panaikinus Sporto departamentą, atsakomybė už sporto politiką priskirta Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijai, kuriai neužtenka pajėgumų tinkamai sporto politikai formuoti ir įgyvendinti. Todėl 2021 m. įvairių sporto organizacijų, tame tarpe ir neįgaliųjų, sudarytoje darbo grupėje sutarta įsteigti naują sporto politiką įgyvendinančią instituciją – Nacionalinę sporto agentūrą, kurios vienas iš uždavinių būtų užtikrinti, kad Lietuvos neįgaliųjų sporto strategija, būtų sėkmingai integruota į bendrą šalies sporto strategiją – neįgaliųjų sporto sistemos organizavimo ir valdymo tobulinimui.

Nacionalinio pažangos plano strateginių tikslų, uždavinių ir rodiklių sąrašė nurodytas tikslas yra pasiekti tokią pažangą, kad 2030 metais šalies sportininkai suaugusiųjų pasaulio, Europos čempionatuose olimpinėse rungtyse ir olimpinėse žaidynėse iškovotų 17 medalių. Dar tiek pat medalių siekiama ir paralimpinėse bei kurčiųjų žaidynėse, pasaulio ir Europos neįgaliųjų čempionatuose. Lietuvos valstybės sporto politikos tikslas žmonių su negalia reabilitacijos ir socialinės adaptacijos srityje, be kita ko, yra skatinti žmonių su negalia ir žmonių su negalia kūno kultūros ir sporto plėtrą. Neįgaliųjų pritraukimo į aktyvią kūno kultūrą ir sportą mūsų šalyje problema sprendžiama sisteminiu požiūriu, tai yra sąlygų kūno kultūros ir sveikatinimo veiklai sudarymo, vaikų ir jaunimo sporto plėtojimo, plėtojant mokslinę ir metodinę bei medicininę pagalbą, tobulinant



reglamentavimo bazę, stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje, užtikrinti Lietuvos sportininkų dalyvavimą paralimpinėse, kurčiųjų olimpinėse žaidynėse ir pasaulio specialiosiose olimpiadose.

Pasaulyje paralimpiniam judėjimui skiriamas ypatingas dėmesys, nes aukščiausių užsienio sporto pasiekimų sėkmė yra ir šalies prestižas. Lietuvos sportininkų sėkmė būtų dar reikšmingesnė, jei pavyktų išspręsti kai kurias neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto plėtros problemas, būtent:

- neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto aspektų teisinis reglamentavimas. Trūksta metodinių rekomendacijų, mokomųjų dokumentų, gydomojo ir adaptacinio sporto programų, ugdymo ir lavinimo proceso programų pagal atitinkamas sporto rūšis;
- Švietimo, sporto ir mokslo ministerija standartų pagrindu galėtų parengti ugdymo proceso programas skirtas neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto plėtrai;
- būtina stiprinti švietėjišką darbą ir stengtis ugdyti neįgaliųjų poreikį sportuoti nuo mažens darželiuose, švietimo įstaigose ir kt. Patekę į ugdymo įstaigas, dauguma neįgaliųjų mokinių nejaučia kūno kultūros poreikio, nors tokios rekomendacijos dažniausiai būna įrašytos į individualias reabilitacijos programas;
- reikalingas tolesnis kūno kultūros ir sporto materialinės bazės tobulinimas ugdymo įstaigose;
- opi personalo (trenerių, adaptyviosios kūno kultūros mokytojų, kineziterapijos gydytojų) mokymo, perkvalifikavimo problema. Reikalingas finansavimas ir centralizuotas šios problemos sprendimas;
- būtina rengti daugiau sporto renginių ugdymo įstaigose;
- būtina toliau tobulinti valdymo struktūrą (suaktyvinti neįgaliųjų federacijų, organizacijų, bendradarbiavimą su Vyriausybės atstovais ir kt.).

Savivaldybės turėtų prisidėti tobulinant asmenų su negalia identifikavimo ir paslaugų teikimo procesus ir užtikrinti teisingų duomenų pateikimą socialinės paramos šeimai informacinėje sistemoje (SPIS), analizuoti esamą situaciją, siekiant pažangos, ir dalytis gerąja praktika įgyvendinant JT Konvenciją (Valstybės kontrolė, 2020).

Neįgaliųjų sporto plėtrą skatinantiems projektams įgyvendinti iš Sporto rėmimo fondo iš viso skiriama ne mažiau kaip 10 proc. visų fondo lėšų, šiuo metu tai siekia per 1,4 mln. Eur. Lėšos paskirstytos proporcingai visoms penkioms remiamoms sritims: fiziniam aktyvumui skatinti, sporto renginiams organizuoti, trenerių kvalifikacijai tobulinti, sporto bazių plėtrai ir remontui, sporto inventoriui ir įrangai įsigyti.

Lietuvos sporto universitetas rengia taikomosios fizinės veiklos specialistus, tačiau tik keli jų dirba su negalią turinčiais žmonėmis sporto organizacijose. Lietuvoje kūno kultūros mokytojai mokomi dirbti su specialiujų poreikių turinčiais mokiniais ir studijų metu privalo išklaustyti specialiosios pedagogikos ir specialiosios psichologijos kursą, o jei neklauso studijų metu – kvalifikacijos tobulinimo kursus. Neįgalieji turi galimybę tapti kūno kultūros mokytojais.

#### Teigiami veiksniai:

- Priimtos Sporto įstatymo pataisos sudaro sąlygas steigti Nacionalinę sporto agentūrą, atsakingą už sporto politikos įgyvendinimą aukšto meistriskumo sporto ir fizinio aktyvumo srityse. Agentūroje bus įsteigtas federacijų kompetencijų centras, kuris padės federacijoms sustiprėti, konsultuos šiuolaikiškos sporto vadybos klausimais, prižiūrės, kaip laikomasi skaidrumo reikalavimų – bus atvirai skelbiamos ataskaitos, vykdomas finansinės veiklos auditas, etikos kodeksas.

- Steigiamas ir nepriklausomas sportininkų ombudsmeno institutas, kuris užtikrintų aukšto meistriskumo sportininkų interesų apsaugą santykiuose su federacijomis, LTOK ir kitais subjektais

#### Neigiami veiksniai:

- Būtinios stiprios, skaidrios ir šiuolaikiniais vadybos principais veiklą organizuojančios sporto šakų federacijos. Ne visos šiandien tokios, todėl privalome joms padėti tokiomis tapti.

- Norint laiku priimti duomenimis grįstus sprendimus sporto srityje, svarbu sukurti kuo platesnės apimties šalies sporto organizacijų, aukšto meistriskumo ir fizinio aktyvumo sportininkų, trenerių, sporto bazių, teisėjų registrą, taip pat ir neįgaliųjų sportininkų;

- Nėra efektyvių sportininkų rengimo ar trenerių karjeros modelių,
- Nėra efektyviai veikiančios medicininio aprūpinimo sistemos,
- 2011–2020 metų Valstybės sporto strategija įgyvendinta tik maža dalimi
- Reikalinga tarptautinio lygio infrastruktūra, pritaikyta ir žmonėms su negalia
- Privaloma keisti požiūrį į sportininką, stipendijos, premijos už pasiekimus privalo būti tokios pačios, kaip ir sveikiems sportininkams;

- Būtina užtikrinti dvigubos karjeros principą, pirmiausia sukuriant patogias sąlygas studijuoti ir užsiimti aukšto meistriskumo sportu, o ilgainiui įgyti bei pritaikyti reikiamas kompetencijas įsiliejant į neįgaliųjų sporto specialistų gretas.

Nors Lietuvos Respublikos įstatyminės ir kitos reguliavimo sistemos, susijusios su fizinės veiklos ir sporto galimybių skatinimu, yra įvairios – nuo nediskriminavimo sistemų ir prieinamumo standartų iki specifinių sporto šakų reglamentų. Teisės aktai turėtų pripažinti teisę į fizinį aktyvumą ir sportą bei aiškiai uždrausti diskriminaciją dėl negalios.

Kiti atitinkami įstatymai ir kiti teisės aktai turėtų atitikti tarptautinius dokumentus. Pavyzdžiui, švietimo teisės aktai turėtų apimti įtraukijį švietimą ir užtikrinti, kad fizinis lavinimas būtų įtraukus. Panašiai turizmo teisės aktai turėtų pripažinti neįgaliųjų teisę užsiimti turizmu ir skatinti integracinio turizmo sektoriaus plėtrą. Prieiga prie atvirų erdvių (pvz., parkų ir takų), visuomenei atvirų patalpų (pvz., kūno rengybos centrų ir klubų) ir su fizine veikla susijusi informacija (pvz., kelionių svetainės) yra būtina sąlyga, kad neįgalieji turėtų galimybę dalyvauti sporte ir fizinėje veikloje. Miestų planavimo teisinėje bazėje turėtų būti nustatyti privalomi prieinamumo standartai ir sukurta stebėsenos bei vykdymo užtikrinimo mechanizmai, kad būtų užtikrintas prieinamumas atviroje erdvėje, įskaitant sporto objektus, pvz., treniruočių zonas parkuose bei kt.

### **2.3. Lietuvos neįgaliųjų sporto tarpinstitucinis bendradarbiavimas**

Kurdama sąlygas fiziniam aktyvumui ir sportui, valstybė susiduria su daugybe iššūkių, įskaitant klausimus, susijusius su politikos kūrimu ir įgyvendinimu, ištekliais ir investicijomis. Tarptautinis bendradarbiavimas, tiek techninis, tiek finansinis yra veiksmingas sprendžiant tokias problemas. Visų pirma, bendradarbiavimas gali padidinti valstybės gebėjimą kurti sprendimus konkrečiose situacijose, kurioms būdingas regioninis ir subregioninis kontekstas, didinant neįgaliųjų įtrauktį. O finansinis bendradarbiavimas turėtų būti orientuotas į investicijas, kuriomis remiamas politikos tvarumas ir techninis bendradarbiavimas plėtojant neįgaliųjų sportinę veiklą, siekiant skatinti jų įtrauktį.

Asmenų su negalia dalyvavimas, taip pat per jiems atstovaujančias organizacijas, priimant viešuosius sprendimus dėl sporto ir fizinio aktyvumo yra būtinas siekiant pagerinti politikos planavimo, įgyvendinimo, stebėsenos ir vertinimo veiksmingumą ir efektyvumą. Neįgaliųjų patirtis yra neįkainojama užtikrinant veiksmingą politikos prioritetų nustatymą toliau plėsti galimybes užsiimti fizine veikla ir sportu. Kruopščiai suplanuotas sutelktinis tiekimas kuriant politiką gali užtikrinti įvairių ir įtraukių žmonių su negalia balsų. Todėl dalyvavimas sporto organizacijose gali duoti panašių rezultatų ir turėtų būti skatinamas pagrindinėse organizacijose, tokiose kaip klubai ir federacijos, siekiant nustatyti neįgaliųjų sporto politikos spragas ir skatinti įtrauktį. Dalyvavimas turėtų apimti ne tik konsultacijas, bet ir tiesioginį sprendimų priėmimo struktūrų, tokių kaip vyriausybės departamentai ir sporto organizacijų valdybos, dalyvavimą. Neįgaliųjų įdarbinimas į visų lygių sporto organizacijų personalą teigiamai prisideda prie organizacijų įtraukimo politikos ir praktikos tobulinimo.

Didinant neįgaliųjų dalyvavimą sporte ir fizinėje veikloje, Lietuvoje jau 30 metų veikia 5 nacionalinės neįgaliųjų sporto organizacijos, tarp jų ir Lietuvos paralimpinis komitetas, kartu su

Lietuvos aklųjų sporto federacija ir Lietuvos sportu. Neįgaliųjų federacija kaip jos nariai, taip pat Lietuvos kurčiųjų sporto komitetas ir Lietuvos specialiosios olimpiados komitetas.

Paralimpiniam, regos, klausos ir judėjimo negalias turinčių asmenų sporto judėjimams Lietuvos Respublikoje vadovaujančios organizacijos:

- Lietuvos aklųjų sporto federacija
- Lietuvos kurčiųjų sporto komitetas
- Lietuvos neįgaliųjų sporto federacija
- Lietuvos paralimpinis komitetas

Minėtų federacijų ir komitetų nariai yra 48 sporto klubai (8 silpnaregių, 21 judėjimo negalia turinčių, 6 klausos negalia turinčių ir 13 sutrikusio intelekto klubų). Sporto klubai veikia visoje Lietuvos Respublikoje, užsiima nuo 2 iki 8 sporto šakų. Lietuvos specialiosios olimpiados komiteto rengiamuose renginiuose taip pat dalyvauja neįgalieji iš specialiųjų mokyklų, socialinės globos namų, dienos užimtumo ir profesinio mokymo centrų.

Šalies nacionalinės neįgaliųjų sporto organizacijos atstovauja Lietuvai 15 tarptautinių organizacijų. Išvardytų penkių nacionalinių neįgaliųjų sporto organizacijų struktūra iš esmės atitinka tarptautinių neįgaliųjų sporto organizacijų struktūrą. Lietuvos sportininkai su negalia dalyvauja tarptautinių žmonių su negalia sporto organizacijų rengiamose varžybose: paralimpinėse žaidynėse, kurčiųjų olimpinėse žaidynėse, specialiosiose olimpiadose, IBSA, IWAS žaidynėse, pasaulio, Europos čempionatuose ir kituose tarptautiniuose renginiuose. 2020 m. 126 Lietuvos žmonių su negalia nacionalinių sporto organizacijų komandų nariai dalyvavo 11 pasaulio, 7 Europos neįgaliųjų čempionatuose, pasaulio specialiosiose olimpinėse (vasaros) žaidynėse ir Europos jaunimo žaidynėse. Medalius iškovojo 12 sporto šakų atstovai.

Neįgaliųjų reikalų taryba prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės finansuoja projektus, remiančius žmonių su negalia socialinę integraciją per kūno kultūrą ir sportą bei neįgaliųjų draugijų veiklą, finansuojančią neįgaliųjų sportinę bei nevyriausybinę organizacijų veiklą.

Žmonių su negalia socialinės integracijos per kūno kultūrą ir sportą projektai yra finansuojami per savivaldybes, įgyvendinant Valstybinės sporto plėtros 2011-2020 metų strategijos įgyvendinimo tarpinstitucinį veiksmų planą. Savivaldybės – vienos iš svarbiausių institucijų, atliekančių asmenų su negalia socialinę integraciją, todėl jos turi užtikrinti asmenų poreikius teikdamos bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas, bendradarbiaudamos su nevyriausybinėmis organizacijomis sudaryti sąlygas neįgaliesiems integruotis į bendruomenę ir pritaikyti jiems savo teritorijoje aplinką ir viešąjį transportą (Valstybės kontrolė, 2020).

Finansavimas taip pat vyksta per sporto rėmimo fondą – tai valstybės biudžeto lėšos, kuriomis remiami sporto projektai, skatinantys Lietuvos gyventojų fizinį aktyvumą. Mažiausiai 10

proc. Sporto rėmimo fondo biudžeto skiriama neįgaliųjų sporto plėtrą skatinantiems projektams įgyvendinti. Konkurso tvarka – atrinkti ir finansuoti nevyriausybinių organizacijų, neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto veiklos, kaip neįgaliųjų socialinės integracijos priemonės, projektus.

2020 metais neįgaliųjų socialinės integracijos per kūno kultūrą ir sportą projektai finansuojami įgyvendinant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų planą.

2019 ir 2020 metais finansavimas projektams skiriamas per savivaldybes, vadovaujantis Neįgaliųjų socialinės integracijos per kūno kultūrą ir sportą 2019-2020 metų projektų atrankos konkurso organizavimo nuostatais. 2019 metais projektams įgyvendinti iš viso skirta 585 tūkst. eurų, iš jų 335 tūkst. eurų skirta iš valstybės biudžeto ir 14 tūkst. eurų finansuoti ir administruoti, 236 tūkst. eurų – savivaldybių projektams. 2020 metais projektams įgyvendinti iš viso skirta 591 tūkst. eurų, iš jų 333 tūkst. eurų skirta iš valstybės biudžeto ir 14 tūkst. eurų – finansuoti ir administruoti, 244 tūkst. eurų – savivaldybių projektams.

Projektus įgyvendina įvairioms negalioms atstovaujančios nevyriausybinių organizacijos: neįgaliųjų sporto mėgėjų organizacijos (klubai), užsiimančios žmonių su negalia sportine veikla, išskyrus švietimo ir mokslo įstaigų padalinius, vienijančius vienos ar kelių sporto šakų sportininkus; neįgaliųjų socialinės integracijos srityje veikiančios organizacijos – asociacijos (išskyrus sporto federacijas, komitetus ir neįgaliuosius atstovaujančias asociacijas, gyvenančias ne mažiau kaip pusėje savivaldybių ar ne mažiau kaip pusėje apskričių), labdaros ir paramos fondus, religines bendruomenes arba asociacijas, viešosios įstaigos (išskyrus viešąsias įstaigas, nuosavybės teise priklauso valstybė ar savivaldybė).

Įgyvendinant projektus remiamos šios veiklos: nuolatinė veikla (įvairių sporto šakų treniruotės; kūno kultūros pratimai, aktyvi fizinė veikla) ir nenuolatinė veikla (pasirengimas dalyvauti respublikinėse pirminės atrankos varžybose; savivaldybės organizuojami sveikatinimo, fizinio laisvalaikio ir parodomieji renginiai). savivaldybės).

2020 metais 46 savivaldybėse įgyvendinti 88 nevyriausybinių organizacijų vykdomi projektai. Buvo numatyta dalyvių skaičius – 4129 neįgalieji (iš jų 596 jaunuoliai nuo 18 iki 29 metų, 3041 vyresni nei 29 metų ir 492 neįgalūs vaikai). Nuolatinėje veikloje dalyvaus 3098 neįgalieji (iš jų 500 jaunuoliai nuo 18 iki 29 metų, 2195 asmenys vyresni nei 29 metų ir 403 neįgalūs vaikai), nenuolatinėje veikloje – 3259 neįgalieji (iš jų 624 jaunuoliai) nuo 18 iki 29 metų amžiaus, 22363 vyresni nei 29 metų asmenys ir 399 vaikai su negalia).

2020 metais neįgaliųjų asociacijų veiklą remiantys projektai finansuojami įgyvendinant Nacionalinės neįgaliųjų socialinės integracijos 2013-2020 metų programos įgyvendinimo 2020 metų veiksmų planą.

2019 metais finansuojama dvidešimt konkurso būdu atrinktų asociacijos „Umbrella Body for Nevals“ veiklai remti projektų. Projektams įgyvendinti skirta ir panaudota 1 359 tūkst. eurų. Iš jų 51 tūkst. eurų skirta trimis nevyriausybinėms organizacijoms, vienijančioms sportininkus su negalia ir sporto klubus. O 2020 metais finansuojami konkurso būdu atrinkti dvidešimt penki Neįgaliųjų asociacijos „Umbrella Body for Nevally“ veiklai remti projektai. Projektams įgyvendinti skirta 1 328 tūkst. eurų. Iš jų 158 tūkst. eurų skirta šešioms nevyriausybinėms organizacijoms, vienijančioms sportininkus su negalia ir sporto klubus.

Įgyvendinant projektus ginamos sportininkų su negalia teisės, kuriomis siekiama informuoti kuo platesnes visuomenės dalis, įvairaus lygio vadovus, nuo kurių priklauso sprendimai, susiję su sportininkų su negalia veikla, gyvenimo ir sporto problemomis bei jų sprendimais. Neįgaliesiems sportininkams atstovaujama valstybės ir savivaldybėse bei institucijose, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų darbo grupėse ir kt. (LR Seime, komitetuose, svarstant susijusius įstatymų projektus, LR Vyriausybėje, Lietuvos sporto taryboje, Neįgaliųjų reikalų taryboje, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijoje bei Lietuvos savivaldybėse), siekiant garantuoti geresnes negalia turinčių sportininkų treniruočių galimybes. Taip pat siekiama užtikrinti didesnes dotacijas ir apdovanojimus aukštos kvalifikacijos sportininkams. Projektą įgyvendinančios organizacijos nuolat stebi ir analizuoja galiojančius įstatymus, poįstatyminius teisės aktus ir kitus teisės aktus, rengia ir teikia jiems pasiūlymus.

Organizuojami renginiai, kurių metu dalyviai (žmonės su negalia ir kiti visuomenės nariai) supažindinami su neįgaliųjų sporto istorija, sporto veiklos pokyčiais, valstybės požiūriu į neįgaliųjų sportą, pristatomos neįgaliųjų sportininkų galimybės bei apžvelgiami Lietuvos sporto sistemos trūkumai. Organizuojami mokymai neįgaliesiems ir kitiems sportuojantiems žmonėms apie motyvaciją sportuoti, sveiką gyvenseną, sveiką mitybą, psichologinį stabilumą sportinėje karjeroje ir aktyvų tobulėjimą apskritai. Nacionalinis neįgaliųjų teisės į sportą, fizinį aktyvumą ir kūno kultūros įgyvendinimas reikalauja daugelio vyriausybinių institucijų, įskaitant sporto, sveikatos, švietimo ministerijas, turizmo ir miestų planavimo įstaigas, Statistikos departamentą ir įvairius informacijos centrus. Kad nekiltų neaiškumų dėl valstybės institucijų atsakomybės ir atskaitomybės konkrečiais klausimais, valdžios struktūros turėtų turėti aiškius įgaliojimus ir imtis koordinacijos bei koordinuotų veiksmų, paskirstant atsakomybę už neįgaliųjų sporto politiką ir užtikrinant jos įgyvendinimo nuoseklumą.

Lietuvos neįgaliųjų sporto organizacijos užsiima 25 sporto šakomis. 2020 m. šalyje surengti 82 respublikiniai įvairių neįgaliųjų sporto šakų čempionatai (20 regos negalia turinčių, 17 judėjimo negalia turinčių žmonių, 24 klausos negalia turinčių ir 21 sutrikusio intelekto čempionatai). ryšiai), kuriame dalyvauja 3 557 neįgalieji. Kasmet nacionalinės neįgaliųjų sporto organizacijos taip pat

surengia 3-4 renginius moksleiviams ir vaikams (kurčiųjų moksleivių žaidynės, kurčiųjų moksleivių čempionatai „Drąsūs, stiprūs, vikrūs“, Specialiųjų mokyklų krepšinio ir futbolo čempionatai), 6- 7 sveikatinimo renginiai (Europos specialiosios olimpiados futbolo ir krepšinio savaitės renginiai, pensionatų specialiosios olimpinės žaidynės, vasaros ir žiemos sporto festivaliai žmonėms su fizine ir klausos negalia, Kurčiųjų veteranų žaidynės), 5-6 tarptautiniai sporto renginiai (skirta žmonėms su judėjimo negalia – bočia, vežimėlių krepšinis, tinklinis (sėdimas), regos negalią turintiems – dziudo imtynės, golbolas, taip pat futbolas specialiose olimpinėse nuotraukose). Lietuvos neįgaliųjų žaidynės vyksta kasmet. Įvairių negalių žmonės dalyvauja 6-8 žaidynių sporto šakose. Respublikinių sporto organizacijų renginiuose 2020 metais dalyvavo 6 253 neįgalieji. Vyko aukšto lygio sportinio meistriškumo sporto stovyklos šalies žmonių su negalia rinktinių nariams.

Siekdami integruotis į darbingų žmonių sportą, pajėgiausi Lietuvos sportininkai su negalia dalyvauja įvairaus pajėgumo įvairių sporto šakų čempionatuose, rengiamuose Lietuvos darbingųjų sporto šakų federacijose. Klausos negalią turintys sportininkai dalyvauja krepšinio, lengvosios atletikos, badmintono, orientavimosi sporto, stalo teniso, imtynių, paplūdimio tinklinio čempionatuose, regos negalią turintys sportininkai – šaškių, šachmatų, lengvosios atletikos čempionatuose, judėjimo negalią turintys – orientavimosi sporto, lengvosios atletikos ir plaukimo varžybose, specialiosios olimpiados sportininkai – slidinėjimo ir futbolo čempionatuose. Minėtuose čempionatuose 2019 metais dalyvavo daugiau nei 100 žmonių su negalia.

Projektuose finansuojamos svarbios neįgaliųjų sporto rėmimo ir skatinimo veiklos: organizuojamos pasitikėjimą savimi stiprinančios stovyklos pagal negalios rūšį ir bendradarbiaujant su įvairiomis organizacijomis, suburiančios neįgaliuosius, didinančios jų fizinį pajėgumą ir judėjimą neįgaliųjų vežimėliuose. , mokymas naudotis aktyviaisiais vežimėliais, tobulinti neįgaliojo vežimėlio kliūčių įveikimo būdus, didinti savarankiškumą ir mobilumą atliekant specialius pratimus.

Tenkinamos visos sąlygos ypač pažeidžiamų vaikų (neįgaliųjų, patiriančių socialinę atskirtį) fiziniam aktyvumui didinti ir užimtumui. Pretendentai savo veikla didina vaikų su negalia motyvaciją mokytis ir užsiimti sportine veikla, siekti tikslų ir rezultatų. Organizuojami vizitai į bendrojo lavinimo mokyklas, specialiojo ugdymo centrus, kuriuos lanko ir vaikai su negalia, įvairiose bendruomenėse ir vaikų stovyklose, kuriose dalyvauja ir neįgalūs vaikai, aiškinama apie žmonių su negalia sportą, rodomi filmukai, aiškinama, kad kiekvienam vaikui neįgalieji taip pat turi teisę sportuoti per kūno kultūros pamoką ir po pamokų būreliuose ar sporto grupėse.

Organizacijos, tiesiogiai nesusijusios su sportinės veiklos organizavimu, organizuoja aktyvios reabilitacijos treniruočių stovyklas, kuriose dalyviai supažindinami su sportine veikla, gerinančia judesių koordinaciją ir jos įtaką gerinant psichologinę adaptaciją bei įtraukiant žmones su negalia į visuomeninį gyvenimą. Visiems neįgaliesiems, dalyvaujantiems stovyklose,

organizuojamos fizinio pasirengimo treniruotės, kuriose naudojami individualių neįgaliųjų sporto šakų elementai: sunkioji atletika, stalo tenisas, lengvoji atletika ir vežimėlio kontrolė; taip pat yra teoriniai kursai: fizinių savybių ugdymas žmonėms; sveikos gyvensenos pagrindai, taikomoji sporto veikla žmonėms su negalia. Renginyje profesionalūs kineziterapeutai skaito paskaitas apie fizinių pratimų naudą, sveikos gyvensenos mokytojai aiškina, kaip palaikyti gerą savijautą ir susigrąžinti sveikatą keičiant gyvenimo būdą. Taip pat organizuojami praktiniai užsiėmimai, kurių metu neįgalieji įgyja praktinių žinių, kaip atlikti pratimus nedarant žalos sau ir kaip atlikti pratimus, kad jie gautų maksimalią naudą.

Garantuojant lygias galimybes ne tik sportinėje veikloje, bet ir dalyvauti pasaulio bei šalies sporto čempionatuose, 2019 metais buvo parengta lietuvių gestų kalbos mokymo programa „Vertimas sporto srityje“, kuria siekiama tobulinti lietuvių gestų kalbos vertėjų įgūdžius. Versti sporto srityje. Mokymų metu gestų kalbos vertėjai supažindinami su kurčiųjų sportine veikla.

2022-aisiais bus pristatyta mobili programėlė „Parateam“, kurios akcentas bus integruotas virtualus žmonėms su negalia pritaikytų sporto objektų žemėlapis. Kiekvienas žmogus, turintis negalią, galės rasti informacijos apie artimiausią sporto salę, maniežą, baseiną, kurie pritaikyti sportuoti. Šis žemėlapis apims visą Lietuvą. Kadangi Lietuvoje fiziškai aktyvūs yra mažiau nei 2 proc. žmonių su negalia. Tikimasi, kad programėlė padės didinti šį skaičių ir paskatins fizinį aktyvumą. Programėlė neapsiribos žemėlapiu. Vartotojai čia ras paskutines naujienas apie paralimpinį sportą, jo herojus ir pergales. Tęsimas projektas „Mes draugiški negaliai“, per kurį žmonėms su negalia pritaikytus sporto objektus papuošia paralimpiečių simbolio gilės lipdukai. Šie objektai pateks į anksčiau minėtą virtualų žemėlapi.

Kaip matome, viešojo ir privataus sektorių partnerystė bei privačių subjektų partnerystė yra priemonė, skirta didinti neįgaliųjų dalyvavimą, ypač skatinant neįgaliųjų fizinį aktyvumą ir organizuojant megasporto renginius. Sporto organizacijos turėtų taikyti vidinę neįgaliųjų įtraukimo politiką, kad spręstų lyderystės, strateginio planavimo, įvairovės ir įtraukties klausimus, pagrįstus nediskriminavimu ir pagrįstų sąlygų sudarymu, programavimu ir organizacine kultūra, ir visų pirma užtikrinti galimybę organizuojant sporto renginius specialiai žmonėms su negalia. Ši politika turėtų būti derinama su atskaitomybės sistemomis, atspindinčiomis išmatuojamus organizacijos tikslus, naudojant rodiklius, kurie seka pažangą ir imasi taisomųjų veiksmų. Kiek įmanoma, toks strateginis planavimas turėtų prisidėti prie platesnio tvaraus vystymosi ir pagarbos žmogaus teisėms.

Apibendrinat galime teigti, kad valstybė yra įpareigota reguliuoti ir stebėti įvairių subjektų veiklą, siekdama užkirsti kelią diskriminacijai dėl negalios ir užtikrinti prieinamumo standartus, atsižvelgiant į padidėjusį įvairių sektorių vaidmenį. Valstybė turėtų remti ir kurti paskatas universaliu dizainu pagrįstų prekių ir paslaugų, taip pat specialiai neįgaliesiems skirtų prekių ir paslaugų, kurios



suteikia prieigą prie pagrindinių paslaugų, kūrimą. Specialiai neįgaliesiems skirtų sporto renginių institucinės struktūros turėtų atspindėti bendriesiems sporto renginiams nustatytas struktūras. Visų pirma reikia sinergijos su sporto klubais ir federacijomis, kad vietos ir atokiose bendruomenėse negalią turintys sportininkai turėtų vienodas galimybes užsiimti sportine veikla kartu su negalios neturinčiais sportininkais. Į šias struktūras turėtų būti integruotos ir specialiai neįgaliųjų sporto veikla užsiimančios organizacijos, kurios nepriklauso didesnėms sporto federacijoms, kad galėtų aktyviai dalyvauti planuojant sporto veiklą ir galėtų stebėti neįgaliųjų sporto politikos įgyvendinimą.

Lietuva turėtų parengti informuotumo didinimo strategiją, kad neįgalieji būtų įtraukti į fizinę veiklą ir sportą. Tokiose kampanijose turėtų būti pranešama apie fizinio aktyvumo naudą, apie fizinio aktyvumo galimybes įprastomis sąlygomis, įskaitant turistines vietas, ir apie neigiamas fizinio aktyvumo nebuvimo pasekmes. Siekiant kovoti su stereotipais, treniruotėse turėtų dalyvauti patys neįgalieji, įskaitant sportininkus. Sąmoningumo didinimo strategijos taip pat turėtų būti skirtos šeimos nariams, kad jie galėtų paremti savo neįgalius artimuosius ir planuoti įtraukią laisvalaikio veiklą. Valstybė turėtų skatinti žiniasklaidą tinkamai skatinti pagarbą neįgaliųjų orumui ir teisėms, to ypač pasigendama Lietuvoje.

Didelis trūkumas yra Lietuvos turimi statistiniai duomenys apie neįgaliųjų ištraukimo į fizinę veiklą ir sportą lygį, kurie yra vis dar yra menki. Privaloma periodiškai rinkti duomenis šiose srityse, suskirstytus pagal amžių, lytį ir negalią, kad būtų galima stebėti priemonių poveikį laikui bėgant. Be to, norint įvertinti dabartinį neįgaliųjų dalyvavimą mėgėjų ir profesionalų sporte bei jų turimas galimybes visoje valstybės teritorijoje, būtina susisteminti esamus administracinius duomenis ir rinkti papildomus duomenis.

Moksliniai tyrimai neįgaliųjų sporto srityje turėtų būti aktyviai skatinami ir jiems turėtų būti skiriami ištekliai. Kadangi tik tyrimais galima pagerinti informaciją apie neįgaliųjų padėtį fizinio aktyvumo ir sporto srityje bei kontekstinius klausimus, nustatyti spragas ir pateikti politikos kūrimo ir įgyvendinimo gaires, įskaitant privatų sektorių ir neįgaliosius. Taip pat reikėtų apsvarstyti galimybę rinkti duomenis bendruomenės lygmeniu, kartu įdiegiant patikimesnius duomenų rinkimo mechanizmus. Pavyzdžiui, skaitmeninis duomenų rinkimas gali padėti sumažinti išlaidas ir išplėsti tyrimų bazę naudojant informacines technologijas, ypač įtraukiant tuos, kuriuos sunkiau pasiekti.

### **3. TYRIMO METODOLOGIJA**

#### **3.1. Mokslinės literatūros analizė**

Teorinėje dalyje, nustatėme, kad valstybiniu lygiu vykdomosios valdžios lėšomis kuriamos programos ir tiksliniai projektai, priimami įstatymai, kuriais siekiama populiarinti kūno kultūros ir sporto priemonės tarp gyventojų, taip pat ugdant ir pritraukiant žmones su negalia ir žmones su negalia į adaptacinį kūno kultūrą ir sportą. Neįgaliųjų įtraukimas į socialinį visuomenės gyvenimą iš valstybės ir vyriausybės nulemia tokios gyventojų grupės aprūpinimą ne tik įstatymų leidybos lygmeniu įtvirtintomis teisėmis, bet ir realias galimybes dalyvauti visų formų ir tipų socialiniame ir kultūriniame šalies gyvenime, kuris taip pat apima žmonių su negalia ir žmonių su negalia įtraukimą į sistemingą kūno kultūrą ir sportą, lygiaverčiai su sveikais šalies gyventojais.

Įstatymų leidybos lygiu Lietuvos Respublikoje yra fiksuoti ir galioja įstatyminiai bei norminiai aktai, kurių dėka galima įgyvendinti ir sudaryti sąlygas asmenims, turintiems sveikatos problemų, gyventi socialinį-kultūrinį ir socialinį gyvenimą šalies teritorijoje. Tačiau verta paminėti, kad dabartinėmis socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis neįgaliųjų ir sveikų šalies gyventojų teisių ir laisvių lygiateisiškumas daugiausia yra deklaratyvus, nes trūksta būtinų priemonių, sąlygų skirtų praktiniam neįgaliojo asmens įgyvendinimui. Tokią padėtį pirmiausia lemia menkas praktinis ir mokslinis-metodinis neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto politikos plėtros efektyvaus funkcionavimo ir valdymo sistemos vystymas tiek regioniniu, tiek valstybiniu lygiu. Paskubomis vykdyta neįgaliųjų integracija, žlugdo žmonių su negalia sportą, o jaunų sportininkų – apskritai drastiškai mažėja. Itin apleistas paralimpinis sportas – nebelieka trenerių, o panaikinus specializuotus sporto centrus yra įvardijama, kaip viena didžiausių padarytų klaidų.

Vyriausybės dažnai žiūri į neįgaliųjų sporto ir jo paralimpinio atitiktens integravimą kaip į politikos panacėją, kuri gali lemti žmonių su negalia darnią asimiliaciją į pagrindines sporto organizacijas (Peers, Konoval ir Naturkach, 2020). Nepaisant to, tyrimais nustatyta, kad integracija neprilygsta įtraukimui ir toli gražu nėra harmoninga (Townsend, Huntley, Cushion ir Fitzgerald, 2020). Todėl tinkamai sudėliota neįgaliųjų sporto politika gali suteikti pagrindą partnerių ir suinteresuotųjų šalių įtraukimui inicijuojant institucinius ir elgesio pokyčius, vedančius link laipsniško mažinimo ir galiausiai pašalinimo konkrečių kliūčių trukdančių sportuoti bei neleidžiančių žmonėms su negalia dalyvauti sporte tiek, kiek jie norėtų pagal sugebėjimus ir interesus.

Tokiu būdu atliekant numatytą tyrimą apie neįgaliųjų sporto politikos galimus pokyčius, taip pat bus aptariamos kai kurios struktūrinės, sisteminės, socialinės ir asmeninės kliūtis, kurios trukdo daugeliui asmenų su negalia būti visateisiais Lietuvos visuomenės dalyviais.

### **3.2 Metodologijos, pasirinktos neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimui tirti, pagrindimas**

Darbo tyrime iškeltų uždavinių sprendimui buvo pasirinktas daugialypis kokybinis tyrimas, kuris buvo vykdomas nuosekliais etapais: nuo 2021 m. rugsėjo mėn. iki 2022 m. balandžio mėn. Tyrimo tikslas buvo rinkti kokybinius duomenis iš žmonių, dirbančių neįgaliųjų sporto organizacijose, neįgaliųjų sporto politikos srityse. Kadangi rengiant tikslingas grupes socialinių mokslų tyrimams, mišri grupė yra veiksmingesnė nei vienalytė grupė, norint sužinoti įvairius požiūrius ir įgytos patirties vertinant esamą situaciją. Šiame tyrime kokybinis interviu dizainas buvo naudojamas norint gauti išsamius duomenis iš apklausiamųjų, iš kurių 13 buvo vyrai ir 3 moterys, nuo 27 iki 61 metų amžiaus.

1 tyrimo etapu (2021 m. rugsėjis – 2021 m. gruodis) buvo atlikta mokslinės, metodinės ir specializuotos literatūros apie neįgaliųjų sporto raidą ir formavimąsi Lietuvos Respublikoje ir pasaulyje atranka, studijavimas ir analizė. Buvo ištirta dabartinė neįgaliųjų sporto padėtis, teisės aktų, reglamentuojančių organizacijų veiklą neįgaliųjų sporto srityje, analizė bei suformuotas tyrimo tikslas, objektas ir uždaviniai.

2 tyrimo etapas (2022 m. sausio mėn. iki 2022 m. kovo mėn.). Šiame etape buvo sudarytos 2 anketos, kurių klausimai buvo pagrįsti mokslinės literatūros apžvalgos turiniu. Buvo numatyta tyrimo atranka ir imtis. Pasirinkta netikimybinė patogi atranka, atsižvelgiant, kad tyrėjas gali imti interviu apie nagrinėjamas problemas iš kiekvieno asmens, sutikęs dalyvauti atliekant tyrimą (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Atliekant tyrimą buvo svarbu, kad tyrimo dalyviai turėtų patirties, susijusios su išsikeltu tyrimo tikslu. El. paštu ar telefonu respondentams paaiškinome tyrimo tikslą, interviu metodą ir laiką. Taip pat buvo paaiškintas interviu turinys, suteikiant asmenims laiko apmąstyti temą. Klausimai pateikti 1 ir 2 prieduose. Pokalbių metu buvo pateikta bendra informacija apie pokalbį, gautas sutikimas dėl savanoriško dalyvavimo. Sutikimo formos turinyje buvo nurodyta informacija apie pokalbio įrašymą, įrašytos medžiagos sunaikinimą baigus tyrimą, asmens informacijos ir konfidencialumo apsaugą, dalyvio laisvę nustoti dalyvauti tyrime. Interviu metu buvo daromi užrašai, o individualūs pokalbiai vidutiniškai truko 40 min.

Atliekant tyrimą buvo laikomasi etinių anonimiškumo ir konfidencialumo principų, nepažeidžiant ir kitų – žmogiškojo orumo, teisingumo, sąžiningumo ir objektyvumo principų.

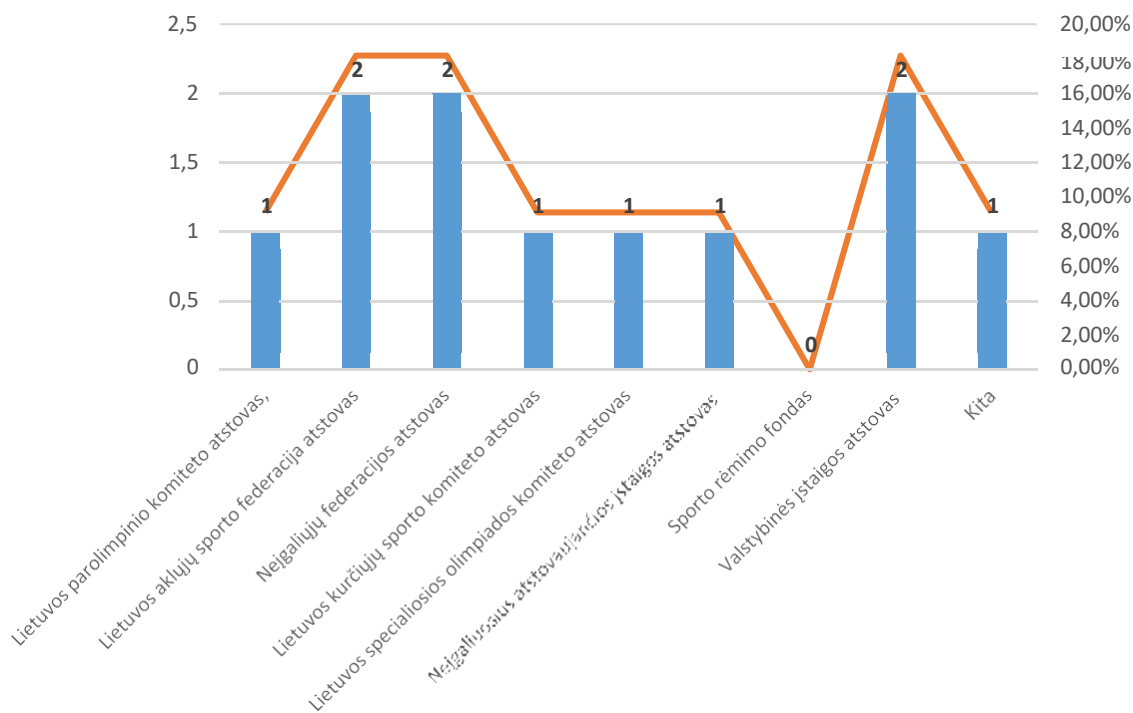
Neįgaliųjų sporto organizacijų respondentų interviu atliktas siekiant nustatyti Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos funkcionavimo ir plėtros problemas bei galimus pokyčius. Siekdami nustatyti šios problemos sprendimo būdus, atlikome neįgaliųjų sporto sistemoje dirbančių vadovų

interviu. Dalyvavo 6 respondentai turintys tiesioginį ryšį su pagrindinėmis neįgaliųjų sporto organizacijomis ir / ar joms vadovaujantis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Neįgaliųjų organizacijų atstovai (vadovų lygmuo)

Eil. Nr.	Organizacija	Apklaustų respondentų skaičius
1.	Lietuvos parolimpinis komitetas	1
2.	Lietuvos neįgaliųjų sporto federacija	2
3.	Lietuvos specialiosios olimpiados komitetas	1
4.	Lietuvos kurčiųjų sporto komitetas	1
5.	Lietuvos aklujų sporto federacija	1

3 tyrimo etapas (2022 m. vasario mėn. iki 2022 m. kovo mėn.). Atliktas respondentų pusiau struktūruotas interviu – neįgaliųjų sporto sistemoje dirbančių organizacijų, valstybės įstaigos atstovų apklausa telefonu ir nuotoliniu būdu. Dalyvavo 11 respondentų (žr. 1 pav.). Buvo svarbu išgirsti skirtingų tos pačios organizacijos veikėjų, reaguojančių į tą patį politikos klausimą, nuomonę.



## 2 pav. Neįgaliųjų organizacijų ir valstybinių įstaigų atstovai (pusiau struktūruotas interviu)

4 tyrimo etape (2020 m. sausio-balandžio mėn.) buvo apdoroti gauti tyrimo duomenys bei suformuluotos išvados. Pirma, kad būtų išvengta bet kokio tyrimo šališkumo, transkribuotas turinys (panaudojant Semantika.lt įrankį) dar kartą buvo lyginamas su garso failais ir, remdamiesi pokalbio metu parašytais pastabomis, stebėjimo rezultatai buvo įtraukti į įrašus. Antra, norint išanalizuoti neapdorotų duomenų turinį, duomenys buvo perrašyti į Microsoft® Office Word 2019 (Microsoft Corporation, Redmond, WA, JAV) ir pakartotinai skaitomi. Vėliau, norint išgauti temas, į Microsoft® Office Excel 2019 (Microsoft Corporation, Redmond, WA, JAV) buvo įvesti prasmingi žodžiai. Suskirstėme ir perklasifikavome bendras temų charakteristikas. Pakartodami klasifikavimo procesą, galėjome nustatyti ir analizuoti bendrus atsakymų požymius dažnumo, specifiškumo, emocijų ir turtingumo požiūriu.

Siekiant patikrinti patikimumą, iš karto po kiekvieno interviu buvo daromas apibendrinamas siekiant patvirtinti, kad dalyvis ir pašnekovas sutaria dėl to, kas buvo iškelta ir aptarta. Antra, buvo patikrintas įrašų tikslumas kelis kartus sugretinant stenogramą ir garso failus. Visi interviu buvo perrašomi pažodžiui, siekiant užtikrinti duomenų patikimumą. Visų pirma, dalyviams, turintiems neįgaliųjų fizinės veiklos ir sporto patirties, buvo užduodami atviri klausimai apie jų patirtį, kad galima būtų surinkti pakankamai duomenų, kad tiksliai atspindėti jų žodžių turinį. Galutiniai rezultatai buvo pasidalinti su dalyviais el. paštu, kad jie galėtų juos peržiūrėti ir pateikti atsiliepimų apie turinį, kurį reikia taisyti ar ištrinti. Dėl to galima buvo patvirtinti galutinių tyrimų rezultatų tikslumą.

## 4. NEĮGALIŪJŲ SPORTO POLITIKOS POKYČIŲ POREIKIO VERTINIMO REZULTATAI

### 4.1. Neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimo empirinio tyrimo atlikimo gautų rezultatų analizė

Pirmasis interviu atliktas su neįgaliųjų organizacijų vadovais ar jų pavaduotojais, kurie aktyviai prisideda prie neįgaliųjų sporto politikos įgalinimo ir kūrimo Lietuvoje. Kadangi, interviu metu užtikrintas pilnas asmens privatumas, tolesniame darbe ekspertai bus traktuojami kaip: X<sup>1</sup>; X<sup>2</sup>; X<sup>3</sup>; X<sup>4</sup>; X<sup>5</sup>; X<sup>6</sup>.

Analizuojant pagrindinius veiksnius, apie esamą neįgaliųjų organizacijos vaidmenį neįgaliųjų sporto politikoje (žr. 2 lentelę), visi respondentai pažymėjo, kad Lietuvoje egzistuoja 5 pagrindinės neįgaliųjų sporto organizacijos:

„<...> kurios šiai dienai tą politiką daro,<...>“ (X<sup>2</sup>).

„<...> paskirstytos dažniausiai pagal negalios formą ir tipus,<...>“ (X<sup>6</sup>).

„<...> mūsų federacija jungia būtent fizinę negalią turinčius sportininkus, lygiai tokiu pačiu principu, kaip ir pasaulinės tarptautinės didžiulės organizacijos,<...>“ (X<sup>5</sup>).

„<...> svarbu turėti stiprią organizaciją, kad integracija būtų pakankamai stipri,<...>“ (X<sup>1</sup>).

2 lentelė. Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos vaidmuo neįgaliųjų sporto politikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Organizacijų vaidmuo neįgaliųjų sporto politikoje	Įtraukties formavimas	„sukurti dinamišką ir pažangiausią sporto aplinką, kuri leistų visiems neįgaliesiems patirti ir mėgautis įsitraukimu į sportą tiek, kiek jie gali pagal gebėjimus ir interesus“ „teigiama patirtis ir fizinio raštingumo įgijimas ankstyvosiose mokymosi stadijose palengvintų teigiamą savęs suvokimą“
	Tam tikrų resursų ir išteklių valdymas	„paremti integruotą sportininką / dalyvį, užtikrinant progreso vientisumą sportininkų/dalyvių iki galo atsižvelgiant į sugebėjimų ir interesų mastą“.

	Informavimas, viešumo sklaida	„Susidomėjimo sportavimu sukūrimas tarp asmenų su negalia dažnai yra sunkesnis dėl adaptuoto sąmoningumo stokos ir pirmojo kontakto programos“
--	-------------------------------	--

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad neįgaliųjų sporto organizacijų vaidmuo yra ypač svarbus įgyvendinant, inicijuojant institucinius ir elgesio pokyčius, didinant supratimą apie neįgaliųjų sportą visuomenėje, sudarant galimybes pristatyti neįgaliųjų sporto vizijas, programas, strategijas bendroje sporto sistemoje, prisidedant prie sociokultūrinės aplinkos, kuri skatinti asmenų, turinčių negalią sportavimą ir užsiėmimu kūno kultūra.

Aiškinantis svarbiausius organizacijų prioritetus neįgaliųjų sporto politikoje bei nustatant kylandčius iššūkius (žr. 3 lentelę) buvo išskirta:

„<...>svarbu yra jaunimo įtraukimas. Turbūt toks kaip ir naujas prioritetas. Kadangi jau jaunimas ir vaikai tikrai gana silpna grandis yra, manyčiau, neįgaliųjų sporte šiuo metu ir taip pat <...>“ (X<sup>4</sup>).

„<...>didelė spraga švietimo srityje, būtent kad per kūno kultūros pamokas dažniausiai žmogus, kai vaikas, mokinys su negalia, yra atleidžiamas nuo kūno kultūros pamokos. Turbūt irgi reiktų arba kineziterapeutų, pedagoginiu ar edukologinio lavinimo specialisto, kuris galėtų dirbti su žmonėmis su negalia per kūno kultūros pamokas<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>kada kuo daugiau negalią turinčių žmonių būtų įtraukti į fizinį užimtumą<...>“ (X<sup>5</sup>).

„<...>tikriausiai didžiausias iššūkis. Tikriausiai yra taip, būtent apskritai mūsų, visos Lietuvos visuomenės požiūris į neįgaliuosius<...>“ (X<sup>3</sup>).

„<...>klubai negauna tam tikrų šiuo metu finansinių lėšų ir sako, jiems sudėtinga išsilaikyti, bet tiesiog kartais iš to, kaip sakant, pašaukimo žmonės dirba<...>“ (X<sup>2</sup>).

3 lentelė. Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos prioritetai neįgaliųjų sporto politikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Organizacijų prioritetai neįgaliųjų sporto politikoje	Aukšto lygio sportininkų ugdymas	„ypatingai svarbu aukšto meistriškumo sportas“
	Jaunimo pritraukimas	„Viskas kainuoja, o šiais laikais ypač brangiai, net smulkmena. Mums reiktų dėl fotografijos atsisakyti kažko kito. Neturime atliekamų pinigų

		eksperimentuoti su naujovėmis. Būtent finansinių lėšų trūkumas ir riboja šio metodo panaudojimą“.
	Atskirties, diskriminacijos mažinimas	„svarbiausias yra kada, kad nebūtų tos atskirties diskriminacijos, kad visi sportininkai yra lygūs“

Apibendrinant, galime teigti, kad apklaustos organizacijos stengiasi suteikti visavertį vadovavimą ir kryptį plėtojant įtraukią politiką ir praktiką Lietuvos neįgaliųjų sporto bendruomenei.

Kalbant apie strategijų sukūrimą ir įgyvendinimą, siekiant pritraukti naujus narius su negalia (žr. 4 lentelę), respondentai pažymėjo, kad:

„<...>mes kartu vykdėme vežimėlių krepšinio pasirengimo stovyklą, bet taip pat ir jaunimo pritraukė iš visos Lietuvos. Mums pavyko pasikviesti ten ir Šiaulių, ir iš didžiųjų miestų, ir iš Kauno, Vilniaus jaunimo. Stengsimės daugiau tokių stovyklų daryti <...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>žinomumo strategija padeda įdiegti sisteminį požiūrį ir lemia organizacinius pokyčius neįgaliųjų asmenų atžvilgiu, skatina užsiimti neįgaliųjų sportu, kaip sportininkams, treneriams, ar šiaip savanoriauti per renginius<...>“ (X<sup>3</sup>).

„<...>teikiame siūlymą, kad ir ne paralimpinės sporto šakos galėtų turėti meistriško ugdymo grupes per sporto mokyklas <...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>sklaida per socialinius tinklus. Kad apie mūsų sportininkų pasiekimus, dabar paralimpinės žaidynės buvo rodomos tiesiogiai, per nacionalinį kanalą(X<sup>6</sup>).

4 lentelė. Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos strategijos neįgaliųjų sporto politikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Organizacijų strategijos neįgaliųjų sporto politikoje	Kliūtys, neleidžiančios pritraukti naujų narių	„sunku dažnai būna tuos įtraukti, kurie naujoje, tam tikroje psichologinėje duobėje, ir jiems nieko nesinori daryti“
	Sportas grindžiamas teisingumu ir prieinamumu	„Parengti tokią labai lengva veiklą - rekreacinę įtraukiančią veiklą, kuri padėtų tiems žmonėms bandyti kažką fiziškai veikti. Ir ne kažkokią veiklą, o tokią, kurioje žmogus keičiasi



		psichologiškai, keičiasi ir lūkesčiai žmogus pamato, kad daugiau gali kažką padaryti, judėti“. „ Svarbus socialinis jautrumas. Galbūt, dar mes nesam socialiai atsakingi arba socialiai jautrūs, sakykime, didžioji dalis sporto politikos formuojančių žmonių“
	Informuotumo didinimas	„propaguoti įvairias sporto šakas ir tokiu būdu galbūt traukti daugiau žmonių“

Taigi, pagrindinė neįgaliųjų sporto strategija turi apimti keletą sričių, t. y. padidinti asmenų, turinčių negalią, sportinę veiklą – visais lygiais ir įvairiomis formomis. Nukreipiant atitinkamą vadovavimą ir išteklius, įtraukiant suinteresuotąsias šalis, siekiant skatinti informuotumą ir supratimą apie neįgaliųjų sportą.

Neįgaliųjų organizacijų siekiai dėl įtraukiosios negalios programavimo sporto politikoje (žr. 5 lentelę), daugumos respondentų nuomone, turėtų prasidėti dar ikimokyklinio ugdymo įstaigose:

„<...>sporto ir fizinio aktyvumo svarba turi būti pabrėžiama strateginiais veiksmais nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygiu. žemesnės grandys, pavyzdžiui, savivaldybės lygmenyje, manau, kad daug kas stringa dėl to, kad savivaldybės, kiekvieno miesto vos nesusigalvojo savo neįgaliųjų taisykles<...>“ (X<sup>6</sup>).

„<...>kokybiškas neįgaliųjų mokinių dalyvavimą fizinio aktyvumo programose tiek bendrojo lavinimo, tiek specialiosiose mokyklose yra užduotis, kurią turi spręsti susijusios švietimo institucijos(X<sup>3</sup>).

„<...>įrenginiai, įranga ir specializuoti treneriai nėra lengvai prieinama sportininkams su negalia (X<sup>2</sup>).

„<...>privaloma remti neįgaliųjų organizacijų partnerių darbą atsakingų už sporto lyderių, trenerių, sportininkų ir kt. neįgaliųjų įgūdžių ugdymą, suteikiant išteklius patenkinti žmonių, turinčių negalią sporto, poreikius<...>“ (X<sup>4</sup>).

„<...>dar nėra tokio pačio dydžio stipendijų, sakykime, sportininkams, iškovojujusiems aukštas vietas<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>Sporto politikoje, turi būti pabrėžiama, t. y., kad mokyklose sporto salės būtų pritaikytos neįgaliesiems, nes dabar, jeigu integruoja negalią turinčius vaikus į bendrojo lavinimo mokyklą, iš principo, jie jau nuo kūno kultūros atleidžiami, nes dažniausiai arba į salę negali patekti, arba gauna pažymą, tai čia ir esmė<...>“ (X<sup>3</sup>).

„<...>dar mes nesam socialiai atsakingi arba socialiai jautrūs, sakykime, didžioji dalis sporto politikos formuojančių žmonių<...>“ (X<sup>2</sup>).

5 lentelė. **Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl pokyčių neįgaliųjų sporto politikoje**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Organizacijų nuomonė dėl pokyčių neįgaliųjų sporto politikoje	Strategiškai tobulinti nacionalinę neįgaliųjų sporto sistemą	„Turi būti suplanuota ir įtraukta į visas struktūras, strategijas ir programas neįgaliųjų prieiga ir įtrauktis“. „Visų pirma remti neįgaliųjų sporto bendruomenės vystymąsi ir taikant sąžiningas ir aiškias sistemas / tinkamumo, klasifikavimo ir padalijimo“ „skatinti darbą su partneriais ir suinteresuotosiomis šalimis toliau identifikuoti ir reaguoti į konkrečius neįgaliųjų sporto mokslo poreikius“ „Tai per sporto politiką tikriausiai populiarinti paralimpinį judėjimą“
	Pajėgumų kūrimas ir prieigos didinimas	„Suteikite vadovavimą ir išteklius padidinti prieigą prie neįgaliųjų sporto paslaugų ir programų bendruomenėse“ „gerinti galimybes užsiimti sportine veikla, pagrįsta ilgalaikiais neįgaliųjų sporto plėtros principais, įskaitant prieigą specialiai parengtiems treneriams“.

	Teisingas finansavimas	„tinkamai paskirstyti išteklius ir galimybes visiems sportininkams, atsižvelgiant į skirtingus poreikius ir aplinkybes“ „panaikinant atotrūkį tarp pagrindinio sporto ir neįgaliųjų sporto“
	Nuolatinis neįgaliųjų sporto politikos vertinimas	„sudaryti galimybę nuolat visuomenei stebėti ir įvertinti neįgaliųjų sporto politikos sėkmę, spragas“

Neįgaliųjų sporto politikos pokyčiai visų ekspertų nuomone yra būtini, kurie atneštų teigiamų socialinių rezultatų, bei žymiai prisidėtų prie Lietuvos vyriausybės įtraukimo politikos. Tai savo ruožtu, padėtų gerinti sisteminių kliūčių supratimą, kurios trukdo visapusiškai ir aktyviai neįgaliems žmonėms dalyvauti visuomenėje. Socialinį įsipareigojimą ir įvairovės teikiamos naudos visuomenei vertinimą skatintų aiški nacionalinė politika ir sistemos bei koordinuotas strateginis planavimas. O tikslingas vadovavimas nacionaliniu lygmeniu padidintų visuotinio socialinio įsipareigojimo siekti teisingumo visiems tikimybę. Bei lemtų didesnę viešumo suvokimą apie neįgaliųjų sporto problemas ir poreikį politikos intervencijai.

Kalbant apie neįgaliųjų asmenų socialinę įtrauktį (žr. 6 lentelę) respondentai pažymėjo, kad:

„<...>dalyvaujant sporte ir fizinis aktyvumas įveikia socialinę izoliaciją, žmogus tampa labiau savarankiškas<...>“ (X1).

„<...>tvirtas įtraukimas – tai turbūt daugiausiai vyksta per klubus, federaciją. Mes nusimatėme konkretesnių renginių, kuriose stengsimės propaguoti įvairias sporto šakas ir tokiu būdu galbūt traukti daugiau žmonių. Taip, tik sportas gali būti neįgaliųjų asmenų ar sportininkų socialinės įtraukties įrankis ar priemonė <...>“ (X<sup>5</sup>).

„<...>didžiausias iššūkis yra mūsų, visos Lietuvos visuomenės požiūris į neįgaliuosius. Tai jis dabar labai smarkiai gerėja. Bet tas požiūris atsineša ateina ir į Seimą, ir į Vyriausybę<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>jeigu žmonės fiziškai judėtų, o turintys negalią jie galėtų atnešti naudą, kiekvienam, sau ir savo valstybei <...>“ (X<sup>3</sup>).

6 lentelė. Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl įtraukties neįgaliųjų sporto politikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
------------	---------------	-------------------------

Organizacijų nuomonė dėl įtraukties neįgaliųjų sporto politikoje	Fizinis aktyvumas, sportas kaip priemonė skatinanti įtrauktį	„varžybų, renginių atmosfera skatina didesnę socialinį sąmoningumą ir kultūrinį supratimą, socialinės harmonijos kūrimą ir įvairovę“ „Daroma kažkokia ta veikla bus lengva, taigi sukelianti daugiau emocijų, teigiamų emocijų“
	Sustiprinta NVO sąveika ir neįgaliųjų sporto organizacijų	„su partneriais stiprinti paramos sistemas ir paskatas sportininkams bei treneriams“; „reikia išplėtoti mokymosi patirtį ir vertinimo metodus, kurie atspindėtų aktyvų, lavinamą fizinių įgūdžių mokymosi pobūdį ir padėtų tokiems žmonėms atrasti savo interesus ir gebėjimus“
	Sporto ir fizinio aktyvumo struktūrų ir paslaugų fragmentiškumas	„neigiama patirtis mokykloje; žemi lūkesčiai iš mokytojų, šeimų ir bendraamžių; žinių apie tai, kas yra prieinama, trūkumas; informacijos ir kompetencijos trūkumas“ „prastos bendruomenės patalpos ir prieigos prie infrastruktūros bei programų trūkumas; transporto sunkumai; įvairių sporto šakų nušvietimo trūkumas žiniasklaidoje“; „fizinio aktyvumo naudos patirties trūkumas; neapmokyti darbuotojai ir prieinamų patalpų trūkumas; palydovų, galinčių padėti / padėti žmonėms su negalia gauti prieigą prie patalpų ir programų, kai to reikia, trūkumas“;

		„nepakankamas rėmimas ir instruktavimas; ir bendro dalyvavimo fiziniuose pratimuose ir sporte kultūros trūkumas“
--	--	--

Apibendrinant galima teigti, kad siekdami sukurti visapusišką ir įtraukią aplinką žmonėms su negalia, turime turėti galimybę aprėpti visas valstybės, visuomenės, atskiros bendruomenės sritis.

Kalbant apie Lietuvos strategijų, įstatyminės bazės veikimą neįgaliųjų sporto politikoje (žr. 7 lentelę) respondentų nuomonė daugeliu atveju sutapo, kad šiuos dalykus reikia tobulinti:

„<...>reikia sukurti strategiją, Lietuvos neįgaliųjų sporto strategiją, kuri būtų ir Lietuvos sporto strategija<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>būtent savivaldybių lygmenyje turėtų būti pakankamai irgi viskas aišku, kas turi ką daryti, kaip turi daryti, o ne visokias interpretacijas filosofuoti<...>“ (X<sup>5</sup>).

„<...>ilgalaikiai planai, kaip užtikrinti tinkamas mokyklos ir bendruomenės patalpas ir programas, taip pat visapusį kūno kultūros ir sporto švietimą ir mokymą, yra labai svarbūs<...>“ (X<sup>4</sup>).

„<...>ar Lietuva turi įstatymus, planus, strategijas dėl kūno kultūros valstybinėse ar privačiose mokyklose, įskaitant specialų ugdymą, neformalųjį švietimą ir popamokinę veiklą, susijusę su neįgaliųjų įtraukimu, siekiant išvengti jų atleidimo nuo kūno kultūros ir palengvinti kontaktą su neįgaliesiems skirtomis sporto šakomis? Tai liktai dėl įstatymų jau yra aišku. Klausimas galbūt nėra gal pakankamai pilnai viskas dar padaryta. Visada galima rasti spragų<...>“ (X<sup>3</sup>).

„<...>Galiausiai kalbėjome apie specialųjį ugdymą, popamokinę veiklą ir neformalųjį švietimą. Tai kokie yra šių priemonių tikslų tikslai neįgaliesiems? Mes neturėtumėm netgi sporto įstatyme būti išskirti. Aš manau, kad tiek paralimpiečiai, tiek olimpiečiai yra lygūs. Tai turėtų būti sportas, ir viskas<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>valstybė leidžia rašyti projektus. Yra tam tikri projektai, kur neprofesionaliems sportininkams, nebūtinai kur siekiantiems aukšto meistriskumo. Taip, būtent per įvairius irgi projektus rašėme netgi į Neįgaliųjų reikalų departamentą aktyviai veiklai projektą, bet, deja, negavome finansavimo, nes neatitikome tam tikrų kriterijų<...>“ (X<sup>6</sup>).

„<...>tobulinti gal reiktų patį procesą, kuriuo, tarkim, mes kaip organizacija, jeigu prašome projekto, tai norėtumėm, kad tą informaciją greičiau suvaikščiota dėl gavimo paramos, tarkim, projektą parašėme rugsėjį, o dabar ateina atsakymas vasarį. Tai gan ilgas tas laikas, kai nuolat esame nežinioje. Galvojame, ar čia gausime, ar negausime finansavimo tai veiklai, kurią norime ne dėl sporto, bet dėl fizinio aktyvumo, būtent per aktyvias veiklas tobulinti <...>“ (X<sup>3</sup>).

„<...>šiemet yra liūdna situacija, kad būtent iš socialinių projektų klubai tikrai vienas iš aštuonių gavo finansavimą ir gali vykdyti socialinę veiklą<...>“ (X<sup>5</sup>).

7 lentelė. **Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl strategijų, įstatyminės bazės veikimo neįgaliųjų sporto politikoje**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Organizacijų nuomonė dėl dėmesio, strategijų, įstatyminės bazės veikimo neįgaliųjų sporto politikoje	Teisinė bazė	„žiūrėti pagal įstatyminę bazę – tai po truputėlį vis gerėja ir kitaip žiūrėti, kas buvo anksčiau, kas dabar ir ypač pagerės, kur kalbama apie aukšto meistriškumo sportininkus“
	Sukurti koordinuotas ir integruotas struktūras teikiant ar ieškant paramos	„didelė agentūrų biurokratija ir popierizmas, susiję su paraiškų teikimu neįgaliųjų programoms“; „finansiniuose planuose, kurie rengiami siekiant skatinti ir didinti dalyvavimą fizinėje veikloje ir sporte įvairiuose sektoriuose ir kontekstuose, būtina atsižvelgti į žmonių su negalia padėtį, numatyti atitinkamas galimybes“
	Statistinių duomenų rinkimas ir tyrėjų pasitelkimas	„privalome rinkti duomenis apie neįgaliųjų fizinį aktyvumą“ „reikia įtraukti įvairių sričių mokslininkus“

Apibendrinant respondentų atsakymus 7 klausimu, išryškėjo pagrindiniai aspektai, kad neįgaliųjų sporte yra reikalinga ilgalaikė strategija, kuri galėtų būti inkorporuota į nacionalinę sporto strategiją. Planuojant ir skatinant tarpdalykinį planavimą bei integruotą struktūrinį bendradarbiavimą fizinio aktyvumo srityje, siekiant sukurti įtraukią sporto ir fizinio aktyvumo sistemą su atitinkamomis patariamosiomis institucijomis, finansinio raštingumo grupėmis ir pan.

Paskutiniu klausimu respondentų buvo prašyta pateikti nuomonę dėl (žr. 8 lentelę) priemonių taikomų neįgaliųjų sporto politikoje

„<...>trūksta vadovavimo, kuris yra būtinas norint planingai ir visapusiškai pakeisti tai, kas turi keistis<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>plėtoti partnerystę tarp valdymo institucijų, laisvalaikio centrų ir klubų bei neįgaliųjų organizacijų“ (X<sup>2</sup>).

„<...>neįgaliųjų suvokimo mokymai turėtų būti privalomi visiems vaikų priežiūros ir laisvalaikio bei žaidimų įstaigų darbuotojams<...>“ (X<sup>1</sup>).

„<...>skatinti profesinį savanorių mokymą, visoje šalyje sukurti daugiau vietinių savanoriškos veiklos projektų<...>“ (X<sup>6</sup>).

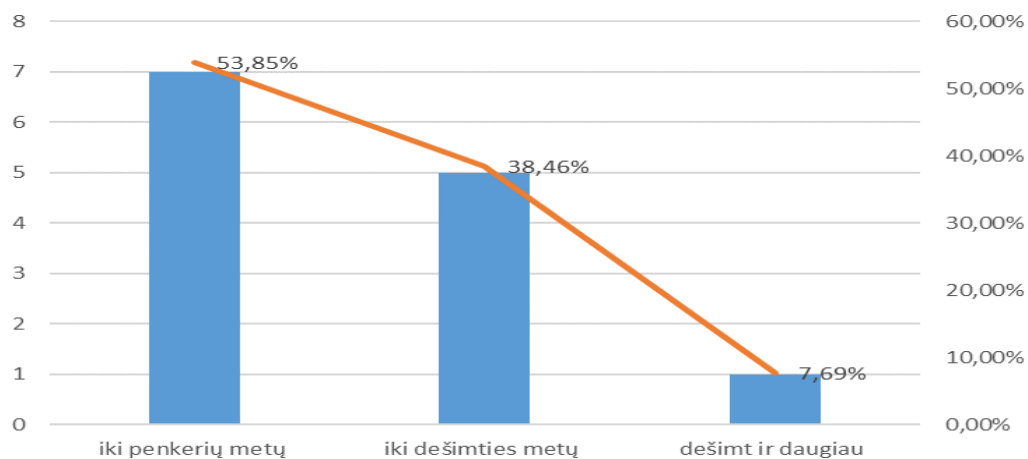
8 lentelė. **Dalyvaujančios neįgaliųjų organizacijos nuomonė dėl priemonių taikomų neįgaliųjų sporto politikoje**

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Organizacijų nuomonė dėl priemonių taikomų neįgaliųjų sporto politikoje	Lyderystės trūkumas	„stipresnį lyderio vaidmenį, suformuluodama aiškesnę politiką, principus ir procedūras, užtikrinančias žmonių su negalia įtraukimą“
	Mokymo programų kaita	„Lygiagrečiai su ugdymo turinio pokyčiais mokyklose reikia atitinkamai keisti kūno kultūros mokytojų ir trenerių ugdymo ir mokymo programas“.
	Savanoriškos veiklos skatinimas	„paslauga galėtų būti sukurta per vietines sporto partnerystes, klubus ir pan.“

Kaip matome, šio tyrimo dalyviai, lyderystės klausimą laikė itin svarbiu, todėl negalima pervertinti lyderystės svarbos kuriant atitinkamas struktūras ir procesus. Todėl tikimasi, kad su pokyčiais neįgaliųjų sporte, atitinkamos organizacijos galėtų būti strategiškesnės skatinant koordinavimą, prieinamumą ir teisingumą bei gerinant fizinės veiklos patirtį visiems.

3 tyrimo etapu gavus pirmo interviu preliminarinius rezultatus buvo atliktos tam tikros korekcijos pusiau struktūruoto interviu klausimyne. Užtikrinant pilną asmens privatumą, tolesniame darbe ekspertai bus traktuojami kaip: Y1; Y2; Y3; Y4; Y5; Y6; Y7; Y8; Y9; Y10; Y11.

Taigi, pirmuoju klausimu reikėjo išsiaiškinti, kokią laiko trukmę respondentas dirba neįgaliųjų sporto srityje (žr. 2 pav.). Didžioji dauguma respondentų (apie 54 proc.) teigė, kad šioje srityje dirba iki 5 metų. Turinčių daugiau nei 10 m. patirtį buvo mažuma – vos 7,6 proc. respondentų.



3 pav. Veiklos trukmė neįgaliųjų sporto srityje

Atsakinėdami į 3 klausimą apie sporto paslaugų /renginių pritaikytų neįgaliesiems Lietuvoje poreikį, respondentai pažymėjo, kad:

„<...>būtinai specialiųjų poreikių padėjėjai užtikrinant, kad vaikai su negalia patirtų kokybišką fizinį lavinimą mokykloje <...>“ (Y<sup>10</sup>).

„<...>Neįgalūs asmenys galėtų būti įdarbinti treniruotėms ir įsidarbinti laisvalaikio ir sporto srityse<...>“ (Y<sup>3</sup>).

„<...>Užtikrinti, kad į visą turistinę informaciją būtų įtraukta informacija apie neįgaliesiems skirtas patalpas ir kad turistinė informacija būtų pateikiama prieinamu formatu<...>“ (Y<sup>4</sup>).

„<...>organizacijos, dirbančios konkrečiai su žmonėmis, turinčiais negalią, gali teikti paraiškas dėl finansavimo pagal programą su sportu ar pramoginiu sportu susijusioms patalpoms ar įrangai<...>“ (Y<sup>9</sup>).

Ketvirtuoju klausimu, siekta įvertinti, kaip Lietuvoje yra užtikrinamas sporto paslaugų / renginių prieinamumas neįgaliesiems, pasirenkant skalėje nuo 1 – visiškai neužtikrinamas iki 5 – pilnai užtikrinamas. Daugumos respondentų atsakymai svyravo nuo 1 iki 3 (vos vienas atsakymas). Vadinas sporto paslaugų / renginių infrastruktūra reikalauja stiprių pokyčių ir investicijų.

Penktuoju klausimu siekta sužinoti respondentų nuomonę, kokios sporto paslaugos / renginiai yra labiausiai pritaikyti neįgaliųjų poreikiams ir kokiais būdais galima užtikrintis šių paslaugų prieinamumą:



„<...>Sportas neįgaliųjų vežimėliuose, pavyzdžiui, krepšinis, padeda lavinti koordinaciją, nes neįgalusis turi varyti vežimėlį ir išmokti perduoti, gaudyti ir perimti kamuolį <...>“ (Y<sup>3</sup>).

„<...>Plaukimas paprastai pripažįstamas kaip vertinga forma pratimai ir gydymas. Pastaraisiais metais tai tapo viena iš populiariausių sporto šaku. <...>“ (Y<sup>11</sup>).

„<...>Sudaryti prieigą prie paslaugų ir paramos tinklų, leidžiančių asmenims su negalia tobulėti pasirinktoje sporto šakoje ir sporto bazėse<...>“ (Y<sup>8</sup>).

„<...>klubai ir viešosios laisvalaikio zonos, sporto ir laisvalaikio programos turi būti prieinamos visiems žmonėms su negalia<...>“ (Y<sup>4</sup>).

Respondentų, šeštuoju klausimu, buvo paprašyta pasidalinti įžvalgomis apie sporto paslaugas / renginius, kurie mažiausiai pritaikyti neįgaliųjų poreikiams:

„<...>Ne visi sporto klubai, jaunimo sporto mokyklos, laisvalaikio ir sveikatinimo centrai, sanatorijos ir turistiniai objektai yra pritaikyti neįgaliųjų poreikiams. <...>“ (Y<sup>5</sup>).

„<...>transporto trūkumas ( t. y. nėra transporto, nepasiekiamas transportas arba nėra tinkamo transporto į tam tikras vietas) <...>“ (Y<sup>2</sup>).

„<...>vietos infrastruktūros trūkumas<...>“ (Y<sup>4</sup>).

„<...>Trūksta kompanionų/savanorių<...>“ (Y<sup>10</sup>).

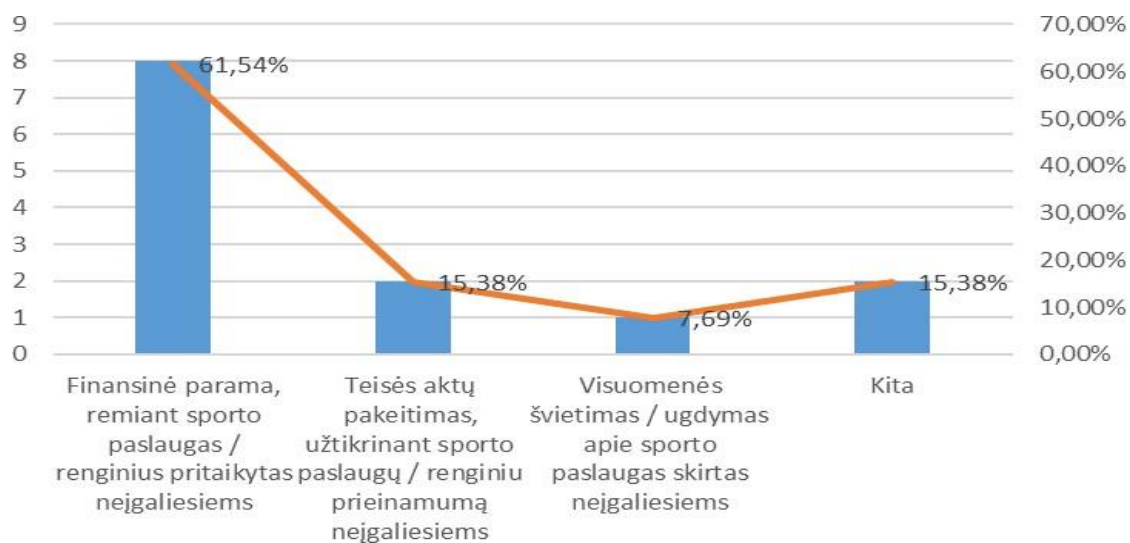
„<...>pinigų trūkumas<...>“ (Y<sup>5</sup>).

„<...>neigiamas požiūris į žmones su negalia, ypač dalyvaujant sporte(Y<sup>3</sup>); (Y<sup>6</sup>).

„<...>panaikinti kliūtis, trukdančias dalyvauti neįgaliesiems ir ne neįgaliesiems skirtose sporto šakose<...>“ (Y<sup>8</sup>).

„<...>siekiant paskatinti žmones su negalia aktyviau dalyvauti sporte, aprūpinti juos įranga, medžiaga ir mokymais<...>“ (Y<sup>2</sup>); (Y<sup>8</sup>).

3 paveiksle atvaizduota respondentų nuomonė dėl valstybės parama, siekiant užtikrinti sporto paslaugų / renginių prieinamumą neįgaliesiems. Kaip matome finansinė valstybės parama yra labai svarbi neįgaliųjų sporto plėtrai (apie 62 proc. respondentų atsakymų). Siekiant plėtoti sporto infrastruktūrą įvairiais lygmenimis, padidinti dalyvavimą sporte ir užtikrinti, kad vietiniai ištekliai būtų naudojami geriausiai, turi būti vykdoma atitinkama stebėseną bei renkami duomenys.



4 pav. Valstybės paramos būtinumas, siekiant užtikrinti sporto paslaugų / renginių prieinamumą neįgaliesiems

Prie kitos informacijos respondentai pažymėjo, kad jiems reikalinga papildoma informacija apie vykstančius renginius; taip pat jaučia tinkamų žinių gavimo poreikį, apie paslaugų teikėjus (pvz., trenerius, laisvalaikio centro darbuotojus ir pan.).

Paskutiniuoju, aštuntuoju klausimu respondentai turėjo atsakyti apie pokyčių sporto politikoje būtinumą gerinant asmenų su negalia sporto paslaugų / renginių prieinamumą:

„<...>užtikrinti tinkamas mokyklos ir bendruomenės patalpas ir programas, taip pat visapusišką kūno kultūros ir sporto švietimą ir mokymą, jie yra labai svarbūs<...>“ (Y<sup>4</sup>).

„<...>vietos visuomenės informavimas apie fizinį aktyvumą turėtų atspindėti gyventojų įvairovę ir atkreipti dėmesį į paprastas ir plačias fizinio aktyvumo galimybes<...>“ (Y<sup>1</sup>).

„<...>kuriant strategijas, kuriose erdvė būtų skirta įvairioms sporto šakoms<...>“ (Y<sup>10</sup>).

„<...>Reikėtų plėtoti visoje šalyje veikiančią žmonių su negalia sporto ir fizinio aktyvumo savanorystės paslaugą<...>“ (Y<sup>2</sup>).

„<...>Užtikrinti galimybes užsiimti sportu pagal savo interesų ir gebėjimų lygį<...>“ (Y<sup>8</sup>).

„<...>pabrėžti neįgaliųjų įtraukimą į sportą visose nacionalinėse valdymo institucijose ir nustatyti finansavimą šiai įtraukčiai skatinti (Y<sup>5</sup>).

Taigi, vertinant abiejų tyrimų rezultatus, respondentų nuomone neįgaliųjų sporto politikoje yra būtini pokyčiai. Valstybė turėtų įtraukti fizinį aktyvumą į visos visuomenės sveikatos tikslus ir laikytis daugiadisciplininio bei daugiasektorinio požiūrio, kad šie tikslai būtų pasiekti pasitelkiant priemones poilsio ir laisvalaikio, švietimo ir sporto srityse. Tam reikia dėti daugiau pastangų ir

investuoti į mokslinius tyrimus ir duomenų rinkimą bei išskaidymą, kad būtų galima nustatyti spragas ir nukreipti tinkamą politikos kūrimą bei įgyvendinimą.

Matome, kad įstatymai ir kt. teisės aktai paprastai nevienodai pripažįsta neįgaliųjų teises būti fiziškai aktyviems, ypač kai tai susiję su būtiniausiomis prekėmis, paslaugomis ir erdvėmis, kuriose vyksta fizinė veikla. Viešajame ir privačiame sektoriuose be jokios diskriminacijos turėtų būti sudarytos galimybės naudotis pagrindine poilsio ir laisvalaikio veikla, švietimu ir sportu, taip pat specialiai neįgaliesiems skirtomis sporto šakomis. Kadangi neigiamo visuomenės požiūrio ir aplinkos kliūtys labai riboja neįgaliųjų įsitraukimą į fizinę veiklą.

Taip pat pasimatė, kad yra žemas informuotumo apie teises ir paslaugų prieinamumo lygis. Valstybė savo pastangomis turėtų didinti informuotumą apie neįgaliųjų fizinio aktyvumo svarbą, įskaitant sveikatos rezultatus ir socialinę įtrauktį, bei įtraukti žiniasklaidą į neįgaliųjų sporto propagavimą. Vyriausybė taip pat turėtų bendradarbiauti su sporto organizacijomis ir kūno rengybos bei sveikatos skatinimo įstaigomis, verslo organizacijomis siekiant stiprinti gebėjimus suprasti neįgalumą bei mažinant kliūčių poveikį socialinei žmonių su negalia atskirčiai.

Apibendrinant tyrimo rezultatus neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikis yra reikalingas tokiose srityse:

- sukurti neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto valstybinio ir visuomeninio valdymo struktūrą, atitinkančią vyraujančias socialines ir ekonomines sąlygas;
- teisinės sistemos tobulinimas atsižvelgiant į neįgaliųjų poreikius;
- sudaryti sąlygas neįgaliųjų kūno kultūrai ir sportui esamuose sporto klubuose, jaunimo sporto mokyklose, laisvalaikio ir sveikatinimo centruose, sanatorijose-kurortuose ir turistiniuose objektuose, taip pat atsižvelgiant į jų poreikius kuriant naujas kūno kultūros ir sporto struktūras, kaip sveikiems piliečiams, taip ir neįgaliesiems;
- neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto mokslinės ir programinės bei metodinės paramos modernizavimas, naujų neįgaliųjų kūno kultūros ir sporto darbo organizavimo formų ir metodų diegimas;
- informacinio, švietėjiško darbo, skirto plačiam adaptacinio kūno kultūros ir sporto vystymuisi, organizavimas;
- specialistų etapinio rengimo ir perkvalifikavimo sistemos kūrimas; kūno kultūros ir sveikatinimo užsiėmimų bei neįgaliųjų mokymų materialinės techninės bazės plėtra.

## **4.2 Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimo empirinio tyrimo rezultatų apibendrinimas**

Plėtojant neįgaliųjų kūno kultūrą ir sportą, užtikrinant sporto politikos pokyčius, būtina išspręsti šiuos klausimus.

1. Aplinkos be kliūčių sukūrimas neįgaliesiems: būtina įrengti esamus ir statomus sporto objektus bei privažiavimo kelius su rampomis, specialiais garso, šviesos prietaisais, orientaciniais elementais, palengvinančiais patekimą į juos įvairių kategorijų žmonėms su negalia. Ypatingą dėmesį skiriant be kliūčių aplinkai žmonėms su negalia regionuose kurti.

2. Tolerantiško požiūrio į žmones su negalia formavimas visuomenėje. Pastarąjį dešimtmetį įgyvendintas priemonių kompleksas, skirtas socialinei paramai neįgaliesiems, prisidėjo prie aktyvios gyvenimo pozicijos tarp šios kategorijos piliečių formavimo. Tai liudija, kad daugėja visuomeninių neįgaliųjų organizacijų, daugėja neįgaliųjų, norinčių įgyti išsilavinimą ar profesiją, sociokultūrinių renginių dalyvių. Tačiau, deja, šiuolaikinė visuomenė ne visada pasirengusi dialogui su neįgaliaisiais.

Dialogo užmezgimą turėtų palengvinti nuolatinės televizijos laidos apie neįgaliųjų problemas, apie jų likimą. Būtina per žiniasklaidą, edukacines programas darželiui ir švietimo įstaigas, visokiais socialiai reikšmingais veiksmais griauti mūsų visuomenėje vis dar egzistuojančius psichologinius barjerus.

3. Visapusiškos švietimo, mokymo ir instruktavimo programos, suteikiančios kūno lavinimo mokytojams, treneriams, vadovams ir pedagogams reikalingus įtraukiuosius kūno kultūros, sporto ir fizinio aktyvumo mokymus ir patirtį. Taip užtikrinant, kad mokytojai, treneriai ir instruktoriai galės teikti fizinio lavinimo ir sporto programas, atitinkančias žmonių galimybes.

## IŠVADOS

1. Neįgaliųjų sportas – socialinis reiškinys, kurio tikslas – užmegzti ir stiprinti socialinius žmogaus ryšius, supažindinti jį su pilnaverčiu gyvenimu, kupinu naujos prasmės ir emocijų. Greičiau tai ne gydymo metodas, o būdas neįgaliųjų dėmesį nuo ligos perkelti į bendravimą, aktyvų poilsį ir pramogas. Neįgaliųjų kūno kultūra ir sportas yra neatsiejama reabilitacijos proceso dalis bei svarbi jų socialinės integracijos į visuomenę dalis. Nors žmonių su negalia sporto politikos kūrimas ir įgyvendinimas yra pakankamai sudėtingas. Teorinėje dalyje atskleista, kad daugelio kliūčių priežastis yra supratimo apie negalią, informacijos ir žinių trūkumas, sąmoningumas ir pripažinimas visuomenėje. Todėl svarbu pripažinti tiek socialinę, tiek biologinę negalios dimensiją.

Neįgaliųjų mėgėjiško ir profesionalaus sporto praktika suteikia papildomos naudos, palyginti su paprastais fizinio aktyvumo aspektais. Sportas gali padėti ugdyti įgūdžius įvairiose gyvenimo srityse, pavyzdžiui, komandinio darbo, bendradarbiavimo, bendravimo ir lyderystės. Be to, sportas gerina dalyvių discipliną, tikslų ir rezultatų siekimą, kartu prisideda prie jų fizinės ir psichinės sveikatos, didindamas savigarbą ir mažindamas stresą.

2. Valstybė turėtų užtikrinti vienodą bendrųjų ir neįgaliesiems skirtų sporto struktūrų pripažinimą ir intensyvinti pastangas koordinuoti, bendradarbiauti ir finansiškai remti sporto organizacijas, kad padidintų neįgaliųjų dalyvavimą tiek įtraukiose, tiek neįgaliesiems skirtose aplinkose ir varžybose. Visų pirma, vyriausybės vadovavimas yra labai svarbus koordinuojant ir remiant sporto sektoriaus, skirto neįgaliesiems, plėtrą daugelyje aplinkybių, nes struktūros gali turėti nepakankamai išteklių arba jų visai neturėti. Tai ypač aktualu regiono lygmeniu ir už didžiųjų miestų ribų. Kadangi vietos valdžios parama reikalinga siekiant išplėsti sporto renginių, skirtų specialiai neįgaliesiems, galimybes visoje šalyje.

Neįgaliųjų bendruomenei reikalingas matomumas, t. y. informacija pagrindinėje žiniasklaidoje, siekiant ugdyti įtrauktį, skatinant sektinus pavyzdžius ir mentorius, taip pat platesnė informavimo apie negalią kampanija, kurioje sportas galėtų atlikti esminį vaidmenį keičiant stereotipus ir požiūrį, į neįgaliųjų tapatybę.

Praktinė neįgaliųjų sporto ugdymo patirtis rodo, kad šiuose renginiuose yra ne tik sporto komponentas, bet ir:

- turi didžiulę įtaką formuojant žmonių su negalia aktyvią gyvenimo poziciją, yra veiksmingas jų savirealizacijos ir savęs tobulinimo būdas;
- veikia kaip galinga priemonė kuriant socialiai palankią atmosferą visuomenėje;
- į neįgaliųjų socialinės integracijos procesus galima įtraukti didžiulę gyventojų dalį – sportininkus, savanorius, artimus giminaičius, specialistus, sirgalius, žiūrovus ir kt.;

- prisidėti prie to, kad žiniasklaida ir valdžios institucijos teigiamai suvoktų žmonių su negalia aktyvią gyvenimo padėtį.

3. Pastaraisiais metais neįgaliųjų sportas mūsų šalyje pasiekė naują išsivystymo lygį. Taip yra dėl to, kad auga valstybės dėmesys žmonėms su negalia. Pastebimai padaugėjo masinių sporto renginių, neįgalieji turi daugiau galimybių dalyvauti įvairiose varžybose. Viena iš prioritetinių neįgaliųjų sporto veiklų – spręsti neįgaliųjų sportininkų statuso sutapatinimo su sveikų, paralimpinių sportininkų – olimpiečių – problemą.

Didėjantis valstybės vaidmuo plėtojant neįgaliųjų sportą pirmiausia pasireiškia valstybės parama neįgaliųjų sportui, sportininkų su negalia rengimo sistemos finansavimu, socialinės politikos formavimu žmonių su negalia sporto srityje. Tačiau trūksta dėmesio sportininkų, trenerių, specialistų socialinei apsaugai, tinkamam sportinių pasiekimų finansavimui. Todėl atsižvelgiant į pasaulinę patirtį, tikslinga vykdyti valstybės sporto politikos pokyčius neįgaliųjų atžvilgiu, remiantis ne tiek šios piliečių kategorijos socialinės apsaugos, kiek jų lygių teisių ir galimybių užtikrinimo principu.

## SIŪLYMAI

Rekomendacijos Lietuvos Respublikos Švietimo, sporto ir mokslo ministerijai:

1. Žmonės su negalia turėtų dalyvauti strategijų kūrimo ir politikos sprendimų priėmimo procesuose kaip lygūs su kitais politikos veikėjais. Kiekvienoje darbo grupėje, sprendžiančioje sporto problemas bei kitus klausimus privalo dalyvauti nors vienas neįgaliųjų atstovas.

2. Žmonės su negalia turėtų būti pripažinti dėl savo kompetencijos ir negalios patirties neįgaliųjų sporto srityje, kad politikos formuotojai nenuitildytų jų balso ir atsižvelgtų į prioritetus neįgaliųjų poreikiams. Todėl būtina rinkti visus statistinius duomenis apie žmones su negalia, kad savalaikiai reaguoti į pasikeitusias aplinkybes ir pan.

3. Žmonių su negalia gebėjimus ir stipriąsias puses reikėtų panaudoti visose politikos srityse, atsisakant tam tikrų neįgalumo (neįgaliuosius nelaikant, kaip stokojančius tam tikrų savybių) interpretacijų.

4. Politikos veikėjai – politikos formuotojai – turi aiškiai pripažinti, kad tobulumą neįgaliųjų politikoje pasiekti sunku, todėl būtina pasitelkti teorinę ir epistemologinę įvairovę siekiant holistinio neįgalumo politikos poreikių supratimo.

5. Politikos formuotojai turėtų būti atsargūs dėl medicininio negalios modelio, kuriame kalbama apie diagnozes ir disfunkciją, ir priimti socialinį modelį, kurį įpareigoja tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai įstatymai ir įstatai. Kadangi medicinos modelio suskirstymas į kategorijas yra administraciniu požiūriu naudingas, tačiau jis turi daug trūkumų. Ji negali atspindėti išgyventos

negalios patirties ir gali būti panaudotas kaip politinis įrankis klaidingais argumentais pateisinti žmonių su negalia teisių nepripažinimą.

Rekomendacijos Lietuvos savivaldybių asociacijai:

Savivaldybių norminiuose aktuose dėl sporto klubų veiklos turi atsirasti punktas, kuris leistų neįgaliesiems asmenims sportuoti ir sulaukus 19 metų – nemokamai.

Rekomendacijos Lietuvos žurnalistų sąjungai:

Žiniasklaida turėtų būti įtraukesnė, kuriant strategijas, kuriose erdvė būtų skirta įvairioms sporto šakoms, o vaikų ir suaugusiųjų su negalia atvaizdai turėtų būti pateikiami reklaminėje medžiagoje apie sportą ir fizinį aktyvumą.

## LITERATŪRA

### Teisės ir kiti normatyviniai aktai:

1. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas
2. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas
3. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai (2006) [interaktyvus]. Prieiga: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>
4. Lietuvos Pažangos strategija „Lietuva 2030“. Prieiga: <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>.
5. European Commission, White Paper on Sport, COM(2007)391 final.
6. European Commission, Developing the European Dimension in Sport, COM(2011) 12 final.
7. Commission Staff Working Document, Action Plan 'Pierre de Coubertin', accompanying document to the White Paper on Sport, SEC(2007) 934 final.
8. Recommendation No. R(86) 18 on the European Charter on Sport for All: Disabled persons, adopted by the Committee of Ministers on 4 December 1986.
9. Recommendation No. R(92) 13 rev. of the Committee of Ministers to member states on the revised European Sports Charter, adopted by the Committee of Ministers on 24 September 1992.
10. Resolution on principles for policies using sport to promote social cohesion (2/200) from the 9th Conference of European Ministers responsible for Sport, Bratislava 30-31 May 2000.

### Specialioji literatūra:

1. Barrett, K. A.; O'Day, B.; Roche, A.; Carlson, B. L. (2019). Intimate Partner Violence, Health Status, and Health Care Access among Women with Disabilities. *Women's Health Issues*, 19, 94–100.
2. Bonias, A. (2019). Social exclusion and social pain: Sport as a means of social inclusion for athletes with physical disabilities. Master's dissertation (defense presentation June 28, 2019) of the School of Physical Education and Sport Science, Sport Sociology, National and Kapodistrian University of Athens (to be uploaded in Irene Kamberidou, Alexandros Bonias, Nikolaos Patsantaras SPORT AS A MEANS OF INCLUSION AND INTEGRATION FOR "THOSE OF US WITH DISABILITIES" *European Journal of Physical Education and Sport Science* - Volume 5 | Issue 12 | 2019 124 Pergamos Digital Library of the University of Athens (UoA) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/en/index.html>.



3. Cieza, A.; Sabariego, C.; Bickenbach, J.; Chatterji, S. (2018). Rethinking disability. *BMC Med.*, 16, 14.
4. Cottingham, M., Carroll, M., Phillips, D., Karadakis, K., Gearity, B., & Drane, D. (2014). The development and validation of the motivation scale for disability sportconsumption. *Sport Management Review*, 17, 49–64.
5. Čepienė A., Petkevičiūtė S. (2019). Universalus dizaino pritaikymo teoriniai aspektai judėjimo negalės kontekste. *Mokslo taikomieji tyrimai Lietuvos kolegijose*. Nr.15, p. 85-93. 7.
6. Dambrauskaitė A. (2018). Kultūros paslaugų prieinamumo žmonėms su negalia didinimas. Esamos situacijos analizė. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2018/04/2018-04-30-Esamasituacija.pdf>.
7. Djobova, S., Borukova, M., and Kirilova, I. (2020). Building Social Capital through Inclusive Basketball. *Trakia Journal of Sciences*, 18, 891–896. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15547/tjs.2020.s.01.146>.
8. Grigaitė U., Jurevičiūtė G. (2020). Ataskaita „Žmonių su negalia socialinės integracijos veiklos rezultatų bei Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos ir jos fakultatyvaus protokolo įgyvendinimo 2019 m. stebėseną“. Žmogaus teisių stebėjimo institutas [interaktyvus]. Prieiga: [http://www.ndt.lt/wpcontent/uploads/ZTSI\\_ataskaita\\_po-pastabu\\_FINAL.pdf](http://www.ndt.lt/wpcontent/uploads/ZTSI_ataskaita_po-pastabu_FINAL.pdf).
9. Groce, N. (2011). Disability and the Millennium Development Goals. A Review of the MDG Process and Strategies for Inclusion of Disability Issues in *Millennium Development Goal Efforts*, United Nations.
10. Groce, N.; Bakhshi, P. (2019). Illiteracy Among Adults with Disabilities in the Developing World: An Unexplored Area of Concern; Working Paper Series no. 9; Leonard Cheshire Disability and Inclusive Development Centre: London, UK.
11. Harman, B. (2016). Inclusion / Integration. Is There a Difference? First edition [ebook] Canadian Down Syndrome Society, [interaktyvus]. Prieiga: <https://cdss.ca/wpcontent/uploads/2016/06/CDSS-integration-vs-inclusion.pdf>.
12. Kamberidou, I. (2019). Gender integration in the military: gender-neutral standards and coed sports. *European Journal of Physical Education and Sport Science*, [S.l.], aug. [interaktyvus]. Prieiga: <https://oapub.org/edu/index.php/ejep/article/view/2566>.
13. Kefi Chatzihamperi, E. (2019). Sport activities as a means of inclusion for women in the Hellenic Higher Military Training Institutions. Doctoral dissertation, National and Kapodistrian University of Athens, School of Physical Education and Sport Science, Sociology of Sport (work in progress).

14. Kiefer, M. (2019). Disability sport: Integration and inclusion. SCI-Sports Conflict Institute. [interaktyvus]. Prieiga: <https://sportsconflict.org/disability-sport-integration-inclusion/>.
15. Kiuppis, F. (2018). Inclusion in sport: disability and participation, *Sport in Society*, 21:1, 4-21.
16. Labbé, D., Mahmood, A., Routhier, F., Prescott, M., Lacroix, E., Miller, W. C., Mortenson, B. W. (2021). Using photovoice to increase social inclusion of people with disabilities: Reflections on the benefits and challenges. *J Community Psychol*, 49, p. 44–57.
17. McCall, K. (2016). Globally defining an inclusive education standard. *Journal on Technology and Persons with Disabilities* Santiago, J. (Eds): Annual International Technology and Persons with Disabilities Conference. California State University, Northridge.
18. MacDougall, H. K., Nyugen, S. N., & Karg, A. J. (2014). ‘Game, set, match’. An exploration of congruence in disability sport sponsorship. *Sport Management Review*, 17, 78–89.
19. Mitra, S. (2017). *Disability, Health and Human Development*; Springer: New York, NY, USA.
20. Mizunoya, S.; Mitra, S.; Yamasaki, I. (2018). Disability and school attendance in 15 low-and middle-income countries. *World Dev.* 104, 388–403.
21. Neille, J.; Penn, C. (2017). The interface between violence, disability, and poverty: Stories from a developing country. *J. Interpers. Violence*, 32, 2837–2861.
22. Peers, D., Konoval, T., & Naturkach, R.M. (2020). (Un)imaginable (Para-)athletes: A discourse analysis of athletics websites in Canada. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 37(1), 112–128.
23. Priestly, M., Grammenos, S. (2021). How useful are equality indicators? The expressive function of ‘stat imperfecta’ in disability rights advocacy. *Evidence & Policy*.
24. Rivas, C. Tomomatsu, I., Gough, D. (2021). The many faces of disability in evidence for policy and practice: embracing complexity. *Evidence & Policy*.
25. Smith, B., Bundon, A. (2017). Disability models: Explaining and understanding disability sport in different ways. In I. Brittain & A. Beacom (Eds.), *The Palgrave handbook of paralympic studies*, 15–34.
26. Townsend, R.C., Huntley, T., Cushion, C., Fitzgerald, H. (2020). ‘It’s not about disability, I want to win as many medals as possible’: The social construction of disability in high performance coaching. *International Review for the Sociology of Sport*, 55(3), 344–360.
27. . Zhao, X., Zhang, Ch. (2018). From Isolated Fence to Inclusive Society: the Transformational Disability Policy in China. *Disability & Society*, 33 (1), 132-137.

28. Wilson, C., McColl, M.A. (2019). Comparing integration and inclusion between Canadians and Americans with disabilities: Evidence from national surveys of time use. *Canadian Journal of Disability Studies*, vol. 9 no. 3. [interaktyvus]. Prieiga: <https://doi.org/10.15353/cjds.v8i3>

#### **Kiti šaltiniai:**

11. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.un.org/disability/convention/conventionfull.shtm>.

12. Europos neįgaliųjų strategija po 2020 m. Europos parlamentas. (2020). [interaktyvus]. Prieiga: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/656398/IPOL\\_STU\(2020\)656398\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/656398/IPOL_STU(2020)656398_EN.pdf)

13. Human Rights and Disabled Persons. [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/diswpa00.htm>.

14. International Paralympic Committee. (2012). IOC and IPC extend co-operation agreement until 2020. [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.paralympic.org/news/ioc-and-ipc-extend-co-operation-agreement-until-2020>.

15. Lietuvos žmonių su negalia aplinkos pritaikymo asociacija. (2018). Neįgaliųjų reikalų departamento prie SAMD fizinės aplinkos prieinamumo vertinimo tyrimas „Kultūros objektų (teatrų, kino centrų, muziejų ir kt.) ir turizmo objektų aplinkos prieinamumo vertinimas, įvertinant Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą Lietuvoje“ [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.ndt.lt/neigaliuju-teisiu-konvencija/tyrimai/tyrimai-2018-m/>.

16. Negalios politika ir negalios vertinimo sistema Lietuvoje (2020).

17. Neįgaliųjų reikalų departamentas. (2020). Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl socialinių grupių diskriminacijos [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.ndt.lt/wp-content/uploads/Ataskaita-Neigalieji202011.pdf>.

18. Фелопс У., Морали А., Селл Дж., Михайлов Э., Горцунян С., Клячин А. (2006). Спорт как объект правового регулирования в Великобритании // Спорт: экономика, право, управление. Nr. 3.

19. The Disability Data Portal. [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.disabilitydataportal.com/>.

20. The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities. resolution 48/96, annex, of 20 December 1993. [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>

21. WHO (2018). Disability and Health. World Health Organization, Global, 16 January 2018. [interaktyvus]. Prieiga: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>

22. United Nations (2016). Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), 10th anniversary of the CRPD [interaktyvus]. Prieiga <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of>

23. United Nations. (2019). Commission for Social Development Report on the fifty-seventh session (7 February 2018 and 11–21 February 2019). Economic and Social Council. Official Records, 2019 Supplement No. 6. E/2019/26-E/CN.5/2019/10. United Nations, New York, [interaktyvus]. Prieiga: <https://undocs.org/E/CN.5/2019/10>

24. Žmogaus teisės: realybė visiems. (2017). Europos Tarybos 2017-2023 m. strategija dėl negalios. [interaktyvus]. Prieiga: [https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-srity/socialineintegracija/neigalieji/2017\\_2023-Disability-Strategy\\_vert\\_final.pdf](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-srity/socialineintegracija/neigalieji/2017_2023-Disability-Strategy_vert_final.pdf).

## ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Nomanovas D. Neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimas/ sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. V. Čingienė. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, 2022. - 84 p.

### ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe buvo išanalizuota ir įvertinta neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimas, įvardinta problema, iškeltas tikslas ir numatyti uždaviniai bei pateikti pasiūlymai, kaip pagerinti neįgaliųjų sporto politiką. Darbo tyrime iškeltų uždavinių sprendimui buvo pasirinktas daugialypis kokybinis tyrimas, kuris buvo vykdomas nuosekliais etapais: 1 tyrimo etapu buvo atlikta mokslinės, metodinės ir specializuotos literatūros apie neįgaliųjų sporto raidą ir formavimąsi Lietuvos Respublikoje ir pasaulyje atranka, studijavimas ir analizė. 2 tyrimo etape buvo sudarytos 2 anketos, kurių klausimai buvo pagrįsti mokslinės literatūros apžvalgos turiniu. Buvo numatyta tyrimo atranka ir imtis. 3 tyrimo etape buvo atliktas neįgaliųjų sporto organizacijų vadovų tiesioginis interviu nuotoliniu būdu bei respondentų pusiau struktūruotas interviu – neįgaliųjų sporto sistemoje dirbančių organizacijų, valstybinių įstaigos atstovų apklausa telefonu ir nuotoliniu būdu. 4 tyrimo etape buvo apdoroti gauti tyrimo duomenys bei suformuluotos išvados bei pasiūlymai.

**Pagrindiniai žodžiai:** neįgaliųjų sportas, neįgaliųjų sporto politika, neįgaliųjų sporto raida, neįgaliųjų sporto sistema.

Nomanovas D. Assessment of the Need for Changes in Sports Policy for the Disabled / Master's Thesis in Sports Industry Management. Supervisor prof. V. Čingienė. - Vilnius: Faculty of Public Administration and Business, Mykolas Romeris University, 2022. -84 p.

### ANOTATION

In the master's thesis, the assessment of the need for changes in the sports policy for the disabled was analyzed and evaluated, the problem was identified, the goal and tasks were set and suggestions on how to improve the sports policy for the disabled were presented. To solve the tasks set in the research, a multi-qualitative research was chosen, which was carried out in successive stages: In the 1st stage of the research, the selection, study and analysis of scientific, methodological and specialized literature on the development and formation of sports for the disabled in the Republic of Lithuania and in the world was performed. In Phase 2 of the study, 2 questionnaires were

developed, the questions of which were based on the content of a review of the scientific literature. Sampling and sampling were envisaged. In the 3rd stage of the research, direct interviews of the leaders of disabled sports organizations were conducted at a distance and a semi-structured interview of respondents - via telephone and remote survey of representatives of organizations working in the disabled sports system and state institutions. In the 4th stage of the research, the obtained research data were processed and conclusions and suggestions were formulated.

**Key words:** disability sports, disability sports policy, development of disability sports, disability sports system.

Nomanovas D. Neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio vertinimas/ sporto industrijų vadybos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. V. Čingienė. - Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Viešojo valdymo ir verslo fakultetas, 2022. – 84 p.

## SANTRAUKA

Neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikio magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, kadangi būtina suprasti žmonių su negalia fizinę veiklą ir su sportu susijusius poreikius ir kaip tie poreikiai turėtų atsispindėti politikoje ir praktikoje, siekiant pagerinti šių žmonių gyvenimo kokybę. Darbe buvo iškelta problema dėl veiksmų, kurie lemia neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikį ir kokių priemonių tobulinimas lemtų aukštesnę neįgaliųjų integracijos į sportą lygį. Tyrimo tikslu buvo numatyta, kad išanalizavus veiksmus, sąlygojančius neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikį Lietuvoje, pateikti pasiūlymus neįgaliųjų sporto sistemos gerinimui. Taigi, siekiant šio tikslo buvo išskirti 3 uždaviniai: atskleisti neįgaliųjų sporto sampratą bei išnagrinėti neįgaliųjų integravimo per sportą teorinius aspektus; išsiaiškinti Lietuvos neįgaliųjų sporto valdymo sistemą ir dalyvius, identifikuojant neįgaliųjų sporto sistemos problemas, siekiant nustatyti trūkumus ir kliūtis joms įgyvendinti; nustatyti Lietuvos neįgaliųjų sporto politikos transformacijos poreikius ir plėtros strategines kryptis. Atliktas tyrimas atskleidė naują integruotos neįgaliųjų sporto politikos įgyvendinimą Lietuvoje poreikį. Šis tyrimas taip pat skatina mokslininkus ir politikos formuotojus daugiau galvoti apie tai, kaip galima pagerinti žmonių su negalia įtraukimą į neįgaliųjų sportą, kad jis atitiktų pasirinkimą ir dalyvių poreikius. Lietuvoje labai trūksta viešai prieinamos statistikos apie dalyvavimą sporte, todėl labai sunku suprasti neįgaliųjų sporto politikos poveikį dalyvavimui ir įsitraukimui. Taigi, pagrindiniai pasiūlymai būtų susiję su žmonių su negalia įtraukimu į strategijų kūrimo ir politikos sprendimų priėmimo procesus; jų kompetencijos pripažinimo neįgaliųjų sporto srityje, atsižvelgiant į prioritetus neįgaliųjų poreikiams; pripažįstant, kad tobulumą neįgaliųjų politikoje pasiekti sunku, todėl būtina pasitelkti teorinę ir epistemologinę įvairovę siekiant holistinio neįgalumo politikos poreikių supratimo.

**Raktiniai žodžiai:** neįgaliųjų sportas, neįgaliųjų sporto politika, neįgaliųjų sporto raida, neįgaliųjų sporto sistema.

Nomanovas D. Assessment of the Need for Changes in Sports Policy for the Disabled / Master's Thesis in Sports Industry Management. Supervisor prof. V. Čingienė. - Vilnius: Faculty of Public Administration and Business, Mykolas Romeris University, 2022. -84 p.

## SUMMARY

The need for changes in sports policy for people with disabilities in the master's thesis is relevant because it is necessary to understand the physical activities and sports-related needs of people with disabilities and how those needs should be reflected in policies and practices to improve their quality of life. Thesis raised the problem of the factors that determine the need for changes in sports policy for people with disabilities and what measures would lead to a higher level of integration of people with disabilities into sports. The purpose of the research was to submit proposals for the improvement of the sports system for the disabled after analyzing the factors that determine the need for changes in the sports policy for the disabled in Lithuania. Thus, in order to achieve this goal, 3 tasks were set: to reveal the concept of sports for the disabled and to examine the theoretical aspects of the integration of the disabled through sports; to find out the Lithuanian disabled sports management system and participants, identifying the problems of the disabled sports system in order to identify shortcomings and obstacles to their implementation; to determine the needs of the transformation of the Lithuanian sports policy for the disabled and the strategic directions of development. The study revealed the need for a new implementation of an integrated sports policy for the disabled in Lithuania. This study also encourages researchers and policy makers to think more about how the inclusion of people with disabilities in sport for people with disabilities can be improved to meet the choices and needs of participants. There is a great lack of publicly available statistics on participation in sport in Lithuania, which makes it very difficult to understand the impact of disability sports policy on participation and involvement. Thus, the main proposals would be to involve people with disabilities in the development of strategies and policy-making processes; recognition of their competence in the field of sport for people with disabilities, taking into account the needs of people with disabilities; recognizing that excellence in disability policy is difficult to achieve, it is necessary to use theoretical and epistemological diversity to achieve a holistic understanding of disability policy needs.

**Key words:** disability sports, disability sports policy, development of disability sports, disability sports system.



**Klausimai tiesioginiam interviu:**

- Koks Jūsų organizacijos vaidmuo neįgaliųjų sporto politikoje?
- Ar galite nurodyti tris svarbiausius Jūsų organizacijos prioritetus neįgaliųjų sporto politikoje? Kokie iššūkiai kyla įgyvendinant pirmiau minėtus dalykus? Ar žinote gerą praktiką, susijusią su pirmiau minėtais dalykais?
  - Kokias strategijas sukūrėte ir įgyvendinote, kad pritrauktumėte naujus narius su negalia?
  - Kokios jūsų organizacijos viltys ir siekiai dėl įtraukiosios negalios programavimo sporto politikoje? Ką Jūsų nuomonę reikėtų tobulinti ar keisti?
  - Kaip sportas gali būti neįgalių asmenų ar sportininkų socialinės įtraukties įrankis ar priemonė? Ką Jūsų nuomonę reikėtų tobulinti ar keisti?
  - Ar Lietuvoje pakankama įstatyminė bazė, politikos dėmesys, numatyti planai, strategijos ar gairės ir bet kurio valdžios lygio institucijų, susijusių su neįgaliųjų įtraukimu į įprastinę (ne su negalia susijusią) rekreacinę ir laisvalaikio fizinę veiklą?
  - Ar Lietuva turi įstatymus, politiką, planus, strategijas ar gaires dėl kūno kultūros valstybinėse ir privačiose mokyklose, įskaitant specialųjį ugdymą, neformalųjį švietimą ir popamokinę veiklą, susijusius su neįgaliųjų, ypač vaikų ir jaunimo, įtraukimu, siekiant išvengti jų pašalinimo ar atleidimo nuo kūno kultūros ir palengvinti kontaktą su neįgaliesiems skirtomis sporto šakomis? Kokie yra šių priemonių tikslai?

**Gerbiamas Eksperte,**

Aš, MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO viešojo valdymo ir verslo fakulteto, sporto industrijų vadybos magistrantas DANIELIUS NOMANOVAS, ir šiuo metu, rengdama savo magistro darbą, kurio tema „**NEĮGALIŲJŲ SPORTO POLITIKOS POKYČIŲ POREIKIO VERTINIMAS**“, atlieku tyrimą.

Šio tyrimo tikslas – išanalizavus veiksnius, sąlygojančius neįgaliųjų sporto politikos pokyčių poreikį Lietuvoje, pateikti pasiūlymus neįgaliųjų sporto sistemos gerinimui. Jūsų ekspertinės pastabos bus ypač reikšmingos atskleidžiant sporto politikos integracijos ir įtraukties aspektus bei teikiant rekomendacijas atsakingoms institucijoms.

Jums teikiamas struktūruotas interviu yra anoniminis, todėl Jūsų nuomonė bus naudojama moksliniam darbui, nenurodant Jūsų asmeninių duomenų. Man Jūsų nuomonė yra labai svarbi, nes tikiu, kad nuoširdūs atsakymai padės atrasti tuos atsakymus į keliamus klausimus. Prašau įrašykite savo nuomonę į užduotus klausimus anketoje.

Iš anksto dėkoju už nuoširdžius atsakymus.

**1. Kiek metų profesionaliai/neformaliai Jūs dirbate/domitės sporto srities paslaugų / renginių prieinamumo užtikrinimu neįgaliesiems Lietuvoje?**

- iki penkerių metų
- iki dešimties metų
- dešimt ir daugiau

Kita: \_\_\_\_\_

**2. Jūs esate:**

- Lietuvos paralimpinio komiteto atstovas,
- Lietuvos aklųjų sporto federacija atstovas
- Neįgaliųjų federacijos atstovas
- Lietuvos kurčiųjų sporto komiteto atstovas
- Lietuvos specialiosios olimpiados komiteto atstovas
- Neįgaliuosius atstovaujanti įstaiga atstovas
- Tyrėjas, mokslininkas
- Valstybinės įstaigos atstovas

Kita: \_\_\_\_\_

**3. Kokių reikia sporto paslaugų /renginių pritaikytų neįgaliesiems Lietuvoje?**

Įrašykite: \_\_\_\_\_

**4. Pažymėkite kaip Lietuvoje yra užtikrinamas sporto paslaugų / renginių prieinamumas neįgaliesiems? (1 – visiškai neužtikrinamas, 5 – pilnai užtikrinamas)**

Įrašykite: \_\_\_\_\_

**5. Kokios sporto paslaugos / renginiai yra labiausiai pritaikyti neįgaliųjų poreikiams? Kokiais būdais galima būtų užtikrinti šių paslaugų prieinamumą?**

Įrašykite: \_\_\_\_\_

**6. Kokios sporto paslaugos / renginiai yra mažiausiai pritaikyti neįgaliųjų poreikiams? Kokiais būdais galima būtų užtikrinti šių paslaugų prieinamumą?**

Įrašykite: \_\_\_\_\_

**7. Kokia būtina valstybės parama, siekiant užtikrinti sporto paslaugų / renginių prieinamumą neįgaliesiems? (pažymėkite visus tinkamus)**

- Finansinė parama, remiant sporto paslaugas / renginius pritaikytas neįgaliesiems
- Teisės aktų pakeitimas, užtikrinant sporto paslaugų / renginių prieinamumą neįgaliesiems
- Visuomenės švietimas / ugdymas apie sporto paslaugas skirtas neįgaliesiems

Kita: \_\_\_\_\_

**8. Parašykite, kokie būtini pokyčiai sporto politikoje gerinant asmenų su negalia sporto paslaugų / renginių prieinamumą**

\_\_\_\_\_

Jei domina apklausos rezultatai, prašau įrašykite savo el. paštą ir aš atsiųsiu Jums rezultatus.

**Ačiū už skirtą laiką.**